

Załącznik
do Uchwały Nr XXXI/145/09
Rady Gminy Skierniewice
z dnia 25 lutego 2009 r.

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO
GMINY SKIERNIEWICE
na lata 2008 – 2013

SKIERNIEWICE, listopad 2008 r.

SPIS TREŚCI

I.	WSTĘP	str. 4
II.	OBSZAR I CZAS REALIZACJI PLANU ROZWOJU LOKALNEGO ...	str. 4
III.	AKTUALNA SYTUACJA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA NA OBSZARZE OBJĘTYM PLANEM ROZWOJU LOKALNEGO.....	str. 5
	1. PODSTAWOWE DANE DOTYCZĄCE DANEGO OBSZARU.....	str. 5
	1.1 POŁOŻENIE.....	str. 5
	1.1.1 Rzeźba terenu.....	str. 6
	1.2 POWIERZCHNIA.....	str. 7
	1.3 LUDNOŚĆ.....	str. 7
	1.4 ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE.....	str. 9
	1.5 RYS HISTORYCZNY I KULTUROWY (stan obiektów).....	str. 16
	2. ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE.....	str. 23
	2.1 INFRASTRUKTURA TECHNICZNA.....	str. 23
	2.1.1 Zaopatrzenie w wodę.....	str. 23
	2.1.2 Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków.....	str. 28
	2.1.3 Utylizacja odpadów stałych.....	str. 30
	2.1.4 Zaopatrzenie w gaz.....	str. 32
	2.1.5 Telekomunikacja.....	str. 32
	2.1.6 Sieć drogowa.....	str. 33
	2.1.7 Komunikacja zbiorowa.....	str. 34
	2.2 WŁASNOŚCI NIERUCHOMOŚCI.....	str. 34
	2.3 STAN OBIEKTÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	str. 37
	2.4 UWARUNKOWANIA OCHRONY ŚRODOWISKA.....	str. 37
	2.4.1 Hałas.....	str. 37
	2.4.2 Wody powierzchniowe.....	str. 40
	2.4.3 Wody podziemne.....	str. 41
	2.4.4 Pola elektromagnetyczne.....	str. 41
	3. SFERA SPOŁECZNA.....	str. 42
	3.1 SYTUACJA DEMOGRAFICZNA I SPOŁECZNA.....	str. 42
	3.2 WARUNKI I JAKOŚĆ ŻYCIA MIESZKAŃCÓW.....	str. 45
	3.2.1 Stan zasobów mieszkaniowych.....	str. 45
	3.2.2 Bezpieczeństwo.....	str. 46
	3.3 OŚWIATA I EDUKACJA.....	str. 46
	3.4 OPIEKA ZDROWOTNA.....	str. 50
	3.5 OKREŚLENIE GRUP SPOŁECZNYCH WYMAGAJĄCYCH WSPARCIA.....	str. 50
	3.6 INFORMACJE DOTYCZĄCE ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH DZIAŁAJĄCYCH NA TERENIE GMINY.....	str. 52
	3.7 RYNEK PRACY.....	str. 54
	4. SFERA EKONOMICZNA.....	str. 56
	4.1 GOSPODARKA.....	str. 56
	4.2 TURYSTYKA.....	str. 59
	5. IDENTYFIKACJA NAJWAŻNIEJSZYCH PROBLEMÓW WYSTĘPUJĄCYCH NA TERENIE GMINY.....	str. 61
IV.	CELE OGÓLNE I SZCZEGÓŁOWE ROZWOJU GMINY SKIERNIEWICE	str. 63
V.	ZADANIA ZMIERZAJĄCE DO REALIZACJI CELÓW	str. 65

VI. REALIZACJA ZADAŃ I PLAN FINANSOWY	str. 68
VII. POWIĄZANIE ZADAŃ REALIZOWANYCH W RAMACH PLANU ROZWOJU LOKALNEGO Z INNYMI DZIAŁANIAMI	str. 76
1. Zgodność z Narodowym Planem Rozwoju na lata 2007 – 2013	str. 76
2. Powiązanie z Narodową Strategią Spójności	str. 76
3. Powiązanie z Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Łódzkiego na lata 2007-2013	str. 77
4. Powiązanie ze Strategią Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020	str. 77
5. Powiązanie ze Strategią Rozwoju Powiatu Skierniewickiego na lata 2007-2015	str. 78
VIII. OCZEKIWANE WSKAŹNIKI EFEKTÓW REALIZACJI PLANU ROZWOJU LOKALNEGO	str. 78
IX. SYSTEM WDRAŻANIA PLANU ROZWOJU LOKALNEGO	str. 82
1. Instytucja Zarządzająca Planem Rozwoju Lokalnego	str. 83
2. Instytucja wdrażająca Plan Rozwoju Lokalnego	str. 83
X. SPOSOBY MONITOROWANIA, OCENY I KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ PLANU ROZWOJU LOKALNEGO	str. 83
1. System monitorowania Planu Rozwoju Lokalnego	str. 83
2. Sposoby oceny Planu Rozwoju Lokalnego	str. 84
3. Działania informacyjne i promocja Planu Rozwoju Lokalnego	str. 84

I. WSTĘP

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY SKIERNIEWICE jest dokumentem o charakterze strategicznym, który wspomaga proces zarządzania na poziomie lokalnym. Obok określenia diagnozy uwarunkowań rozwoju społeczno-gospodarczego opisywanego obszaru, artykułuje ogólne cele o charakterze strategicznym oraz sposoby ich rozwiązania. Poprzez włączenie wieloletniej analizy finansowej i inwestycyjnej pozwala określić, na ile zaplanowane zadania mogą być realizowane przy posiadanych środkach własnych z odpowiednim montażem finansowym funduszy zewnętrznych. Obowiązek posiadania PLANU ROZWOJU LOKALNEGO po raz pierwszy pojawił się w ramach programowania funduszy strukturalnych w perspektywie finansowej 2004-2006. Obowiązek posiadania tego dokumentu nakładał Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego 2004-2006. W dokumentach programowych nowej perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2007-2013 ponownie jest mowa o korzyściach z posiadania takiego dokumentu. Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego w niektórych działaniach wskazuje, iż Plan Rozwoju Lokalnego stanowić może istotny załącznik do wniosków aplikacyjnych.

W załączniku do uchwały Nr 424/08 Zarządu Województwa Łódzkiego z dnia 9 kwietnia 2008r. zawarto zasady przygotowania planu rozwoju lokalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2007-2013. Struktura niniejszego dokumentu odpowiada wskazaniom tego dokumentu.

Niniejszy dokument wychodzi naprzeciw aspiracjom i dążeniom mieszkańców gminy, tworząc podstawy do ożywienia wszelkiej społeczności i gospodarczej aktywności. Poza tym jest odzwierciedleniem dążeń ogółu mieszkańców gminy, opartym na rzetelnie przeprowadzonej analizie strategicznej oraz charakterystyce gminy pod względem uwarunkowań geograficznych, ekonomicznych, kulturowych, infrastruktury technicznej, gospodarki, rolnictwa i sfery społecznej.

Ponieważ celem PLANU jest rozwój gminy, społeczności lokalnej, wspieranie rozwoju gospodarstw i przedsiębiorstw zdecydowano, że po zakończeniu prac nad dokumentem zostanie przedstawiony społeczności lokalnej przez zamieszczenie PLANU na stronach internetowych Urzędu Gminy Skierniewice oraz za pośrednictwem lokalnych mediów.

II. OBSZAR I CZAS REALIZACJI PLANU ROZWOJU LOKALNEGO

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO opracowany został dla Gminy Skierniewice położonej w granicach powiatu skierniewickiego oraz województwa łódzkiego.

Plan przygotowano w związku z ubieganiem się Gminy o środki z funduszy strukturalnych na lata 2008-2013.

Przedmiotem PLANU ROZWOJU LOKALNEGO jest administracyjny obszar gminy Skierniewice. W PLANIE opisano sfery życia, sprecyzowano zadania do realizacji na lata 2008-2013, z wyszczególnieniem ich źródeł finansowania.

Realizacja kolejnych zadań PLANU wpłynie pozytywnie na rozwój gminy.

Podmiotem PLANU jest społeczność lokalna i jej dobro, która reprezentowana jest przez władzę samorządową. PLAN, w przedstawionej i zaakceptowanej przez Radę Gminy Skierniewice wersji ma służyć całej społeczności lokalnej w podejmowaniu skutecznych działań na rzecz:

- stymulowania procesu rozwoju lokalnej gospodarki, którego celem jest poprawa standardów życia mieszkańców gminy,
- racjonalnego i efektywnego wykorzystywania własnych zasobów (ludzie, kapitał, położenie, środowisko naturalne),
- takiego zagospodarowywania przestrzeni, aby zapewnić rozwój dotychczasowych i nowych funkcji w zgodzie z zasadami ochrony środowiska,
- skutecznego wykorzystania szans, związanych z pomocą strukturalną Unii Europejskiej, dającą możliwość nadrobienia zaległości cywilizacyjnych w stosunku do krajów Europy Zachodniej.

III. AKTUALNA SYTUACJA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA NA OBSZARZE OBJĘTYM PLANEM ROZWOJU LOKALNEGO

1. PODSTAWOWE DANE DOTYCZĄCE DANEGO OBSZARU

1.1 POŁOŻENIE

Gmina Skierniewice położona jest w centralnej Polsce, we wschodniej części województwa łódzkiego, w powiecie skierniewickim, na Wysoczyźnie Rawskiej. Przepływają przez nią rzeki: Rawka, Łupia i Pisia o głęboko wciętych dolinach.

Gmina Skierniewice jest gminą wiejską o charakterze rolniczym, swoim obszarem okala miasto Skierniewice, leżące w połowie drogi między Warszawą a Łodzią.

Siedziba Urzędu Gminy mieści się w Skierniewicach. Powierzchnia gminy wynosi 13167 ha.

Rysunek 1 Gmina Skierniewice

Sąsiednimi jednostkami administracyjnymi dla gminy Skierniewice są :

- § od północy - gmina Bolimów (pow. skierniewicki)
- § od wschodu - gminy Puszcza Mariańska (pow. żyrardowski) i Nowy Kawęczyn (pow. skierniewicki)
- § od południa - gmina Głuchów (pow. skierniewicki)
- § od zachodu - gminy Godzianów, Maków (pow. skierniewicki) oraz Łyszkowice i Nieborów (powiat łowicki)

Teren gminy otacza miasto Skierniewice – miasto na prawach powiatu.

Obszar gminy reprezentuje typ krajobrazu charakterystyczny dla terenów Polski środkowej. Pod względem hydrograficznym należy do zlewni rzeki Bzury, a główną rzeką na terenie gminy jest Rawka – rzeka płynąca przez Bolimowski Park Krajobrazowy.

Obszar zajmowany przez gminę charakteryzuje się bardzo specyficznymi warunkami klimatycznymi: dużym nasłonecznieniem i niską sumą opadów atmosferycznych.

Podstawową funkcją gminy jest produkcja rolnicza, obsługa produkcji rolnej oraz obsługa ludności.

1.1.1. RZEŻBA TERENU

Pod względem fizyczno-geograficznym obszar gminy Skierniewice położony jest w obrębie makroregionu Wzniesień Południowomazowieckich i na granicy dwóch mezoregionów:

- Wzniesień Łódzkich
- Równiny Łowicko-Błońskiej.

Strefę przejściową pomiędzy Równiną a Wzniesieniami Łódzkimi stanowi krawędź geomorfologiczna, słabo zaznaczona w terenie. Jej partie szczytowe rozciągają się na linii Dąbrowice-Balcerów-Strobów i wznoszą się na wysokość 134-135 m. n.p.m. W związku z tym część północna gminy położona jest w obrębie Równiny Łowicko-Błońskiej (miejscowości Sierakowice Lewe i Prawe, Borowiny, Budy Grabskie, częściowo Mokra Prawa), w strefie krawędziowej Wzniesień zlokalizowane są miejscowości Mokra Lewa, Miedniewice, Samice i Pamiętna. Pozostała część gminy, od Balcerowa, Dębowej Góry i Strobowa położona jest w obrębie Wzniesień Łódzkich.

Jest to obszar staroglacjalny, znajdujący się na skłonie wysoczyzny polodowcowej, która powstała w okresie zlodowacenia Warty. W wyniku akumulacji powstała równinna wysoczyzna polodowcowa zbudowana z serii lodowcowych glin zwałowych, występujących w dwu lub trzech pokładach, przewarstwionych piaskami wodnolodowcowymi interglacjalnymi.

W południowej części gminy, pomiędzy Dębową Górą a Zalesiem, powstały formy fluwioglacjalne tworzące charakterystyczne wzniesienia. W późnym plejstocenie i w holocenie wysoczyzna została przemodelowana procesami denudacyjnymi. W wyniku tej działalności powstała równinna i falista wysoczyzna wznosząca się na wysokość ok. 175 m. n.p.m. i opadająca łagodną krawędzią ku północy. Krawędź ta porozcinana została równoległymi dolinami cieków, odprowadzającymi wody ku północy, a na jej przedpolu powstała rozległa strefa odpływowa wysoczyzny, pokryta osadami mułkowo-piaszczystymi.

Obecnie wysoczyzna wznosi się na wysokość od nieco poniżej 173 m. n.p.m. w części południowej gminy do około 134 m. n.p.m. w części północnej. Równina aluwialna u podnóża wysoczyzny kształtuje się na wysokości 118-111 m. n.p.m.

Pod względem budowy geologicznej teren gminy należy do południowo-zachodniego, stromego skrzydła środkowej części Niecki Warszawskiej, zbudowanej z utworów trzeciorzędu zalegających na miększej serii kredowej. Południowe partie gminy znajdują się w obszarze wału kujawskiego, gdzie utwory czwartorzędu spoczywają bezpośrednio na utworach dolnej kredy i jury.

Na powierzchni zalega ciągły płaszcz utworów czwartorzędowych (czasami dochodzi do 80 metrów grubości). Są to gliny zwałowe z domieszkami utworów piaszczysto-żwirowych, piasków wodnolodowcowych. Ku północy powierzchnia morenowa pokryta jest warstwą piasków średnio, drobnoziarnistych i pylastych oraz soczewami glin spływowych. W obniżeniach glin występują także ławice mułów.

Południowa część gminy cechuje się występowaniem w stropie glin morenowych miększych serii utworów wodnolodowcowych. W dolinach rzek dominują najmłodsze utwory holocenu. Terasy rzeczne zbudowane są z piasków korytowych oraz torfów i namułów organicznych. Na najniższych terasach w obrębie równiny zalewowej rozpoczęła się w holocenie, trwająca do dzisiaj, akumulacja torfów niskich.

1.2 POWIERZCHNIA

Obszar gminy to 13167 ha [pod względem powierzchni jest to największa gmina powiatu skierniewickiego], w tym 8603 ha stanowią użytki rolne, 3667 ha – lasy i grunty leśne, 897 ha zajmują wody i pozostałe grunty.

Gleby są na ogół przeciętne i słabe – kl. III i VI, przeważają gleby brunatne i bielcowe.

W strukturze użytków rolnych:

- grunty orne zajmują powierzchnie 7251 ha, tj. ok. 84%
- łąki i pastwiska obejmują obszar 756 ha, tj. 9%
- sady zajmują powierzchnię 596 ha, tj. 7%

Duży, 25% udział lasów, w ogólnej powierzchni Gminy pozwala zaliczyć Gminę Skierniewice do gmin o największej lesistości w byłym woj. Skierniewickim, w którym lesistość wynosi 16,6%.

W strukturze zasiewów dominują rośliny zbożowe ok. 72% oraz ziemniaki ok.18%.

1.3 LUDNOŚĆ

Obszar gminy Skierniewice zamieszkuje 6926 osób (stan na dzień 30 września 2008r.). Największa liczba ludności skupia się w miejscowości Mokra Prawa, wieś ta jest również największa obszarowo.

W skład gminy Skierniewice wchodzi 30 miejscowości: Balcerów, Borowiny, Brzozów, Budy Grabskie, Dąbrowice, Dębowa Góra, Józefatów, Julków, Ludwików, Miedniewice, Miedniewice Topola, Mokra, Mokra Lewa, Mokra Prawa, Nowe Rowiska, Nowy Ludwików, Pamiętna, Pruszków, Ruda, Rzeczków, Rzymiec, Samice, Sierakowice Prawe,

Sierakowice Lewe, Stare Rowiska, Strobów, Wola Wysoka, Wólka Strobowska, Zalesie, Żelazna.

Prawie wszystkie miejscowości w gminie są jednocześnie sołectwami gminy. Na obszarze gminy znajduje się 29 sołectw.

Wsie, znajdujące się w bezpośrednim sąsiedztwie z miastem Skierniewice charakteryzują się zawartą zabudową jednorodzinną, np. Mokra Prawa, Mokra Lewa, Miedniewice. Jednak większość wsi charakteryzuje się luźną zabudową zagrodową.

Liczbę ludności zamieszkującej gminę Skierniewice w latach 2004 – 2007 przedstawia tabela.

Liczba mieszkańców gminy Skierniewice w l. 2004 - 2007

Gmina Skierniewice	Liczba mieszkańców			
	2004	2005	2006	2007
	6 750	6 718	6 721	6814

Źródło: Urząd Statystyczny Łódź / Bank Danych Regionalnych - dane roczne za lata 2004 – 2007

Z analizy przedstawionych danych dotyczących liczby mieszkańców w latach 2004 – 2007 wynika, że w gminie postępował spadek liczby ludności w latach 2004-2005, natomiast w latach 2006 – 2007 zanotowano wzrost liczby mieszkańców.

Dane zawarte w zamieszczonej niżej tabeli ilustrują przyrost naturalny na obszarze gminy Skierniewice.

Przyrost naturalny w gminie Skierniewice w l. 2004 – 2006

Jednostka terytorialna	Przyrost naturalny		
	2004 [osoba]	2005 [osoba]	2006 [osoba]
Skierniewice	-7	-19	1

Źródło: GUS / Bank Danych Regionalnych - dane roczne za lata 2004 – 2007

Przytoczone dane statystyczne są dowodem utrzymującego się do 2005 r. ujemnego przyrostu naturalnego w gminie oraz odnotowanego dodatniego przyrostu naturalnego w 2006 r.

Stan bezrobocia na terenie gminy ilustrują dane przedstawione w tabeli.

Stan bezrobocia w gminie Skierniewice (stan na 31.03.2008 r.)

Liczba bezrobotnych ogółem	205
Liczba bezrobotnych kobiet	109
Zwolnieni z przyczyn dotyczących zakładów pracy	3
Z prawem do zasiłku	36
W wieku mobilnym 18-44 lat	137
Pozostający bez pracy powyżej 12 miesięcy	73

Źródło: www.wup.lodz.pl

1.4 ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

Dużym atutem Gminy Skierniewice jest położenie jej części północno – wschodniej na terenie Bolimowskiego Parku Krajobrazowego. Na szczególną uwagę na terenie Parku zasługują rezerwaty:

- - „Kopanicha” 42 ha torfowisk z rzadkimi i chronionymi roślinami, ostoja zwierzyny i miejscowe gniazdowania bociana czarnego;
- - „Rzeka Rawka” nizinna, silnie meandrująca rzeka o czystych wodach, bogata w wiele gatunków ryb, jest miejscem występowania bobrów i licznych gatunków ptactwa;
- - „Ruda – Chlebacz” 12 ha – las olchowy z rzadkim widłakiem wrońcem, ostoja zwierzyny i ptactwa;
- - „Polana Siwica” zbiorowisko roślin bagiennych i miejsce lęgowe ptactwa.

Na terenie Gminy Skierniewice w miejscowości Budy Grabskie działa „Zielona Szkoła” oraz Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej, których celem jest propagowanie wiedzy przyrodniczej i ekologicznej w oparciu o walory Bolimowskiego Parku Krajobrazowego. Czyste powietrze i równiny krajobraz z uroczymi zakątkami przyrody zapraszają do wędrówek po lasach, parku i rezerwatach, a bystry nurt rzeki Rawki zachęca do kajakowania.

BOLIMOWSKI PARK KRAJOBRAZOWY

Z rozległych, nieprzebytych puszczy, rozciągających się niegdyś między Wisłą a Bzurą, ostały się do naszych czasów tylko dwa w miarę duże i zwarte kompleksy leśne: licząca ok. 50 tys. ha Puszcza Kampinoska i prawie pięciokrotnie od niej mniejsza Puszcza Bolimowska. Ta ostatnia tworzy w przybliżeniu wielki trójkąt o bardzo poszarpanych bokach, w którego wierzchołkach tkwią Skierniewice, Żyrardów i Nieborów. Niegdyś tę część Mazowsza pokrywały „pełne zwierza bory” – puszcze: Bolimowska, Korabiowska, Wiskicka i Jaktorowska - te prawdziwe. Dzisiejsze drzewostany Puszczy Bolimowskiej nie są nawet „spadkobiercami” dawnych przepastnych kniei, wyrosłymi w ciągu wielowiekowych przemian

Rysunek 2 Bolimowski Park Krajobrazowy

leśnych pokoleń; one po prostu znajdują się w tym samym miejscu. Sadzone, w znakomitej większości ludzką ręką, zatraciły już dawno swój pierwotny, puszczański charakter. Towarzyszące im trzęsawiska i bagna wyschły, śródleśne jeziora znikły, na miejscu dawnych borów pojawiły się tu i ówdzie enklawy pól uprawnych. Dzisiejsza Puszcza Bolimowska jest puszcza już tylko z nazwy.

Pokrywająca ją sieć dróg i linii oddziałowych z ponumerowanymi słupkami sprawia, iż na dobrą sprawę trudno się w niej zgubić. Trudno zresztą przejść dziś „kawałek lasu”, nie natykając się na turystów, wczasowiczów, grzybiarzy, rolników czy robotników leśnych. Lasy Bolimowskie są lasami gospodarczymi, rozbrzmiewającymi nie tyle „rykiem zwierza”, co stukotem siekier, warczeniem pił spalinowych, ciągników i skrzypieniem walących się drzew. Liczne zręby, uprawy i młodniki „pod sznurek”, świadczą wyraźnie o tym, iż działalność ludzka odciska się tu bardzo wyraźnie, sprawiając, że dzisiejsza Puszcza Bolimowska w niektórych miejscach coraz bardziej przypomina plantację drzew.

Mimo tak widocznych nieciekawych akcentów naszych czasów, Puszcza Bolimowska zasługuje na szczególną uwagę: wraz z przecinającą ją doliną fantastycznie wijącej się Rawki, otaczającymi ubogimi polami, rozsianymi starymi puszczańskimi wioskami stanowi, utworzony w 1986r., liczący dziś 23 130ha BOLIMOWSKI PARK KRAJOBRAZOWY [z czego na terenie Gminy Skierniewice znajduje się 4 022ha].

Na równinnych, piaszczystych i suchych terenach Parku bogactwo przyrodnicze koncentruje się wokół wody, jaką rośliny i zwierzęta mogą znaleźć przede wszystkim w dolinie Rawki, w dolinkach małych rzeczek i strumyczków, w oczkach wodnych, torfowiskach, bagnach, na podmokłych łąkach i pastwiskach.

Rawka jest już ostatnią rzeką Polski środkowej, która niemal w pełni zachowała swój naturalny charakter. W jej w miarę czystych wodach żyje około 25 gatunków ryb, m. in. płoć, kleń, szczupak, miętus, okleja, leszcz, brzana, a także głowacz białopłetwy czy strzebla potokowa - gatunki bardzo rzadkie i chronione, spotykane raczej w bystrych górskich potokach, niż w rzekach nizinnych.

Dolina rzeki o wyraźnych, często urwistych, zwanych „oberwankami”, zboczach to najprawdziwszy kręgosłup Parku. Wypełniona starorzeczami, oczkami wodnymi, rozległymi, bogatymi łąkami i pastwiskami, gęstymi zaroślami, zapustami, trzcinowiskami i bagnistymi olsami stanowi doskonały korytarz ekologiczny, w którym spotkać można niemal wszystkich przedstawicieli fauny i flory Bolimowskiego Parku.

Świat roślinny Parku jest nieprawdopodobnie bogaty. Spośród około 2200 gatunków roślin naczyniowych Polski, tu występuje niemal połowa. Są to nie tylko gatunki charakterystyczne dla Polski środkowej, lecz także właściwe dla pogórza czy okolic nadmorskich.

W Parku Bolimowskim dominują lasy. Z pozoru jednolite i nieciekawe tworzą mozaikę różnorodnych drzewostanów sosnowych z niewielkimi domieszkami brzozy, czasem osiki; pojedynczo występują w nich dąb, grab, lipa i klon, rzadko jesion. Sośniny te pokrywają duże powierzchnie o ubogich glebach, często porolnych. Żyźniejsze miejsca porastają fragmenty świetlistych grądów lub resztki starych, ponad 150-letnich dąbrów, będących

wspomnieniem dawnej świetności. W podmokłych zagłębieniach terenu, wzdłuż cieków wodnych, wokół oczek i starorzeczy wykształciły się olsy.

Pod okapem drzewostanów - w podszyciu i runie, w nadrzecznych zaroślach i szuwarach, na śródleśnych polanach, bagniskach i wyrobiskach torfowych, na podmokłych łąkach i pastwiskach kryje się olbrzymie bogactwo i różnorodność flory Parku. Znaleźć tam można m.in. ponad 40 gatunków objętych ochroną i ponad 100 uznanych za zagrożone i ginące. Należą do nich np. rzadkie już w tej części Polski widłaki, tworzące niewielkie płaty, czy też pojedynczo rosnące kolorowe storczyki. Dość licznie występuje, widywany raczej w miejskich parkach, niż w lasach, oplatający drzewa i wysoko wspinający się bluszcz pospolity. Na wielu pniach spotkać można porosty, świadczące o czystości powietrza (!). Wśród gatunków rzadkich bądź chronionych występują m. in.: zimziół północny, - wolffia bezkorzeniowa (najmniejsza na świecie roślina kwiatowa), którą znaleźć można w jednym ze starorzeczy Rawki, a także „żarłoczna” rosiczka okrągłolistna, czy też trujący wawrzynek wilczyko - pięknie kwitnący wiosną i tworzący w kilku miejscach nawet małe skupiska. Do bardzo rzadkich już dziś roślin należy także pachnąca kumaryną turówka wonna, którą każdy kojarzy raczej z Puszcą Białowieską, niż z lasami Polski środkowej. Z innych - niegdyś dość pospolitych, a znajdujących przy tym zastosowanie praktyczne, warto wspomnieć m.in.: pierwiosnkę lekarską, marzanę wonną, kopytnika pospolitego, naparstnicę zwyczajną, mącznicę lekarską, czy wreszcie bagno zwyczajne, zwane popularnie „bagnem na mole”, którym niegdyś właśnie mole odstraszano.

Rośliny rzadkie i chronione, będące niewątpliwie ozdobą Parku, występują na ogół na rozproszonych, czasem wręcz pojedynczych stanowiskach. Ich ilość nieustannie maleje - w miarę jak nieubłagane ubożeje nasze środowisko przyrodnicze.

Do roślin chronionych należy również pospolita w Parku (i będąca jego symbolem) konwalia majowa. Pomimo iż pokrywa ona nieraz duże połacie lasu, tworząc tzw. „konwaliowiska”, jest również rośliną ustępującą.

Fauna Bolimowskiego Parku jest równie bogata jak jego flora. Największym i najwspanialszym zwierzęciem jest łoś. Spotkać go można na dobrą sprawę wszędzie - przechadzającego się wzdłuż Rawki lub jej dopływów, w nadrzecznych zapustach, lub żerującego na leśnych uprawach. Łoś jest gatunkiem wędrownym - nieustannie przemieszcza się, zmieniając żerowiska i „miejsca postoju”. Trudno powiedzieć, czy zadomowił się na stałe w Puszczy Bolimowskiej. Prawdopodobnie większość osobników przybywa z Puszczy Kampinoskiej i zatrzymuje się tu na jakiś czas w swej nieustającej wędrowce.

Gatunkiem bardzo rzadkim i na pewno przechodnim jest jelen europejski. Pojedyncze osobniki, głównie męskie, pojawiają się czasem na krótko w leśnych ostępach Parku, podczas swej wędrowki z Puszczy Kampinoskiej na południe, zapewne w kierunku Lasów Spalskich. Na zadomowienie się, choćby krótkotrwałe, w Puszczy Bolimowskiej jelenie nie mają raczej szans. Choćby dlatego, że przeszkadza im w tym obfitość innej zwierzyny - ruchliwych saren i danieli, a także licznych i wszędobylskich dzików. Kochające spokój i ciszę jelenie nie lubią gdy ktoś inny „kręci” im się po lesie. Daniele, przybyłe do Europy z Azji Mniejszej są

jedną z osobliwości Puszczy Bolimowskiej. Sprowadzone tu w XVII wieku, znalazły doskonale warunki i zadomowiły się na stałe. Ich stado, zwane „chmara” ocenia się na 25 – 30 sztuk. Z innych ssaków, żyjących w Parku warto m.in. wymienić: zająca, dzikiego królika, wiewiórkę, piżmaka amerykańskiego, jeża. lisa. borsuka, jenota, kunę leśną, wydrę, rzesorka rzeczka - jedyne w Polsce jadowitego ssaka oraz bobry, introdukowane w dolinie Rawki w 1983 roku (4 osobniki dorosłe i 3 młode). Dziś populację ich szacuje się na około 25 – 30 rodzin. Nie wznoszą one tam i nie budują żeremi z powodu zbyt szybkiego nurtu rzeki, lecz gnieźdzą się w norach wykopanych w wysokich piaszczystych brzegach Rawki. Pojawiają się także w jej dopływach, gdzie można zauważyć ich pierwsze konstrukcje inżynierskie. Ślady żerowania bobrów widoczne są wzdłuż całej doliny Rawki. Wszędzie spotkać można poobgryzane i pościnkanane drzewa, a czasem nawet całe bobrowe zręby.

W 1995r. pojawiły się w Parku pierwsze, zbiegłe z Puszczy Kampinoskiej rysie. Bardzo liczny i urozmaicony świat ptasi Parku liczy ponad 130 gatunków. Są wśród nich: łabędź niemy, żuraw, budujący efektowne gniazda remiz, derkacz, orlik krzykliwy, błotniak stawowy czy błękitnie upierzony zimorodek, który zadomowił się w dolinie Rawki. Na osobną uwagę zasługuje bocian czarny - ptak w Europie Zachodniej już nie występujący, który na terenie Puszczy Bolimowskiej założył 3 gniazda. Jego kuzyn - bocian biały - jest o wiele liczniejszy. Przeprowadzona w 2004r. inwentaryzacja wykazała 75 zasiedlonych gniazd. Ciekawie również przedstawia się entomofauna Parku. W trakcie badań entomologicznych, przeprowadzonych w latach 1992-94 przez Uniwersytet Łódzki - głównie w dolinie Rawki i jej dopływu Grabinki - stwierdzono występowanie 656 gatunków owadów, wśród nich 67 gatunków rzadkich i interesujących. Zaliczają się do nich efektowne motyle: paź królowej, witeź żeglarz, mieniak stróżnik, a także liczne biegacze oraz chrząszcze, np.: kozioróg dębosz czy groźnie wyglądający rohatyniec. Znalezione również motyle znajdujące się na Czerwonej Liście : *Acatopsyche citra* i *Spatialia argentina* - wymieniany jako gatunek w Polsce już nie występujący. Zatem dolina rzeki Grabinki, gdzie odkryto go, jest obecnie jedynym stanowiskiem tego motyla w kraju.

Do innych „nowości” należy zaliczyć chrząszcza *Aderus penatatomus*, nigdy dotąd w Polsce nie odnotowanego i bardzo rzadkiego w Europie Środkowej.

Skutecznej ochronie najwartościowszych przyrodniczo terenów oraz zachowaniu „bioróżnorodności” służą rezerwy: „Rawka” (utw. w 1983r.) o pow. 464 ha, obejmujący koryto rzeki Rawki i pasy gruntu o szer. 10 m. wzdłuż brzegów. „Ruda - Chlebacz” (utw. w 1980r.), o pow. 12 ha położony przy Pd/Wsch. krawędzi doliny Rawki, w pobliżu granic miasta Skierniewice, to cenny las olchowy z wieloma gatunkami chronionymi. Znajduje się tam m.in. kilka stanowisk (jedyne w Polsce środkowej!) bardzo rzadkiego widłaka wronca. Mimo bliskości siedzib ludzkich i ruchliwych dróg „Ruda - Chlebacz” jest doskonałą ostoją zwierzyny. Spotkać można tam np. łosia, sarnę, lisa i całe watahy dzików, zażywających błotnych kąpiel. „Kopanicha” (utw. w 1980r.), o pow. 42 ha wypełnia podmokłe zagłębienia przy Pd/Wsch krawędzi doliny Rawki. Porastają je drzewostany właściwe dla torfowisk i terenów bagiennych. Wśród roślin runa występuje wiele gatunków

chronionych, m.in. lilia złotogłów, żurawina błotna, borówka bagienna, bagno zwyczajne, widłak jałowcowaty. Czasem na przelotach „Siwice” odwiedzają dzikie gęsi i żurawie. „Dolina Grabinki” - rezerwat projektowany o pow. ok. 60 ha., w wąskiej, malowniczej dolince rzeczki Grabinki, wypełnionej lasami grabowymi i olchowymi. Zaobserwowano tam ciekawe, reliktowe zbiorowiska roślinne i ponad 130 gatunków roślin, a wśród nich wiele rzadkich i chronionych. Grabinka jest ciekim okresowym, cechującym się olbrzymią zmiennością.

W okresie przyborów niesie stosunkowo dużo dobrze natlenionej wody, w czasie suszy zmienia się w ciąg drobnych, zanikających oczek i kałuż o zróżnicowanych warunkach środowiskowych. Chwiejność tego typu ekosystemów wymusza na żyjących w nich gatunkach dostosowanie się do swoistych „strategii rozwojowych”. Występują w nich zatem gatunki nie spotykane w innych typach zbiorników wodnych. Okresowe wysychanie Grabinki pogłębia dodatkowo zjawisko stałego obniżania się poziomu wód gruntowych, połączone z niekorzystnymi skutkami melioracji. Można założyć, iż potok Grabinka stanowi modelowy przykład takiego typu środowiska, należy zatem dążyć do tego, aby pozostało ono w niezmienionej formie.

Prawdziwym ewenementem Parku są polany Puszczy Bolimowskiej - niespotykane nigdzie indziej w środkowej Polsce rozległe, śródleśne podmokłe łąki i pastwiska. Powstałe przed wiekami wciąż zachwycają swą „innością”

i kontrastującą z otaczającym lasem „światlistością”. Dziś są swoistym zabytkiem przyrodniczo-kulturowym, pamiątką po bujnie rozwijającym się w tej części Mazowsza budnictwie. Brudnicy byli ludźmi wolnymi. Żyli w lesie i z lasu. Rąbali puszcę i przerabiali drewno na popiół, węgiel drzewny, potaż, dziegieć, smołę, terpentynę, kalafonię, garbniki i dziesiątki innych produktów. Po budnictwie i budnikach nie pozostały żadne zabytki ani trwałe pamiątki oprócz „Bud” w nazwach wielu wsi i ... przekształconego krajobrazu! Polany bowiem nie zarastały ponownie lasem, lecz służyły jako łąki i pastwiska (niektóre wyłącznie dla turów). Regularne koszenie i wypasanie uchroniło je przed inwazją drzew i krzewów. Duża wilgotność umożliwiała rozwój bogatej i różnorodnej roślinności. Niezmienny, trwający nieraz przez całe stulecia, sposób użytkowania sprawił, iż na polanach wykształciły się specyficzne, bardzo rzadkie i zarazem ciekawe zespoły roślinne. Znajduje się tam 20 gatunków roślin chronionych i 25 umieszczonych na „czerwonej liście” zagrożonych wyginięciem. Oddalone od siedzib ludzkich, otoczone lasem, pocięte rowami, pełne zabagnień, oczek i zbiorników wodnych, polany stały się doskonałą ostoją zwierzyny.

Niestety, cały ten sielski obraz świetlistych śródleśnych łąk, pełnych szumu traw, bujnego kwiecia i wszelkiego zwierza powoli kurczy się i znika. Zaniechanie koszenia i wypasu oraz gwałtowne osuszanie polan powoduje, iż ubożeją i zarastają lasem, tracąc bezpowrotnie swoją dawną urodę. Zainicjowane w 1997 roku przez Dyрекcję Parku, Nadleśnictwo Skierniewice i Fundację EcoFundusz prace renaturalizacyjne na polanie Siwicy (budowa zastawki na cieku wodnym, wykaszanie łąk i turzycowisk, wycinanie zarośli

wierzbowych, wydanie publikacji tematycznych) kontynuowane są obecnie przez Nadleśnictwo Skierniewice.

OBSZAR „NATURA 2000” - DOLINA RAWKI

Dolina Rawki. obejmuje obszar leżący między Żydomicami a Bolimowem. Położona jest w centralnej części Niziny Środkowopolskiej, na obszarze granicznym dwóch mezoregionów: Równiny Łowicko-Błońskiej oraz Wysoczyzny Rawskiej. Głównym jej elementem jest rzeka Rawka i jej dolina. 42 km odcinek obszaru Dolina Rawki znajduje się na terenie Bolimowskiego Parku Krajobrazowego. Rzeka Rawka wraz ze swą doliną stanowi naturalną oś, przecinającą obszar parku w układzie południkowym. Jest to jednocześnie bardzo ważny element hydrologiczny, biocenotyczny i krajobrazowy BPK. Rawka należy do nielicznych w Polsce niżowej rzek o naturalnym, meandrującym korycie oraz brzegach porośniętych roślinnością łągową i łukową. Liczne starorzecza i zagłębienia są miejscem występowania interesującej roślinności: wodnej, bagiennej, szuwarowej i zaroślowej. Średnia szerokość koryta Rawki wynosi ok. 10 m, a głębokość 1,5 m. Wzdłuż całej Rawki występują gleby bagienne, mułowo-bagienne, torfowe i murszowe.

Dolina Rawki znajduje się na obszarze trzykrotnego nasunięcia lądolodów plejstocenijskich.

Najistotniejszym był okres zlodowacenia

środkowopolskiego stadium Warty. Zlodowacenie to uformowało złożoną glacjalną rzeźbę i budowę geologiczną warstw przypowierzchniowych. Interglacjał mazowiecki uformował głęboką i szeroką dolinę Rawki, wypełnioną osadami rzecznyymi. Obszar Dolina Rawki obejmuje trzy rezerваты przyrody: krajobrazowo-wodny Rawka ,leśne: Ruda-Chlebacz i Kopanicha.

Usytuowanie Doliny Rawki w środkowej części kraju, między Łodzią a Warszawą, nadaje temu obiektowi szczególną rangę. Centralne położenie, ale przede wszystkim walory przyrodnicze tego terenu, zdecydowały o jego miejscu w sieci ekologicznej ECONET-PL jako ważnego węzła ekologicznego.

WARTOŚĆ PRZYRODNICZA I ZNACZENIE

Rysunek 3 Rzeka Rawka

Rzeka Rawka wraz z doliną i dopływami jest jednym z najcenniejszych elementów przyrody w tej części Polski. Duże zróżnicowanie siedlisk decyduje o jej bogactwie i różnorodności flory i fauny. W dolinie Rawki stwierdzono ponad 540 gatunków roślin naczyniowych, a wśród nich co najmniej 27 gatunków chronionych i kilkadziesiąt rzadkich w skali krajowej lub regionalnej. Najcenniejsze z nich to starodub łąkowy, widłak wroniec i wielosił błękitny. Roślinność doliny Rawki buduje: 5 zespołów leśnych, 3 zespoły zaroślowe oraz 54 zespoły i zbiorowiska nieleśne. Duże zróżnicowanie cechuje zbiorowiska naturalnych i półnaturalnych łąk, szuwarów i torfowisk. Zbiorowiska i zespoły trzech klas: Phragmitetea (szuwały wysokie i turzycowe), Molinio-Arrhenatheretea (łąki i pastwiska wilgotne i świeże) oraz Scheuchzerio-Caricetea (torfowiska przejściowe i niskie) obejmują aż 30 z ogólnej liczby 54 jednostek roślinności nieleśnej. Obszar Dolina Rawki to także siedlisko wielu cennych gatunków zwierząt. Na terenie obszaru Dolina Rawki znajdują się trzy rezerваты. Dwa wśród nich to rezerваты leśne. Rezerwat Kopanicha chroni zespoły leśne olsu, łągu olszowego, boru bagiennego i grądu oraz torfowisko przejściowe z rzadkimi i chronionymi roślinami. Stanowi on również ważną ostoję zwierząt np. jest miejscem gniazdowania bociana czarnego. Przedmiotem ochrony w rezerwacie Ruda-Chlebacz jest łąg olszowy ze stanowiskami widłaka wronca i narecznicy szerokolistnej. Rezerwat krajobrazowo-wodny Rawka to siedlisko wielu cennych gatunków roślin. Są wśród nich takie gatunki chronione jak: grzybień biały, grązel żółty, konwalia majowa, kukułka szerokolistna. W Rawce żyje 18 gatunków ryb i 1 gatunek minoga. Kilka z nich jak: głowacz białopłetwy, koza, piskorz czy minóg struminiowy; są wymienione w Załączniku II DS. Rezerwat Rawka to także miejsce łągu dla około 100 gatunków ptaków. Na szczególną uwagę zasługują tu: bąk, bocian czarny, bocian biały, błotniak stawowy, derkacz, kropiatka czy zimorodek. Wśród ssaków (Załącznik II DS.) związanych z rzeką występują tu bobry (reintrodukowane z powodzeniem w 1983r.) i wydry. Wypłacone starorzecza oraz płytkie rozlewiska dość licznie zasiedla kumak nizinny. Niektóre gatunki płazów, jak np.: traszka grzebieniasta (Załącznik II DS.), traszka zwyczajna, żaba trawna czy moczarowa, gromadzą się tu licznie w okresie godowym.

Ponadto na terenie Gminy Skierniewice mają swoje siedziby 2 zakłady naukowe:

- Sadowniczy Zakład Doświadczalny w Dąbrowicach Instytutu Sadownictwa i Kwiaciarnictwa w Skierniewicach
- Rolniczy Zakład Doświadczalny w Żelaznej szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Akademia Rolnicza w Warszawie.

W Zakładach tych prowadzone są intensywne badania nad nowymi odmianami, gatunkami roślin i wdrażaniem nowych technologii uprawy. W w/w zakładach znajdują zatrudnienie głównie mieszkańcy naszej Gminy, którzy korzystając z możliwości pracy w nich, później wykorzystują zdobyte doświadczenie w swoich gospodarstwach.

Znaczny potencjał produkcyjny rolnictwa Gminy Skierniewice ograniczony jest barierą zbytu oraz małą opłacalnością produkcji, jak również bliskim sąsiedztwem miast i dobrymi warunkami dojazdu, umożliwiającymi zatrudnienie poza rolnictwem.

1.5 RYS HISTORYCZNY I KULTUROWY (stan obiektów)

Teren gminy w odległych czasach dziejów leżał w rozlewiskach rzek Rawka, Łupia i Pisia o głęboko wciętych dolinach. Obszar ten był więc podmokłą puszcza, prawie bezludną, która stanowiła naturalną granicę między plemionami Mazowszan i Polan.

Według Kronikarza Jana z Czarnkowa, na terenie kasztelani łowickiej (w granicach której znajdowały się tereny dzisiejszej gminy Skierniewice) jeszcze za czasów arcybiskupa Fulko - Pełki (XIII w.) były nieprzebyte puszcze i lasy, przynoszące małe dochody.

Jednak najstarsze ślady człowieka na tym terenie sięgają okresu ok. 10.000 lat p.n.e., na skutek cofnięcia się lodowca i ocieplenia klimatu, pojawiły się w okolicach Skierniewic grupy wędrujących łowców. Pierwotne plemiona do okresu noalitu nie uprawiały roli, utrzymywały się ze zbieractwa i łowiectwa, przenosząc się z miejsca na miejsce. Ich naturalnym sprzymierzeńcem były właśnie rzeki bogate w ryby i lasy, pełne zwierzyny, zwłaszcza turów. Głową tura znaleziono kilkanaście lat temu w rozlewiskach Łupia na terenie osiedla Zadębia.

Z czasem wędrowni Łowcy wyrabiali lasy, wypalali węgiel drzewny, trudnili się bartnictwem i zbieractwem runa leśnego. Kiedy mocno przeredzili puszcze zajęli się rolnictwem i tworzeniem osad i grodów. Tak powstały Borowiny, Budy Grabskie, które nawet dziś leżą w obszarze Puszczy Bolimowskiej, ostatniej ostoi leśnej na tym terenie. Tak powstały osady na południe od rzeki Łupia, Balcerów, Dąbie, Dąbrowice czy Dębowa Góra. Bogactwo tej ziemi sprawiło, że osadnictwo to rozwijało się dość dynamicznie. Świadczy o tym chociażby znalezisko w Samicach (5 km na wschód od Skierniewic), gdzie odkryto naczynie wypełnione przepalonymi kośćmi pochodzące z cmentarzyska z IV w. p.n.e.

Pierwsze stałe osadnictwo rolniczo-hodowlane w okolicach Skierniewic rozpoczęło się w I w. p.n.e., kiedy zasiedlono przede wszystkim obszary o dobrych glebach w okolicach Bzury, Rawki i Łupia.

Z II w. n.e. pochodzi znalezisko monet rzymskich w Rudzie, w pradolinie rzeki Rawki. Skarb ok. 500 monet rzymskich w glinianym garnku znaleziono w 1964 r. podczas budowy „Rawentu” (sama nazwa wsi wywodzi się od rud żelaza zwanymi darniowymi, wytapianymi i przerabianymi w miejscowej kuźnicy w XIII do XVII w.).

Ostatnią grupą stanowisk archeologicznych w okolicach Skierniewic stanowią grodziska wczesnośredniowieczne i inne znaleziska z okresu VI – IX w.

K. Przemyski w „Wiadomościach Archeologicznych” z 1924 r. t. X str. 152 podaje, że grodzisko z tego okresu znajdowało się w Rzeczkowie (teren obecnej gminy Skierniewice) leżący na wierzchołku zwanym Łysą Górą, wyniosłym 20 m nad rzeką Łupią, o zboczach porośniętych lasem, o wyraźnych zarysach obwarowań obronnych. W literaturze archeologicznej ujawnia się również grodziska stożkowe w Rudzie i samych Skierniewicach.

Wykopaliska późniejsze świadczą, że osadnictwo w okolicach Skierniewic istniało od dość dawna. Tereny te były jednak rzadziej zaludnione niż np. Wielkopolska, Małopolska czy Mazowsze w okolicach Płocka, z rangi mniejszego znaczenia gospodarczego. W wystawionych wtedy

dokumentach rzadziej pisano o tych terenach. Pozostawały więc niejako na uboczu głównego nurtu dziejów Polski.

Historia gminy Skierniewice jest ściśle związana z miastem Skierniewice. W wiekach od XI – XII, kiedy istnienie wsi Skierniewice nie było jeszcze potwierdzone, tereny w łuku Wisły i Pilicy do linii rzek: Mrogi i Słudwi, należały do prowincji radzieckiej, która dzieliła się na kasztelanie. Ponieważ okolice Skierniewic, a zatem i dzisiejszej gminy, należały do arcybiskupstwa gnieźnieńskiego, najprawdopodobniej należały do kasztelani łowickiej, której południową granicę prof. S. Arnold ustalił w przybliżeniu na linii Słupia – Miedniewice.

Związki ludności z władzą kasztelańską były wtedy niewielkie i raczej jednostronne. Przeciętny śmiertelnik nie widywał zwykle kasztelana lub jego urzędników, chyba, że raz w roku, gdy oddawał daninę. Mający mniej szczęścia musiał gościć kasztelana we własnym domu (żywiąc go na własny koszt), gdy akurat obok jego domu wypadła temuż kasztelanowi droga przejazdu. Za pechowca natomiast musiał uważać się ten, który na grodzie kasztelańskim musiał wykonywać prace np. przy naprawie wałów w rozlewiskach rzeki Bzury okalającej łowicki gród.

W XIV w., gdy coraz częściej osady przenoszone na prawo niemieckie i tym samym wychodziły one z pod władzy kasztelanów (Skierniewice takie prawo otrzymały w 1360 r.), zaczął kształtować się nowy podział administracyjny na „ziemie” a kasztelanie po prostu zanikały. I tak kasztelania łowicka została podzielona pomiędzy cztery ziemie: rawską, sochaczewską, gostynińską, łęczycką, a ta część w której leżały tereny obecnej gminy Skierniewice, przypadła ziemi rawskiej. Granica ziemi rawskiej i sochaczewskiej od strony północnej przebiegała pomiędzy wsiami leżącymi w obecnej gminie skierniewickiej: Mokra, Sierakowice, Borowiny i dalej przez Bełchów, Pszczonów, a Łyszkowicami i Bobrownikami.

W XV w. ukształtował się podział na powiaty. Ziemia rawska została podzielona na powiaty: rawski i bialski. Skierniewice i okolice należały więc do ziemi rawskiej i powiatu rawskiego. Trzy ziemie: rawska, sochaczewska, gostynińska, dzielące się na sześć powiatów: bialski, rawski, mszczonowski, sochaczewski, gębiński, gostyniński, składały się na województwo rawskie, utworzone w 1462 r.; po włączeniu do Korony ziemi rawskiej i gostynińskiej.

Po III rozbiórce Polski w 1795 r. województwo rawskie zostało zlikwidowane. Całe zachodnie Mazowsze weszło w skład prowincji Prusy Południowe i Kamery warszawskiej. Kamera warszawska dzieliła się na powiaty, a Skierniewice i okoliczne wsie znalazły się w południowej części powiatu rawskiego. Położenie to nie zmieniło się również w okresie Księstwa Warszawskiego.

W okresie Księstwa utworzono po raz pierwszy jako szczeble administracyjne niższe od powiatów gminy. Gmin tych utworzono wiele, gdyż każde prywatne dobra ziemskie liczące powyżej 10 domostw, mogły stać się gminą. Utworzona wtedy gmina Skierniewice (po raz pierwszy) była bardzo duża, gdyż obejmowała część dawnych dóbr arcybiskupich, należących wtedy do cara. Były to wsie leżące na wschód od Skierniewic: Pamiętna, Samice, Miedniewice, na północ: Budy Grabskie, Mokra, Ruda, Skierniewka, Sierakowice, oraz na południowy zachód: Maków, Dąbrowice, Godzianów,

Kawęczyn, Zapady. Obszar gminy był zbliżony do ekonomii skierniewickiej. Od 1809 r. siedziba gminy wiejskiej były też Dębowa Góra, Żelazna a nawet Strobów, Brzozów, Rzeczków, jednak na mocy nakazu cara do roku 1967 gminy te upadły. Pozostała jedynie Dębowa Góra. Przełomowy dla tych terenów był rok 1867, gdyż w czasie kolejnej reformy administracyjnej doszło do zmian granic guberni i podziału powiatu rawskiego. Południowa część tego powiatu, jako powiat rawski weszła w skład guberni piotrkowskiej, natomiast miasto Skierniewice i osiem okolicznych gmin (w tym gminy: Skierniewice i Dębowa Góra) utworzyło nowy powiat skierniewicki, który włączony został do guberni warszawskiej

Po utworzeniu powiatu skierniewickiego (w 1867 r.) w skład gminy Dębowa Góra wchodziły wsie: Dębowa Góra, Brzozów, Balcerów, Dąbrowice (na prawym brzegu rzeki Zwierzyniec), Julków, Józefatów, Kwasowiec, Ludwików, Ludwików Nowy, Pruszków, Rzędków, Rzeczków, Rowiska, Strobów, Wólka Strobowska, Wola Wysoka, Zajrzew, Zalesie, Żelazna.

Kształt powiatu skierniewickiego w latach 1870-1917 nie ulegał zmianom. Nadal istniały też gminy Skierniewice i Dębowa Góra. W tej ostatniej była nawet siedziba sądu gminnego I okręgu powiatu skierniewickiego, a na terenie wsi funkcjonował młyn i browar (teren majątku). W 1913 r. na terenie gminy Dębowa Góra funkcjonowały dwie szkoły: w Żelaznej i Starym Rzędkowie. Nie było natomiast szkoły w siedzibie gminy – Dębowej Górze. Nie było również tu siedziby parafii. Ta znajdowała się w Żelaznej.

W czasie I wojny światowej w 1917 r. powiat rawski został przez Niemców zniesiony i przyłączony do powiatu skierniewickiego, natomiast w czasie II wojny światowej w 1941 r. okupanci zlikwidowali powiat skierniewicki i przyłączyli do powiatu łowickiego, choć zmiany te przez Polaków nie zostały uznane. Ten stan rzeczy trwał do zakończenia II wojny światowej. W latach 1975-1998 gmina położona była w województwie skierniewickim. Obecnie gmina Skierniewice jest gminą wiejską położoną w województwie łódzkim, w powiecie skierniewickim z siedzibą w Skierniewicach.

Rysunek 4 Młyn w Rudzie

Wydarzenia historyczne na terenie dzisiejszej gminy Skierniewice (chronologia)

1. Rok 1359. Przywilej Księcia Ziemowita III wyliczył w dobrach arcybiskupstwa w okolicach Skierniewic skupiska ludzkie oddzielone od siebie lasami, min. Samice (Sejmice), Pamiętna, Miedniewice, wysunięta na wschód od parku Dęba, Mokra, Sierakowice, Dąbrowice, miejscowości położone w pobliżu Łupii. Wsie te tworzyły „wyspy” w zwartych obszarach leśnych i należały do najstarszych na terenie dzisiejszej gminy
2. 1439r. – przywilej arcybiskupi dla sołtysa z Dąbrowic
3. 1440r. – przywilej arcybiskupi dla sołtysa z Miedniewic
4. 1439-1456r. – w tencucie skierniewickiej wymieniono wsie Dąbrowice i Miedniewice
5. 1386r. wieś Sierakowice leży w tencucie łowickiej (od 1511 w skierniewickiej)
6. 1374r. na mocy sporów pomiędzy arcybiskupem Jarosławem Bororia ze Skotnik z Księciem Ziemowitem III, grupa zbrojnych tego ostatniego najechała na wsie arcybiskupskie: Skierniewice, Miedniewice, Samice, Pamiętna, Mokra i zniszczył je. Rozpędzono i poraniono wieśniaków, zabierając ich dobytek.
7. 26/27.06 1410r. Armia polska pod dowództwem króla Jagiełły przeszła przez wieś samice (Sejmice). Obozowały tu wojska małopolskie, udające się wraz z Jagiełłą na Grunwald na rozprawę z Krzyżakami. Długosz zanotował, że król przybył w sobotę do „arcybiskupiej kopalni rudy żelaznej i do wielkiego stawu rybnego zwanego Sejmice. Tam piorun zabił kilka koni i jednego człowieka, a drugiego pozostawił pół żywego. Misę w namiocie rycerza Dobiesława z Oleśnicy pełną gotowanych ryb zniszczył doszczętnie w obecności wielkiej liczby spożywających posiłek przy stole...”
8. 1519r. na mocy przywileju w Gnieźnie wieś Pamiętna oddaje dziesięciny dla proboszcza kościoła św. Jakuba w Skierniewicach.
9. 1519r. na mocy przywileju Jana Łaskiego łąka między polami wsi Skierniewice i Miedniewice przypadać ma dla wójta Skierniewickiego.
10. 1521r. według „Liber beneficiorum” parafia św. Stanisława w Skierniewicach obejmowała miasto Skierniewice i wsie: Skierniewice, Mokra, Bełchów, Mokra, Ruda, Samice, Miedniewice, Pamiętna oraz wieś szlachecka Kamion.
11. 1655-1793r. Samice, Miedniewice, Mokra, Sierakowice, Dąbrowice, Pamiętna należały do tzw. klucza dóbr arcybiskupstwa z siedzibą w Skierniewicach.
12. 1662-1672r. Pamiętna płaci 45 zł podatku pogłównego, Samice 58 zł.
13. 1716r. Podśędek rawski Jakub Wolski na swych dobrach Strobów i Wola Rzędkowska daje 1000 florenów na utrzymanie kościoła św. Stanisława w Skierniewicach.

14. 1803r. w Mokrej i Miedniewicach były szkoły elementarne. Uczono pisania i czytania po polsku i niemiecku. Religii uczyli duchowni.
15. 1829r. w Skierniewicach Car Mikołaj I tworzy ekonomie Skierniewicką, którą nadał Wielkiemu Księciu Konstantemu. Do ekonomii weszły m.in. wsie: Miedniewice, Mokra, Skierniewka Lewa i Prawa, Dąbrowice, Grabina.
16. 1898r. Dębowa Góra- siedziba sądu gminnego o zasięgu kilku gmin.
17. 1895r. Miedniewice z inicjatywy kolejarza Jachowskiego powstał pierwszy sklep pod nazwą „Spółdzielnia przy kolei warszawsko-wiedeńskiej”.
18. 1863r. w Żelaznej oddział Stroymowskiego stworzył bój z Moskalami.
19. 1942/43r. w Dąbrowicach powstał pierwszy obóz. Było tu 300 Żydów ze Skierniewic i Łowicza.

Zabytki ruchome znalezione w gminie Skierniewice.

Dąbrowice:

- skarb składający się z 500 monet i złotego medalionu cesarza rzymskiego Wespazjana z II w. n.e.,
- fragmenty naczyń glinianych kultury łużyckiej (IV – V w.) i kultury polskiej (XIV – XV w.)

Mokra Lewa i Mokra Prawa:

- stanowiska kultury polskiej (XII – XV w.) z fragmentami naczyń glinianych obtaczanych i toczonych na kole garncarskim.

Grabina: (obecnie obszar częściowo wsi Budy Grabskie):

- stanowiska z fragmentami naczyń glinianych ręcznie lepionych z kultury polskiej z V w., kultury polskiej z XV – XVII w.,
- naczynia gliniane toczne kole garncarskim, kultury przeworskiej,
- okres rzymski – 32 fragmenty naczyń glinianych toczonych na kole garncarskim.

Miedniewice:

- kultura polska XIV – XVI w. - fragmenty naczyń glinianych toczonych na kole garncarskim.

Borowiny:

- stanowisko z kultury łużyckiej – epoka brązu, kultura anfor kul. – naolit.

Sierakowice Prawe i Lewe:

- kultura łużycka (V w.), przeworska – wczesny okres rzymski, prapolska (X – XII w.) – ceramika – fragmenty, kultura pomorska, okres halst/laten – fragmenty ceramiki.

Strobów:

- stanowiska z kultury polskiej XIV – XVI w. – fragmenty naczyń glinianych wykonanych na kole garncarskim.

Dębowa Góra:

- stanowiska z okresu kultury polskiej (XIV – XVI w.) – fragmenty naczyń glinianych toczonych na kole garncarskim.

Ruda:

- grób ciałopalny, kopce zmienne (Kurhany), z wpływów rzymskich, ślady osady wczesnośredniowiecznej w postaci kamienia żarnowego.

Samice:

- cmentarzysko ciałopalne z okresu lateńskiego, cmentarzysko kultury łużyckiej.

Do obiektów wpisanych do rejestru zabytków naszej Gminy należą:

- Brzozów – park
- Dębowa Góra – dwór wraz z otaczającym parkiem
- Julków – aleja lipowa – Julków – Dębowa Góra – Ludwików
- Pamiętna – dwór
- Poddębnie – park
- Ruda – grodzisko Stożkowate
- Rzeczków – grodzisko wczesnośredniowieczne
- Strobów – dwór i park
- Żelazna – kościół, dzwonnica, cmentarz, dwór wraz z parkiem oraz relikty dworu murowanego,
- oraz będące w ewidencji zabytków obszary: park w Pamiętniej, cmentarz ewangelicki w Bobrownikach, cmentarz mariawicki w Sierakowicach Prawych, cmentarz ewangelicki w Strobowie.

Wykaz zabytków nieruchomych w Gminie Skierniewice wpisanych do rejestru zabytków

1.	Brzozów	Park	575 20.06.1981 r.	1 poł. XIX
2.	Dębowa Góra	Dwór	611 28.07.1983 r.	Mur.2 poł. XIX
3.	Dębowa Góra	Park		ok. 1850, przekomponowany 1908, proj. Stefan Celichowski
4.	Julków- Dębowa Góra	Aleja	536 05.05.1980 r.	
5.	Pamiętna	Dwór	618 28.08.1983 r.	Mur. K. XIX, dobud. Szklarni ok. 1950,rozbud. 1989- 1991
6.	Poddębnie – Balcerów	Park	583 19.05.1968 r.	
7.	Ruda	Grodzisko Stożkowe	464 17.07.1977 r.	
8.	Rzeczków	Grodzisko wczesnośredniowieczne	1030/290 10.07.1968 r.	
9.	Strobów	Dwór	600 28.07.1983 r.	
10.	Żelazna	Park	913/281 z 05.05.1967 r.	

11.	Żelazna	Kościół p.w. Św. Wszystkich Świętych	289/216 29.12.1967r.	Mur. 1785-1788, remont 1950 i od 1980
12.	Żelazna	Dzwonnica	919/287 29.12.1967 r.	
13.	Żelazna	Cmentarz przykościelny	918 21.12.1992 r.	
14.	Żelazna	Cmentarz rzymsko - katolicki	879 10.04.1992 r.	
15.	Żelazna	Dwór	596 28.07.1983 r.	Mur. ok. 1900
16.	Żelazna	Park	530 05.05.1980 r.	ok. 1850, przekomponowany 1912, proj. Stefan Celichowski
17.	Żelazna	Relikty dworu murowanego	758 30.07.1984 r.	

Wśród atrakcji turystycznych, przyrodniczych i kulturalnych można wymienić:

- Bolimowski Park Krajobrazowy z rezerwatami Ruda – Chlebacz i Budy Grabskie – Kopanicha
- Ośrodek wypoczynkowy „Sosenka” w Budach Grabskich
- „Zielona szkoła” w Budach Grabskich
- Ogólnopolskie spływy kajakowe rzeka Rawką
- Dni marchwi w Żelaznej
- Dni otwarte w zakładzie doświadczeń w Dąbrowicach – Instytutu Sadownictwa w Skierniewicach
- Trasa rowerowa przez najciekawsze miejsca Bud Grabskich
- Leśna Galeria Rzeźby Jan Graczyka w Budach Grabskich – Gospodarstwo agroturystyczne w Strobowie
- Stadnina koni TARANT w Budach Grabskich
- Trakt leśny w Samicach

Rysunek 4 Trakt leśny w Samicach

2. ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE

2.1 INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

W rozdziale tym omówione zostaną zagadnienia, dotyczące obecnego stanu rozwoju infrastruktury technicznej gminy, przede wszystkim w odniesieniu do:

- zaopatrzenia w wodę,
- oczyszczania ścieków,
- gospodarki odpadami stałymi,
- zaopatrzenia w energię elektryczną,
- zaopatrzenia w gaz ziemny,
- telekomunikacji,
- dróg.

O ile stan i eksploatacja systemu wodno-kanalizacyjnego, oczyszczanie ścieków, utylizacja odpadów stałych, a także częściowo problem dróg leży w gestii samorządu, o tyle pozostałe dziedziny infrastruktury technicznej (elektroenergetyka, gaz, telekomunikacja) są zarządzane centralnie bądź regionalnie. Wpływ władz lokalnych na stan i rozwój tych elementów systemu infrastrukturalnego gminy jest ograniczony. Ewentualne zamierzenia inwestycyjne związane z ich rozbudową czy modernizacją muszą zostać uzgodnione na szczeblu powiatowym, wojewódzkim bądź krajowym, a samorząd może jedynie postulować podjęcie tego typu działań, a następnie w miarę możliwości je dofinansowywać.

2.1.1 Zaopatrzenie w wodę.

Na terenie Gminy Skierniewice wszystkie miejscowości mają dostęp do wody pitnej poprzez istniejący system rozdzielczej sieci wodociągowej. Na koniec roku 2007 łączna długość sieci wraz z przyłączami wynosiła 199,2km. Z sieci tej korzystają mieszkańcy 30 miejscowości. Wskaźnik zwodociągowania wyrażony jako stosunek ogólnego stanu przyłączy wodociągowych i ogólnej liczby ludności wiejskiej w gminie wyniósł 29,25.

Długości sieci wodociągowych w poszczególnych miejscowościach z podziałem na źródła zasilania w wodę na terenie Gminy przedstawia poniższa tabela.

Lp.	miejscowość	długość czynnej sieci rozdzielczej	ilość czynnych punktów poboru		SUW	rok budowy
		długość [km]	ilość [szt.]	długość [km]		
1	2	3	4	5	6	7
1	Dębowa Góra	11,9	166	4,5	1	1972 ¹
2	Ludwików	0,8	35	1,1		1992
3	Rzymiec	2,6	24	0,7		1990-91
4	Strobów	5,8	67	1,9		1995-96

¹ Wymiana sieci w roku 2004.

5	Balcerów	4,3	75	2,3		1995-96
SUW DĘBOWA GÓRA		25,4	367	10,5	1	
6	Józefatów	1,7	37	1,1	1	1974
7	Julków	1,1	17	0,5		1988
8	Nowe Rowiska	2,3	32	1,0		1988
9	Nowy Ludwików	0,5	17	0,5		1988
10	Brzozów	3,6	19	0,6		1988
11	Pruszków	1,2	14	0,4		1974
12	Rzeczków	2,1	18	0,6		1992
13	Żelazna	4,4	73	2,1		1992
14	Stare Rowiska	2,9	22	0,7		1993
15	Wola Wysoka	3,0	39	1,2		1996
16	Zalesie	2,0	26	0,8		1999
17	Wólka Strobowska	4,8	37	6,9		2007
SUW JÓZEFATÓW		29,6	351	16,4	1	
18	Mokra Prawa	5,2	194	5,4		1991
19	Miedniewice	5,8	269	7,5		1994
20	Miedniewice Topola	1,8	39	1,1		1994-96
21	Samice	3,9	99	2,5		1994-96
22	Sierakowice Prawe	7,0	161	4,2		1997
23	Mokra	2,5	69	2,1		1998
24	Sierakowice Lewe	10,8	167	4,5		1996-98
25	Mokra Lewa	4,0	171	4,1		1996-98
26	Budy Grabskie/Ruda	13,2	160+56	5,1		2006
27	Pamiętna	8,7	63	4,7		2007
28	Borowiny	10,3	71	2,9		2007
WP MIASTO		73,2	1.519	44,1		
RAZEM SIEĆ WODOCIĄGOWA: GMINA SKIERNIEWICE		128,2	2.237	71,0		

Analiza własna na podstawie danych Urzędu Gminy z roku 2007

Na terenie gminy funkcjonują dwa ujęcia gminne wody „Józefatów” oraz „Dębowa Góra”. Gospodarstwa domowe, które nie zostały podłączone do sieci wodociągowej korzystają ze studni własnych, kopanych.

Mieszkańcy północnej części Gminy Skierniewice tj. miejscowości: Mokra Prawa, Mokra, Mokra Lewa, Samice, Miedniewice, Miedniewice Topola, Sierakowice Prawe, Sierakowice Lewe, Budy Grabskie, Ruda, Pamiętna zasilani są przez stację uzdatniania wody zlokalizowaną na terenie miasta Skierniewice, a administrowaną przez Zakład Wodociągów i Kanalizacji WOD-KAN Sp. z o.o. Gmina Skierniewice jest odbiorcą wody od Zakładu WOD-KAN, a następnie dostarcza ją na potrzeby swoich mieszkańców. W roku 2007 zakupiono 111,1 dam³ wody uzdatnionej. Rozliczenie ze sprzedawcą następuje w okresach miesięcznych w oparciu o urządzenia pomiarowe zamontowane w studniach wodomierzowych odpowiednio w Mokrej Prawej, Mokrej Lewej, Mokrej, Miedniewicach, Rudzie. Długość sieci rozdzielczej na tym terenie wynosi 73,2 km, a ilość przyłączy indywidualnych 1.519.

• Ujęcie wody i SUW „Józefatów”

Z ujęcia „Józefatów” zaopatrywane są w wodę wodociągi gminne w miejscowościach: Józefatów, Nowe Rowiska, Stare Rowiska, Julków, Nowy Ludwików, Brzozów, Żelazna, Wola Wysoka, Rzeczków, Zalesie, Pruszków, Wólka Strobowska. Woda z ujęcia służy głównie do pokrycia zapotrzebowania na wodę mieszkańców w/w wsi, inwentarza, zakładów usługowych i przemysłowych, gimnazjum, ośrodka zdrowia oraz funkcjonującego na tym terenie Rolniczego Zakładu Doświadczalnego SGGW. Łączna długość sieci rozdzielczej zasilanej przez SUW Józefatów wynosi 29,6 km. Rzeczywista średnioroczna produkcja wody w roku 2007 ukształtowała się na poziomie 173,1 m³/dobę.

Ujęcie wody składa się z dwóch studni głębinowych Nr1 i Nr2, ujmujących do eksploatacji wodę z trzeciorzędowego poziomu wodonośnego.

Ujęcie posiada zatwierdzone zasoby eksploatacyjne wód podziemnych decyzją Wojewody Skierniewickiego, znak O-I-1-8530-B-29/90 z dnia 20 listopada 1990r, w ilości $Q = 30,0 \text{ m}^3/\text{h}$ przy depresji $s = 21,0\text{m}$.

Studnia Nr 1 - oddana do eksploatacji w 1970r.

- głębokość studni - 77,0m
- stratygrafia - trzeciorzęd
- wydajność eksploatacyjna studni $Q_e = 9,0 \text{ m}^3/\text{h}$ przy depresji 21,0m
- teoretyczny zasięg leja depresyjnego $R = 272,0\text{m}$

Zwierciadło wody ujmowanej przez studnie zostało nawiercone na głębokości 67,0m p.p.t. i ustabilizowało się na głębokości 31,3 m p.p. terenu.

Studnia Nr1 w chwili obecnej została wyłączona z eksploatacji z uwagi na jej niesprawność. Konieczne jest przeprowadzenie rekonstrukcji.

Studnia wyposażona jest w pompę głębinową typu G-60 VI o wydajności $Q = 6,0 - 15,0 \text{ m}^3/\text{h}$ przy wysokości podnoszenia $H = 70,0 - 47,0\text{m}$. Pompa zainstalowana jest na głębokości 54,0m.

Studnia Nr2 - oddana do eksploatacji w 1990r.

- głębokość studni - 152,5m
- stratygrafia - trzeciorzęd
- wydajność eksploatacyjna studni $Q_e = 30,0 \text{ m}^3/\text{h}$ przy depresji 7,75m
- teoretyczny zasięg leja depresji $R = 176,0\text{m}$

Zwierciadło wody zostało nawiercone na głębokości 135,0m p.p.t i ustabilizowało się na głębokości 48,0 mp.p.t.

Studnia wyposażona jest w pompę głębinową typu GC.3.04 o wydajności $Q = 20,0 - 50,0 \text{ m}^3/\text{h}$ przy wysokości podnoszenia $H = 74,0 - 36,0\text{m}$. Pompa zainstalowana jest na głębokości 57,0m.

Stacja Uzdatniania Wody

Jakość wody surowej nie odpowiada wymogom przepisów sanitarnych w zakresie parametrów fizykochemicznych. Woda musi być uzdatniana.

Temu celowi służy kontenerowa Stacja Uzdatniania Wody położona na tej samej działce, co ujęcie wód podziemnych.

Stacja Uzdatniania Wody jest wyposażona w następujące urządzenia:

- mieszacz rurowy ϕ 110mm i L = 500m
- zbiornik powietrza o pojemności 0,4m³
- zbiornik reakcji
- trzy pompy poziome
- dwa filtry odżelaziające ϕ 1000mm o powierzchni filtracyjnej F = 0,785m²
- sprężarka typu A1JS 60L/6 – 48
- jedna pompa płuczająca typu 65PJM 120
- chlorator wody składający się ze zbiornika na podchloryn sodu i dwie pompy dozujące typu ED 470 firmy niemieckiej „Prominent”
- trzy zbiorniki wyrównawcze wody uzdatnionej, każdy po 54m³ co daje w sumie 162,0 m³

Obok budynku stacji znajduje się również stacja redukcyjna, której zadaniem jest obniżenie ciśnienia wody kierowanej do wsi Żelazna, Pruszków, Wola Wysoka.

• Ujęcie wody i SUW „Dębowa Góra”

Z ujęcia „Dębowa Góra” zaopatrywane są w wodę wodociągi gminne w miejscowościach: Dębowa Góra, Ludwików, Rzymiec, Strobów oraz Balcerów. Woda z ujęcia służy głównie do pokrycia zapotrzebowania na wodę mieszkańców w/w wsi, inwentarza, zakładów usługowych i przemysłowych, szkoły podstawowej, Państwowego Domu Dziecka oraz Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej. Łączna długość sieci rozdzielczej zasilanej przez SUW Dębowa Góra wynosi 25,4km. Rzeczywista średnioroczna produkcja wody w roku 2007 ukształtowała się na poziomie 182,9 m³/dobę. Ujęcie wody składa się z dwóch studni głębinowych Nr1 i Nr2, ujmujących do eksploatacji wodę z czwartorzędowego poziomu wodonośnego.

Ujęcie posiada zatwierdzone zasoby eksploatacyjne wód podziemnych w kat.”B” decyzją b. PWRN w Łodzi, znak B.VI-731/226/68 z dnia 5 grudnia 1968r w ilości Q = 44,8 m³/h przy depresji s = 10,25m.

Studnia Nr1

- głębokość studni – 62,0m
- stratygrafia – czwartorzęd
- wydajność eksploatacyjna studni Q_e = 44,8 m³/h przy depresji 10,25m

Zwierciadło wody zostało nawiercone na głębokości 40,0m p.p.t i ustabilizowało się na głębokości 5,3mp.p.t.

Studnia wyposażona jest w pompę głębinową typu GC.3.05 o wydajności $Q = 20,0 - 50,0 \text{ m}^3/\text{h}$ przy wysokości podnoszenia $H = 92,0 - 44,0 \text{ m}$. Pompa zainstalowana jest na głębokości 28,0m.

Studnia Nr2

- głębokość studni - 68,0m
- stratygrafia - czwartorzęd
- wydajność eksploatacyjna studni $Q_e = 44,8 \text{ m}^3/\text{h}$ przy depresji 6,7m

Zwierciadło wody zostało nawiercone na głębokości 42,0m p.p.t i ustabilizowało się na głębokości 7,5mp.p.t.

Studnia wyposażona jest w pompę głębinową typu GC.3.05 o wydajności $Q = 20,0 - 50,0 \text{ m}^3/\text{h}$ przy wysokości podnoszenia $H = 92,0 - 44,0 \text{ m}$. Pompa zainstalowana jest na głębokości 28,0m.

Stacja Uzdatniania Wody

Jakość wody surowej nie odpowiada wymogą przepisów sanitarnych w zakresie parametrów fizykochemicznych, musi być uzdatniana. Temu celowi służy Stacja Uzdatniania Wody położona na tej samej działce, co ujęcie wód podziemnych.

Stacja Uzdatniania Wody jest wyposażona w następujące urządzenia:

- zbiornik powietrza o pojemności $0,4 \text{ m}^3$
- zbiornik reakcji
- trzy pompy poziome
- dwa filtry odżelaziające $\phi 1200 \text{ mm}$ typu F-12
- dwa filtry odmanganiające $\phi 1200 \text{ mm}$ typu F-12
- aerator centralny $\phi 100 \text{ mm}$ o pojemności $1,40 \text{ m}^3$
- zbiornik hydroforowy $\phi 1800 \text{ mm}$ o pojemności $10,0 \text{ m}^3$
- sprężarka typu WAN-CE o wydajności $16,0 \text{ m}^3/\text{h}$
- pompa płuczająca typu 65PJM 120
- chlorator wody typu C-53

Analizę eksploatacji wodociągów publicznych funkcjonujących na terenie Gminy Skierniewice przedstawia poniższa tabela:

WYSZCZEGÓLNIENIE			Wykonanie 31.12.2006 [dam ³]	Wykonanie 31.12.2007 [dam ³]
WODOCIĄG	woda pobrana z ujęć	razem	148,6	129,9
		w tym z ujęć powierzchniowych	0	0
	woda pobrana na własne cele technologiczne		59,4	73,1
	straty wody		59,1	16,8
	zakup hurtowy wody	razem	114,7	111,1
		w tym z zagranicy	0	0

	woda dostarczona (zużycie wody)	razem		144,8	151,1	
		z tego	gospodarstwom domowym i indywidualnym gospodarstwom rolnym		122,9	128,4
			na cele produkcyjne		6,2	7,5
			pozostałe cele		15,7	15,2

Choć system wodociągów w Gminie jest dobrze rozwinięty i wszystkie miejscowości mają rozprowadzoną sieć to potrzeby z zakresu dalszego zwodociągowania wsi nadal są. Wymienić tu należy:

1. modernizację systemu zaopatrzenia w wodę południowej części gminy, poprzez:
  - budowę nowej studni dla ujęcia „Józefatów” (w tym celu zostały opracowane przez Biuro Studiów i Projektów Gospodarki Wodnej Rolnictwa BIPROMEL w Warszawie badania geofizyczno-elektrooporowe dla rozpoznania warunków hydrogeologicznych w rejonie miejscowości Józefatów ze wskazaniem najdogodniejszego miejsca na budowę studni)
  - budowę „spinki” o długości około 0,6km celem połączenia systemów wodociagowych WP Józefatów i Dębowa Góra.
2. budowa własnych ujęć i stacji uzdatniania wody dla zasilenia w wodę północnej części gminy,
3. dobudowa brakujących odcinków sieci na terenach nowozasiedlanych.

2.1.2 Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków.

Na terenie gminy Skierniewice, we wsi Mokra Prawa zlokalizowana jest duża oczyszczalnia ścieków, zarządzana przez Gminę Miasto Skierniewice i połączona z siecią kanalizacji sanitarnej i ogólnospławnej zlokalizowanej w tym mieście. Aktualnie przepustowość jej wynosi $Q_{max} = 34\ 000\ m^3/d$ w porze suchej.

Na terenie gminy Skierniewice nie ma sieci kanalizacji sanitarnej. Istnieje natomiast kilka małych oczyszczalni ścieków pracujących na potrzeby lokalne. Są to:

L.p.	TYP OCZYSZCZALNI	Lokalizacja
1.	Osadnik OGM-7 + filtr piaskowy $Q_{max} = 20m^3/d$	Ośrodek Wypoczynkowy ZHP w Budach Grabskich
2.	TURBOREAKTOR $Q_{max} = 55\ m^3/d$	Ośrodek „Sosenka” w Budach Grabskich
3.	Filtr piaskowy $Q_{max} = 7,5\ m^3/d$	Gimnazjum w Żelaznej
4.	KOS-2 $Q_{max}=50m^3/d$	Sady prywatne w Dąbrowicach
5.	ENERGOPOL-125 $Q_{max} = 30\ m^3/d$	Państwowy Dom Dziecka w Strobowie

Utylizacja ścieków w gminie, w przeważającej mierze, oparta jest o szczelne zbiorniki bezodpływowe, okresowo opróżniane, z których ścieki wywożone są na wspomnianą wyżej oczyszczalnię ścieków w Mokrej Prawej. Właściciele nieruchomości zobowiązani są do zawarcia pisemnej umowy z zakładem będącym gminną jednostką organizacyjną lub przedsiębiorcą posiadającym zezwolenie na opróżnianie zbiorników bezodpływowych i transportu nieczystości ciekłych.

Tworzona przez Urząd Gminy ewidencja w/w zbiorników na dzień 31 grudnia 2007 r. zawiera dane o ponad 1200 takich zbiornikach oraz o 75 przydomowych oczyszczalniach ścieków. W planie zagospodarowania przestrzennego Gminy Skierniewice dla rozwiązania problemu gospodarki ściekowej indywidualnych gospodarstw domowych zaleca się budowę przydomowych oczyszczalni. Świadomość ekologiczna obecnych jak i przyszłych mieszkańców Gminy, dostępność do nowych i znacznie tańszych w eksploatacji technologii powoduje, że sukcesywnie zmiesza się różnica pomiędzy ilością zbiorników na nieczystości płynne a przydomowymi oczyszczalniami.

Na terenie gminy pozostaje nadal nierozwiązany problem oczyszczania i odprowadzania wód deszczowych. Rosnący stopień motoryzacji oraz bardzo intensywny ruch samochodowy powoduje, iż wody opadowe po spłynięciu z chodników, jezdni i utwardzonych dróg są silnie zanieczyszczone produktami ropopochodnymi. Oprócz tego typu zanieczyszczeń wody te zawierają także szereg innych związków, spłukiwanych z powierzchni nieprzeziąkliwych co powoduje, iż po przedostaniu się do gruntu, wpływają negatywnie na stan czystości wód podziemnych.

Zarówno konieczność poprawy standardów zamieszkania jak i zakładany rozwój gospodarczy gminy powodują, iż problem oczyszczania ścieków jest jednym z kluczowych warunków, którego spełnienie warunkuje realizację tych zamierzeń.

Gmina Skierniewice posiada opracowany w 2004 r. *Program uporządkowania gospodarki ściekowej*, w zakresie budowy sieci kanalizacji sanitarnej i sposobu utylizacji powstałych ścieków bytowo-gospodarczych.

Zakres opracowania obejmuje gospodarkę ściekową – ścieki bytowo-gospodarcze powstające w wyniku działalności życiowej i produkcyjnej mieszkańców gminy skupionych w 30 miejscowościach.

Program przedstawia wariantową koncepcję rozwiązania sieci kanalizacyjnej oraz urządzeń oczyszczających w poszczególnych jednostkach osadniczych; zawiera ocenę kosztów inwestycyjnych zaproponowanych rozwiązań infrastruktury komunalnej. Program ten wymaga stałej aktualizacji i rozszerzania jego zakresu ze względu na dużą dynamikę rozwojową Gminy i wzrost zainteresowania jej terenami.

Wnioski – należy :

1. utworzyć systemy kanalizacyjne dla miejscowości leżących blisko siebie a zarazem blisko istniejącej sieci kanalizacyjnej miasta Skierniewice lub oczyszczalni ścieków i wprowadzić zebrane w systemie grawitacyjnym ścieki do istniejącego układu,

2. część miejscowości położonych satelitarne wokół Skierniewic włączać grawitacyjnie lub pompowo w końcówki sieci kanalizacyjnych miasta,
3. dla miejscowości położonych nad ciekami wodnymi (rzeki Łupia, Pisia), a oddalonymi od siebie na tyle daleko, że nieopłacalna byłaby kanalizacja międzywiejska, proponuje się sieć kanalizacji lokalnej (dla wsi) i małą oczyszczalnię ścieków,
4. dla miejscowości oddalonych od cieków wodnych, proponuje się rozwiązania indywidualne (np. przydomowe oczyszczalnie ścieków z drenażem rozsączającym).

2.1.3 Utylizacja odpadów stałych.

Źródłami powstawania odpadów komunalnych na terenie gminy Skierniewice są przede wszystkim:

- gospodarstwa domowe,
- obiekty infrastruktury, tj. handel, usługi, zakłady rzemieślnicze, szkolnictwo i inne.

Na terenie gminy jest eksploatowane jedno składowisko odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, które zlokalizowane jest w miejscowości Julków, ok. 8 – 9 km na południe od miasta Skierniewice. Właścicielem składowiska jest Gmina Skierniewice, natomiast zarządzającym na podstawie umowy dzierżawy Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością - „EKO-REGION” z/s w Bełchatowie. Łączna powierzchnia wydzierżawianych gruntów wynosi 8,88ha, na którą składają się strefa ochrony bezpośredniej oraz wyrobisko poźwirowe, które po wykonaniu odpowiednich robót może stanowić komorę składowania odpadów.

Na składowisku deponowane są odpady komunalne z terenów gmin: Bolimów, Godzianów, Nieborów, Lipce Reymontowskie, Maków, Nowy Kawęczyn, Skierniewice, Słupia oraz z miasta Skierniewice. Ponadto na składowisku są deponowane nie segregowane odpady podobne do komunalnych oraz odpady inne niż niebezpieczne pochodzące od podmiotów gospodarczych.

Istniejące składowisko jest wykorzystywane od lat siedemdziesiątych. Ma charakter składowiska podpoziomowo-nadpoziomowego i w całości jest ogrodzone.

Ilość wwiezionych na wysypisko odpadów zgodnie ze sprawozdaniem przedłożonym przez Eko-Region Sp. z o.o. za rok 2007 przedstawia się następująco:

Kod odpadów	Rodzaj odpadów	Masa odpadów składowanych w roku sprawozdawczym [Mg]	
		Masa odpadów	Sucha masa odpadów
19 12 12	Inne odpady (w tym zmieszane substancje i przedmioty) z mechanicznej obróbki odpadów inne niż wymienione w 19 12 11 (tym odpady biodegradowalne)	20205,7	

20 02 03	Inne odpady nieulegające biodegradacji	259,9	
20 03 06	Odpady ze studzienek kanalizacyjnych	22,8	
19 08 12	Szlamy z biologicznego oczyszczania ścieków przemysłowych inne niż wymienione w 19 08 11	22,4	5,8
19 09 01	Odpady stałe ze wstępnej filtracji i skratki	7,7	
20 03 01	Niesegregowalne (zmieszane) odpady komunalne	2846,2	

Masa odpadów komunalnych zebranych na terenie gminy Skierniewice i zdeponowanych na składowisku w l. 2005-2006

Zmieszane odpady komunalne zebrane i zdeponowane na składowisku				
	j.m.	2004	2005	2006
Ogółem	Mg	320,0	380,0	396,0

*Źródło: Sprawozdanie z realizacji Planu Gospodarki Odpadami dla Gminy Skierniewice

W gminie Skierniewice zorganizowanym odbiorem odpadów komunalnych objętych jest 100% gospodarstw i posesji. Od 2004 r. gmina prowadzi selektywną zbiórkę odpadów komunalnych. Odpady objęte segregacją to: szkło, papier opakowaniowy, tektura opakowaniowa, opakowania typu PET, folia, metal. Selektywną zbiórkę odpadów prowadzi firma EKO-REGION.

Masa zebranych selektywnie odpadów z terenu gminy Skierniewice w l. 2004-2006 :

Rodzaj odpadów	2004	2005	2006
	[Mg]		
makulatura	6,96	37,90	3,60
metale	0,47	0,30	0,30
szkło	8,95	43,90	19,30
tworzywa	3,18	15,60	5,70
wielomateriałowe	2,36	-	-
Razem:	21,92	97,70	28,90

*Źródło: Sprawozdanie z realizacji Planu Gospodarki Odpadami dla Gminy Skierniewice

W wyniku przeprowadzonego przeglądu ekologicznego składowisko zostało przeznaczone do modernizacji i dalszej eksploatacji (do 2018 r.). Stara część składowiska (3,6 ha) po wypełnieniu przeznaczona jest do rekultywacji.

Aktualnie na terenie gminy nie ma mogiłników, zwałowisk odpadów wydobywczych przeznaczonych do wykorzystania lub rekultywacji ani składowisk odpadów przemysłowych.

Każdy z wytwórców odpadów niebezpiecznych bądź przemysłowych organizuje ich wywóz we własnym zakresie.

Priorytetem w zakresie zbiórki odpadów pozostaje nadal:

- objęcie selektywną zbiórką odpadów wszystkich mieszkańców gminy ;
- wprowadzenie selektywnej zbiórki odpadów niebezpiecznych, wielkogabarytowych i budowlanych;
- utworzenie gminnego punktu zbiórki odpadów niebezpiecznych.

Pozostałe działania, korzystne z punktu widzenia stanu czystości środowiska oraz podniesienia atrakcyjności gminy to: podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców, pełna likwidacja dzikich wysypisk oraz zapobieganie ich ponownemu powstawaniu.

2.1.4 Zaopatrzenie w gaz.

Na terenie gminy Skierniewice w chwili obecnej nie ma sieci gazowej średniego ciśnienia. Istnieje natomiast możliwość zgazyfikowania gminy poprzez budowę sieci rozdzielczej średniego ciśnienia:

1. ze stacji PR 01 wsie: Strobów, Dębowa Góra, Balcerów, Ludwików;
2. ze stacji PR 02 wieś : Rowiska Stare;
3. ze stacji PR 03 wsie: Mokra Lewa, Mokra Prawa, Mokra, Sierakowice Lewe, Sierakowice Prawe;
4. ze stacji PR 04 wsie: Miedniewice, Pamiętna, Samice, Ruda, Budy Grabskie.

W sytuacji konieczności usprawnienia zaopatrzenia ludności w alternatywne (w stosunku do tradycyjnych paliw) źródła ogrzewania i nośniki energii, rozwój sieci gazowej staje się jednym z priorytetów. Rozwojowi gazyfikacji gminy sprzyja „Koncepcja Programowa Gazyfikacji Miasta Skierniewice i miejscowości satelitarnych”, określająca możliwości rozbudowy sieci gazowej i dostaw gazu dla wszystkich miejscowości na obszarze powiatu skierniewickiego. W powiecie skierniewickim podjęte zostały działania zmierzające do gazyfikacji gmin we współpracy z dystrybutorem gazu – spółką CP Energia S.A. Gmina Skierniewice już rozpoczęła to przedsięwzięcie.

2.1.5 Telekomunikacja.

Dobry poziom rozwoju sieci telekomunikacyjnej (tak w odniesieniu do ilości abonentów jak i jakości połączeń) umożliwia szeroki i względnie tani dostęp do usług informatycznych. Ma tu znaczenie zarówno rozbudowana sieć telekomunikacyjna jak i zasięg telefonii cyfrowej różnych systemów. Istniejąca konkurencja na wolnym rynku a także minimalizacja działania monopolistycznego Telekomunikacji Polskiej pozwala wybrać najbardziej efektywną ofertę.

2.1.6 Sieć drogowa.

Na terenie gminy Skierniewice znajdują się cztery rodzaje dróg, za które odpowiadają różne ośrodki zarządzania. Są to:

Drogi krajowe, w gestii Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad w Łodzi:

1. Łowicz- Skierniewice- Huta Zawadzka - droga nr 70

Drogi Wojewódzkie – Rejon Dróg Wojewódzkich w Łowiczu:

1. Sochaczew – Skierniewice – Jeżów - droga nr 705;

2. Skierniewice – Rawa Mazowiecka - droga nr 707.

Drogi powiatowe, w gestii Powiatowego Zarządu Dróg w Skierniewicach:

1. Skierniewice – Głuchów – Lubochnia nr 1303E;

2. Skierniewice – Wola Makowska – Łyszkowice nr 1304E;

3. Maków – Dębowa Góra – Kamion – Ruda nr 1318E;

4. Żelazna – Zalesie nr 1323E;

5. Skierniewice – Bartniki nr 1332E;

6. Niesułków – Kołacin – Jeżów – Byczki – Maków – Mokra Lewa nr 5103E.

Drogi gminne w gestii władz samorządowych o łącznej długości 108,455 km w tym:

- o nawierzchni mineralno – bitumicznej 63,504 km;

- o nawierzchni ulepszonej 20,861 km;

- o nawierzchni gruntowej 24,090 km;

Dokładny wykaz dróg gminnych reguluje Uchwała Nr XXXIV/192/02 Rady Gminy Skierniewice z dnia 9 października 2002 roku.

Łączną długość dróg poszczególnych kategorii na obszarze gminy przedstawia tabela.

Sieć drogowa w gminie Skierniewice (stan na 2007 r.)

Gmina	Drogi [km]			
	krajowe	wojewódzkie	powiatowe	gminne
Skierniewice	9,0 (70)	6,687 (705) <u>0,743 (707)</u> 7,430	26,6	108,455

Źródło: Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Skierniewickiego na lata 2007- 2013

Drogi powiatowe stanowią system łączący cały obszar z siecią dróg krajowych oraz stanowią korytarze tranzytowe. Drogi gminne pełnią rolę ciągów komunikacyjnych, decydujących zarówno o zintegrowaniu układu terytorialnego gminy i jego funkcjonowaniu, jak i otwartości na zewnątrz. Decydują też o stopniu skomunikowania wewnętrznego gminy, który w znaczący sposób wpływa na warunki bytowe ludności.

Natężenie ruchu kołowego wzrasta z każdym rokiem, jak i ilość samochodów ciężarowych poruszających się po nich. Drogi budowane i przystosowane do ruchu lekkiego nie wytrzymują natężenia i zostają systematycznie niszczone przez koła ciężkich pojazdów.

2.1.7. Komunikacja zbiorowa.

Komunikacja kolejowa.

Układ kolejowy gminy Skierniewice tworzą linie relacji:

Skierniewice – Warszawa – Łódź

Skierniewice – Łowicz

Skierniewice - Łuków

Przystanki kolejowe zlokalizowane są we wsi Sierakowice Lewe i Mokra. Komunikują one tę część gminy z miastami : Skierniewice i Łowicz. Dostępność do linii kolejowej w północno - wschodniej części gminy zapewnia przystanek w Skierniewicach – Rawce, łączący tę część gminy z Warszawą, Skierniewicami i Łodzią.

Komunikacja autobusowa.

Komunikacja zbiorowa oparta jest na stałych liniach autobusowych, zapewniających połączenie miejscowości gminy z miastem Skierniewice, a także regionalnymi węzłami komunikacyjnymi tj. Żyrardów, Łowicz, Rawa Mazowiecka, Sochaczew. Szeroko rozwinęła się również prywatna działalność z zakresu przewozu pasażerów. Prywatni przewoźnicy samochodami marki Bus organizują stałe kursy na terenie całej gminy Skierniewice.

2.2 WŁASNOŚCI NIERUCHOMOŚCI

Powierzchnia gminy Skierniewice wynosi 13167 ha. Analizując strukturę użytkowania terenów zwraca przede wszystkim uwagę bardzo duży udział użytków rolnych - zajmują one łącznie ok. 65% terenu tj. ponad 8,6tyś. ha. Drugim rodzajem terenów są lasy i obszary leśne, których wielkość powierzchni wynosi ok. 4 tyś. ha, co stanowi ok. 28% powierzchni gminy. Pozostałe ok. 7% powierzchni to przede wszystkim tereny zajęte pod komunikację i zainwestowane.

Taka struktura rodzajów terenów w gminie wskazuje, jakie funkcje gospodarcze są dla tego obszaru wiodące. Rolnictwo posiada tu naturalne zaplecze i predyspozycje do rozwoju, chociaż znaczne tereny leśne oraz strefy otwartej przestrzeni (łąki, pastwiska), stwarzają potencjalne szanse rozwoju turystyki i rekreacji.

Szczegółowa struktura użytkowania terenów w gminie Skierniewice wg. stanu na dzień 31 grudnia 2007 r., przedstawia się następująco:

LP.	WYSZCZEGÓLNIENIE	Powierzchnia terenu w ha	Udział w powierzchni terenu w %
1.	Użytki rolne	8603	65
2.	Lasy i grunty leśne	3667	28
3.	Pozostałe grunty (pod zabudowaniami, podwórzami, drogi, wody i inne grunty użytkowe i nieużytki)	897	7
7.	OGÓŁEM	13.167	100,0

Analiza własna na podst. danych Urzędu Gminy.

W strukturze terenów wg. form własności dominująca rola przypada własności prywatnej (przede wszystkim grunty wchodzące w skład indywidualnych gosp. rolnych), które stanowią ok. 58% ogółu powierzchni gminy. Szczegółowo zagadnie to ilustruje poniższe zestawienie:

LP.	WYSZCZEGÓLNIENIE	Powierzchnia terenu w ha	Udział w powierzchni terenu w %
1.	Grunty osób fiz. wchodzące w skład gospodarstw rolnych	7606	57,77
2.	Grunty osób fiz. nie wchodzące w skład gospodarstw rolnych	503	3,82
3.	Lasy Państwowe	3174	24,11
4.	Agencja Nieruchomości Rolnych	213	1,61
5.	Gmina Skierniewice	133	1,01
6.	Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna Balcerów	135	1,02
7.	Rolniczy Zakład Doświadczalny w Żelaznej	423	3,21
8.	Instytut Sadownictwa i Kwiaciarstwa Zakład Doświadczalny Dąbrowice	56	0,43
9.	Instytut Warzywnictwa	26	0,20
8.	Wspólnoty gruntowe	5	0,04
9.	Kościóły i związki wyznaniowe	68	0,06
10.	Pozostałe grunty (pod drogami, wody i inne)	885	6,72
11.	OGÓŁEM	13167	100,0

Analiza własna na podst. danych Urzędu Gminy.

Jak z powyższego zestawienia widać, wielkość terenów komunalnych wynosi 133 ha, jednak oferta terenów pod nowe inwestycje jest daleko mniejsza, i wynosi jedynie 24 ha (patrz zestawienie poniżej). Sytuacja taka wymaga więc, w przypadku przygotowywania konkurencyjnej - w stosunku do innych gmin regionu - oferty inwestycyjnej wydatkowania środków publicznych na wykup dodatkowych terenów. Po skomunalizowaniu i uzbrojeniu mogą być one sprzedane (lub wdzierżawione) pod inwestycje, uwzględniające zarówno potrzeby społeczności lokalnej jak i potencjalnych inwestorów.

Poniżej przedstawiono wykaz nieruchomości komunalnych, wg. stanu na dzień 15 listopada 2007r. wraz z przeznaczeniem w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy Skierniewice:

Lp	Nr. ewid. działki	Powierzchnia działki w ha	Położenie działki	Przeznaczenie w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego
1.	41/9	0,24	Borowiny	Tereny zabudowy zagrodowej
2.	282/3 177/6 178/6 18/4	3,03	Borowiny	Tereny rolne

	7/3 532/1 536 524/1 525 19/5 598/2 101			
3.	503/2	1,31	Budy Grabskie	Tereny rekreacyjne
4.	432	0,32	Budy Grabskie	Tereny rolne
5.	524	0,78	Budy Grabskie	Tereny rolne
6.	503/1	0,09	Budy Grabskie	Tereny rekreacyjne
7.	305	0,05	Budy Grabskie	Tereny rolne
8.	99/3	0,12	Dębowa Góra	Tereny produkcyjno - usługowe
9.	99/6	0,36	Dębowa Góra	Tereny produkcyjno - usługowe
10.	669	0,13	Miedniewice	Tereny budowlane
11.	1377 981/5 1314 1300	0,65	Miedniewice	Tereny rolne
12.	455	0,04	Mokra Lewa	Tereny zabudowy mieszkaniowej
13.	797	0,96	Mokra Lewa	Tereny rolne
14.	729/9- 729/21	0,28	Mokra Prawa	Tereny budowlane
15.	741- 748/1	1,39	Mokra Prawa	Tereny budowlane
16.	1113 1114	0,92	Mokra Prawa	Tereny zabudowy mieszkaniowej
17.	301 452	2,57	Mokra Prawa	Tereny rolne
18.	38 37	0,10	Pamiętna	Tereny rolne
19.	96	0,47	Pruszków	Tereny rolne
20.	72	0,10	Pruszków	Tereny zabudowy mieszkaniowej
21.	107	1,31	Rowiska	Tereny budowlane
22.	305	0,21	Rowiska	Tereny budowlane
23.	437	0,04	Samice	Tereny rolne
24.	317	0,05	Sierakowice Lewe	Tereny rolne
25.	630/1 631/1	0,40	Sierakowice Lewe	Tereny budowlane
26.	446/6	0,83	Sierakowice Lewe	Tereny produkcyjno - usługowe
27.	398/2 566/3 874/4 874/6 321	0,58	Sierakowice Lewe	Tereny rolne
28.	242	0,24	Strobów	Tereny rekreacyjne
29.	739/1	0,38	Strobów	Tereny zabudowy mieszkaniowej
30.	610	0,14	Strobów	Tereny rolne
31.	165	0,71	Wola Wysoka	Tereny rolne
32.	251	4,97	Wola Wysoka	Tereny rolne
33.	70/5 77/3 88/4	0,04	Wólka Strobowska	Tereny rolne
34.	52/2	0,16	Żelazna	Tereny budowlane
35.	105	0,06	Rzymiec	Tereny rolne
RAZEM		24,03ha		

2.3 STAN OBIEKTÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO (patrz punkt 1.5)

Skierniewice

Dębowa Góra

Dwór XVIII-XIX w. styl neoklasycystyczny

Pamiętna

Dwór k. XIX pocz. XX w. neoklasycystyczny

Strobów

Dwór 1907r. klasycyzm

Żelazna

Kościół p. w. Wszystkich Świętych 1785-1790 styl klasycyzujący

Dzwonnica II poł. XVIII w. barok

Dwór pocz. XX w. klasycyzujący

2.4 UWARUNKOWANIA OCHRONY ŚRODOWISKA

2.4.1 Hałas

Hałas - jest to dźwięk określany jako szkodliwy, uciążliwy lub przeszkadzający w danych warunkach (zależy od fizycznych parametrów dźwięku, od nastawienia odbiorcy). Stanowi jedno ze źródeł zanieczyszczenia środowiska, wzrastające w ostatnich latach w związku z rozwojem komunikacji, uprzemysłowieniem i postępującą urbanizacją.

Odczuwany jest przez mieszkańców jako jeden z najbardziej uciążliwych czynników wpływających ujemnie na środowisko i samopoczucie. Hałas wywołuje zmęczenie, złe samopoczucie, utrudnia wypoczynek, może prowadzić do częściowej lub całkowitej utraty słuchu. Ponadto powoduje poważne zmiany psychosomatyczne, jak np. zagrożenie nadciśnieniem czy zaburzenia nerwowe.

Dla badań w zakresie klimatu akustycznego istotne jest zdefiniowanie dwóch rodzajów hałasu - komunikacyjnego i przemysłowego.

Ocena stanu akustycznego środowiska prowadzona jest w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska. Ochrona przed hałasem polega na zapewnieniu jak najlepszego stanu akustycznego środowiska, a realizowana jest przez instrumenty planowania przestrzennego oraz instrumenty ochrony środowiska, takie jak pozwolenia, programy ochrony środowiska, w tym programy ochrony przed hałasem. Dokonywane pomiary i oceny mają umożliwić wyznaczanie obszarów o ponadnormatywnym poziomie hałasu, na których należy skoncentrować działania naprawcze.

Oceny stanu akustycznego środowiska dokonuje się obowiązkowo dla aglomeracji o liczbie mieszkańców większej niż 100 tysięcy oraz terenów poza aglomeracjami, na których eksploatacja obiektu może powodować przekroczenie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku.

Na terenie województwa łódzkiego badania w zakresie klimatu akustycznego przeprowadza WIOŚ w Łodzi. Pomiary prowadzone są punktowo, w wybranych miastach i innych miejscach województwa - punktach pomiarowych, które lokalizowano przy szlakach komunikacyjnych. Na terenie gminy Skierniewice nie znajdują się punkty monitoringu natężenia hałasu i nie były prowadzone pomiary.

Hałas komunikacyjny

Źródłem hałasu na terenie gminy jest przede wszystkim transport drogowy. Na poziom hałasu drogowego wpływa szereg czynników związanych z ruchem pojazdów oraz parametrami drogi. Do najważniejszych z nich należą:

- natężenie ruchu związane bezpośrednio ze znaczeniem drogi w układzie komunikacyjnym,
- struktura ruchu (udział pojazdów ciężkich i hałaśliwych),
- średnia prędkość pojazdów i ich stan techniczny,
- płynność ruchu,
- rodzaj i stan nawierzchni.

Na wzrost hałasu drogowego wpływają przede wszystkim problemy komunikacyjne, m.in. brak obwodnic w miastach, gdzie ruch tranzytowy nakłada się z ruchem lokalnym oraz nieprzystosowanie nawierzchni do występującego obecnie natężenia ruchu i obciążenia (duży udział pojazdów ciężarowych powoduje szybkie niszczenie nawierzchni), a tempo modernizacji i budowy nowych dróg nie może nadążyć za wzrostem liczby pojazdów.

Hałas drogowy jest zjawiskiem o tendencjach wzrostowych, uzależnionym od takich czynników jak: wskaźnik presji motoryzacji, gęstość sieci dróg i odległość terenów stale zamieszkiwanych od dróg o dużym natężeniu. Środki transportu są ruchomymi źródłami hałasu decydującymi o parametrach klimatu akustycznego przede wszystkim na terenach zurbanizowanych.

Z układu dróg tworzących ciągi komunikacyjne na obszarze gminy, największą uciążliwość hałasową stanowią droga krajowa i drogi wojewódzkie, które przenoszą znaczny ruch tranzytowy, z dużym udziałem pojazdów ciężkich, a także drogi powiatowe o dużym natężeniu ruchu.

Na terenie gminy Skierniewice nie prowadzono monitoringu hałasu. Aktualne ustalenia Wydziału Dróg w Starostwie Powiatowym w Skierniewicach potwierdzają, że największe natężenie ruchu pojazdów (ponad 3.408 pojazdów/dobę), stwierdzono na drodze powiatowej nr 1310E relacji Skierniewice – Pszczonów – Łyszkowice. Zgodnie z wykonaną prognozą natężenia ruchu dla tej drogi, średni dobowy ruch na drodze 1310E w roku 2020 wynosić będzie 4.510 pojazdów/dobę, co oznacza iż w 2020 r. po drodze tej może przejeżdżać ok. 1.646.150 pojazdów rocznie. Prognoza ta wskazuje, że z uwagi na wzrastającą liczbę pojazdów i zwiększające się natężenie ich ruchu wzrastać będzie natężenie hałasu związanego z ruchem kołowym. Należy jednak podkreślić, że wzrost natężenia hałasu nie jest wprost proporcjonalny do wzrostu natężenia ruchu samochodowego i rośnie wolniej. Wynika to głównie z poprawy jakości użytkowanych samochodów.

Hałas kolejowy jest najłatwiej tolerowanym hałasem komunikacyjnym. Najbardziej odczuwalny jest wzdłuż linii kolejowych oraz w pobliżu stacji kolejowych, szczególnie w porze nocnej.

Uciążliwość ta w dużym stopniu zależy od częstotliwości przejazdu pociągów, ich prędkości, stanu torowiska oraz usytuowania torowiska (nasyp, wykop). Niestety nie publikuje się bieżących informacji dotyczących hałasu kolejowego. Przyjmuje się jednak, że hałas kolejowy istnieje na terenie gminy Skierniewice w ograniczonym zakresie i nie stanowi szczególnej uciążliwości dla mieszkańców.

Hałas lotniczy w porównaniu z innymi zagrożeniami akustycznymi polega głównie na tym, że emisja hałasu obejmuje znaczne obszary wokół lotnisk, w tym wzdłuż korytarzy powietrznych wykorzystywanych podczas startów i lądowań samolotów. Na terenie gminy Skierniewice hałas lotniczy istnieje w ograniczonym zakresie i nie stanowi uciążliwości dla mieszkańców.

Hałas przemysłowy

Hałas przemysłowy obejmuje zarówno dźwięki emitowane przez różnego rodzaju maszyny i urządzenia, a także części procesów technologicznych oraz instalacje i wyposażenie małych zakładów rzemieślniczych i usługowych. Do tego rodzaju hałasu zalicza się także dźwięki emitowane przez urządzenia obiektów handlowych (wentylatory, urządzenia klimatyzacyjne). Taki hałas ma charakter lokalny.

Obecnie systemy lokalizacji nowych inwestycji a także potrzeba sporządzenia ocen oddziaływania na środowisko, kontrole i egzekucja nałożonych kar pozwalają na znaczne ograniczenie tych uciążliwości. Ponadto dla źródeł hałasu

przemysłowego, ze względu na ich niewielkie rozmiary, istnieją różne możliwości techniczne ograniczenia emisji hałasu (np. stosowanie tłumików akustycznych, obudów poszczególnych urządzeń czy zwiększenie izolacyjności akustycznej ścian pomieszczeń, w których znajdują się maszyny wytwarzające hałas).

Źródłem hałasu są także linie przesyłowe wysokiego napięcia. Hałas powstaje również na terenie stacji elektroenergetycznych najwyższych napięć w związku ze stosowaniem sprzężarek do napędu łączników i transformatorów.

Ze względu na niewielkie rozmiary źródeł hałasu przemysłowego nie stwarza on większych problemów mieszkańcom gminy.

Najbardziej uciążliwym źródłem hałasu na obszarze gminy Skierniewice jest komunikacja drogowa. Szczególnie duże natężenie ruchu pojazdów występuje na drodze krajowej, drogach wojewódzkich oraz na drodze powiatowej nr 1310E relacji Skierniewice – Pszczonów – Łyszkowice. Z uwagi na zwiększającą się liczbę pojazdów mechanicznych natężenie hałasu stale rośnie i nadal będzie stopniowo wzrastać. Należy jednak zauważyć, że wzrost natężenia hałasu nie jest wprost proporcjonalny do wzrostu natężenia ruchu samochodowego i rośnie wolniej. Wynika to głównie z poprawy jakości użytkowanych samochodów.

Hałas przemysłowy nie stwarza problemów mieszkańcom gminy.

2.4.2 Wody powierzchniowe

Wody powierzchniowe płynące i stojące mają duże znaczenie jako źródła zaopatrzenia rolnictwa w wodę użytkową.

Są one również wykorzystywane do celów rekreacyjnych. Do sieci hydrograficznej gminy Skierniewice należą rzeki Łupia - Skierniewka, Rawka, Pisia-Zwierzyniec oraz mniejsze cieki bezimienne. Na obszarze gminy brak jest większych naturalnych zbiorników wodnych – jezior. Występujące naturalne zbiorniki mają niewielką powierzchnię i pojemność oraz charakter niedużych stawów, oczek wodnych i starorzeczy.

Obszar gminy hydrograficznie wchodzi w obręb zlewni Bzury – lewobrzeżnego dopływu Wisły.

Rzeka Łupia - Skierniewka

Łupia – Skierniewka jest jednym z większych dopływów Bzury, uchodzącym na 52,6 km w okolicach Łowicza. Długość Skierniewki wynosi 61,2 km.

Rzeka Rawka

Rzeka Rawka jest największym prawostronnym dopływem Bzury, uchodzącym na 43,0 km jej biegu. Całkowita długość rzeki wynosi 89,8 km. Rawka wraz z dolnymi odcinkami dopływów: Korabiewki, Grabinki i Krzemionki jest rezerwatem przyrody.

Rzeka Pisia-Zwierzyniec

Rzeka Pisia-Zwierzyniec (zwana również Żwierzynką) jest prawostronnym dopływem Bzury, uchodzącym na 55,1 km jej biegu. Długość cieku wynosi 33,2 km. Źródła rzeki znajdują się w okolicach miejscowości Godzianów.

Ocena rzek badanych w 2007 r. na terenie powiatu skierniewickiego w ramach monitoringu diagnostycznego wykazała, że:

- brak jest wód I i II klasy jakości;
- wody III klasy (zadowalającej jakości) stwierdzono w 1 ppk - na rzece Rawka w m. Boguszyce (pow. rawski)
- w pozostałych ppk stwierdzono wody IV klasy (niezadowalającej czystości).

Żadna z rzek monitorowanych pod kątem przeznaczenia wód do bytowania ryb karpiowatych nie spełniała wszystkich określonych wymagań.

Zagrożeniem dla jakości wód w rzekach i zbiornikach wodnych są m.in. odprowadzane do nich nie oczyszczone lub niewłaściwie oczyszczone ścieki komunalne i przemysłowe.

Dużym zagrożeniem dla jakości wód powierzchniowych i podziemnych są ścieki odprowadzane bez oczyszczania z gospodarstw indywidualnych w miejscowościach nieskanalizowanych. Zagrożenie stanowią również tzw. zanieczyszczenia obszarowe. Zanieczyszczenia obszarowe są to zanieczyszczenia spływające do cieków powierzchniowych wraz z wodami opadowymi w sposób niezorganizowany z gruntów ornych, użytków zielonych, obszarów leśnych czy wysypisk nie spełniających wymagań ochrony środowiska. Ważnym źródłem zanieczyszczeń są także ścieki deszczowe, które spływając powierzchnię dopływają do zbiorników wraz z zanieczyszczeniami.

2.4.3. Wody podziemne

Teren gminy Skierniewice, tak jak cały obszar powiatu skierniewickiego, należy do regionu hydrogeologicznego Południowomazowieckiego.

Na terenie powiatu skierniewickiego, tak jak na terenie całego województwa łódzkiego wyróżnia się kilka głównych poziomów wodonośnych, w tym czwartorzędowy, trzeciorzędowy, kredowy i jurajski; głównym poziomem użytkowym jest poziom czwartorzędu.

Użytkowanie wód podziemnych wyrażone wysokością zatwierdzonych zasobów eksploatacyjnych ujęć w gminie obrazuje tabela.

Użytkowanie wód podziemnych w gminie Skierniewice.

Gmina	Liczba ujęć	Liczba studni	Zatwierdzone zasoby eksploatacyjne w ujęciu stratygraficznym [m ³ /h]				
			Q	Trz	K	J	Razem
Skierniewice	41	46	598,1	226,3	-	-	824,4

Źródło: Dane Starostwa Powiatowego

Na terenie gminy Skierniewice wyznaczone są 2 punkty należące do krajowej sieci monitoringu jakości wód podziemnych - Sierakowice i Sierakowice Prawe. Badania w ramach krajowego monitoringu wód podziemnych prowadzone są przez Państwowy Instytut Geologiczny w Warszawie.

Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Łodzi - Delegatura w Skierniewicach prowadzi badania jakości wód podziemnych w ramach monitoringu regionalnego. Na terenie gminy Skierniewice nie ma punktów należących do sieci monitoringu regionalnego - są one usytuowane w następujących miejscowościach na terenie powiatu skierniewickiego: Winna Góra (Krosnowa), Bolimów, Wola Szydłowiecka, Głuchów, Nowy Kawęczyn, Głuchów.

Wody podziemne na terenie gminy Skierniewice, badane w 2006 r. w poszczególnych punktach sieci monitoringu krajowego, charakteryzowały się dobrym stanem wód w Sierakowicach (klasa II), natomiast w Sierakowicach Prawych stwierdzono wody niezadowolającej jakości (klasa IV), gdzie wskaźnikami w zakresie stężeń odpowiadających wodzie o niskiej jakości były: żelazo i amoniak.

Dominujące wskaźniki przekraczające normy dopuszczalne wód przeznaczonych do spożycia przez ludzi stanowiły żelazo i mangan.

2.4.4 Pola elektromagnetyczne

Promieniowanie elektromagnetyczne (tzw. niejonizujące) uważa się obecnie za jedno z poważniejszych zanieczyszczeń środowiska. Promieniowanie to powstaje w wyniku działania zespołów sieci i urządzeń elektrycznych w pracy, w domu, urządzeń elektromedycznych do badań diagnostycznych i zabiegów fizykochemicznych, stacji nadawczych, urządzeń

energetycznych, telekomunikacyjnych, radiolokacyjnych i radionawigacyjnych.

Obiektami, które mogą wywołać promieniowanie elektromagnetyczne niejonizujące w środowisku są:

- elektroenergetyczne linie napowietrzne wysokiego napięcia,
- stacje radiowe i telewizyjne,
- łączność radiowa, w tym CB radio, radiotelefony i telefonia komórkowa,
- stacje radiolokacji i radionawigacji,
- stacje transformatorowe,
- sprzęt gospodarstwa domowego i powszechnego użycia zasilany prądem zmiennym 50Hz

Głównym źródłem promieniowania elektromagnetycznego niejonizującego na terenie gminy jest terenowa sieć elektroenergetyczna, na którą składają się linie napowietrzne wysokiego napięcia oraz linie średniego napięcia i linie niskiego napięcia, a także podstacja trakcyjna, na której znajdują się urządzenia rozdzielcze i transformatory.

Na obszarze gminy usytuowane są również punktowe źródła promieniowania elektromagnetycznego - stacje bazowe telefonii komórkowej różnych operatorów zlokalizowane w Żelaznej i Julkowie. Uciążliwość masztów telefonii komórkowej oraz linii wysokiego napięcia mieści się w ich strefach ochronnych.

3. SFERA SPOŁECZNA

3.1 SYTUACJA DEMOGRAFICZNA I SPOŁECZNA

Na dzień 30 czerwca 2008 r. na terenie Gminy Skierniewice zamieszkiwały 6.909 osoby. W latach 1992 – 2008 stwierdzono minimalny wzrost ilości mieszkańców gminy z 6873 do 6909 osób tj. o ok. 0,52 %.

Szczegółowe dane przedstawia poniższe zestawienie:

L.p.	Rok	Liczba ludności w osobach	w %
1.	1992	6873	100
2.	1993	6804	99,00
3.	1994	6806	99,02
4.	1995	6804	99,00
5.	1996	6736	98,00
6.	1997	6731	97,93
7.	1998	6769	98,49
8.	1999	6765	98,43
9.	2000	6750	98,21
10.	2001	6747	98,17
11.	2002	6752	98,24
12.	2003	6732	97,95
13.	2004	6755	98,28
14.	2005	6756	98,30

15.	2006	6825	99,30
16.	2007	6871	99,97
17.	30.06.2008r.	6909	100,52

Analiza własna na podstawie danych z ewidencji ludności Urzędu Gminy Skierniewice.

Największą miejscowością na tym terenie jest Mokra Prawa, licząca 940 mieszkańców (na dzień 30 czerwca 2008r.), co stanowi ok. 13,61 % ogółu ludności gminy.

W strukturze ludności wg. płci od 1992 r. nie notuje się istotnych zmian – udział kobiet i mężczyzn w populacji ogółem kształtuje się na stałym poziomie ok. 50%.

Analizując strukturę wieku ludności gminy, wyróżniono jej 3 podstawowe kategorie, istotne z punktu widzenia rynku pracy i zasobów siły roboczej:

- a) ludność w wieku przedprodukcyjnym tj. w wieku 0 - 17 lat,
- b) ludność w wieku produkcyjnym, w tym:
  - kobiety 18 - 59 lat,
  - mężczyźni 18 - 64 lata,
- c) ludność w wieku poprodukcyjnym, w tym:
  - kobiety 60 lat i więcej,
  - mężczyźni 65 lat i więcej.

W takim ujęciu, dominującą grupę wiekową stanowią osoby w wieku produkcyjnym, których na obszarze gminy w 2007 r. było 3831 osób (w tym 2089 mężczyzn i 1742 kobiet) co stanowi ok. 55,76 % ; w wieku przedprodukcyjnym - 1631 osób (w tym 828 mężczyzn i 803 kobiet) - co stanowi 23,73 % oraz w wieku poprodukcyjnym - 1409 osób (w tym 725 mężczyzn i 684 kobiety) - co stanowi 20,51 %. Na przestrzeni ostatnich pięciu lat następuje systematyczny spadek w odsetkach ludności w wieku przedprodukcyjnym i powolny wzrost ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym.

Zróznicowanie struktury wiekowej ludności występuje także wewnątrz gminy Skierniewice. Do wsi o zdecydowanie niekorzystnej strukturze wiekowej ludności należą wsie: Pruszków, Rzymiec, Budy Grabskie, Borowiny, Rzekków i Józefatów, w których odsetek ludności „starszej” sięga powyżej średniej dla gminy i wynosi blisko 30% , a we wsi Pruszków 42%.

Do wsi o znacznie wyższym odsetku ludności młodej należą wsie: Zalesie, Mokra Lewa, Miedniewice, Sierakowice Prawe, gdzie odsetek ludzi w wieku przedprodukcyjnym jest znacznie wyższy niż średnia w gminie i wynosi ok. 30%.

Wśród użytkowników gospodarstw rolnych w gminie Skierniewice dominują ludzie w wieku 30-49 lat (49,53%). Dużą grupę stanowią ludzie w wieku 50-59 lat (17,83%), a także w wieku 65 lat i więcej (15,18%), ludzie młodzi w wieku do 29 lat stanowią tylko 9,59 %.

Brak jest aktualnych informacji, dotyczących salda migracji na terenie gminy. Zmniejszanie się liczby mieszkańców gminy może sugerować, iż oprócz ujemnego przyrostu naturalnego (analiza w okresie 1996-2002 notuje spadkowe tendencje), także ujemne saldo migracji z tego terenu ma

istotny wpływ na liczbę ludności. Generalnie można przyjąć, iż gmina jest terenem stałego odpływu ludności. Ponieważ osoby migrujące to przede wszystkim ludzie młodzi, lepiej wykształceni - dalsze narastanie tego zjawiska, przy systematycznie malejącym przyroście naturalnym spowoduje, iż będzie następował coraz szybszy wzrost odsetka osób w wieku poprodukcyjnym, i zacznie się zmniejszać ilość osób w wieku przed- i produkcyjnym.

Istotnym zagadnieniem, z punktu widzenia rozwoju gminy jest ocena struktury ludności w wieku 15 lat i więcej wg. poziomu wykształcenia. Dokonane analizy potwierdziły fakt, że stopień wykształcenia, a co za tym idzie kwalifikacji zawodowych ludności gminy nie jest zadawalający. Dominującą grupą są osoby z wykształceniem podstawowym (ukończonym i nie) oraz zasadniczym zawodowym, stanowiąc ok. 74,43 % ogółu ludności. Wykształceniem średnim i policealnym legitymuje się ok. 21,71 % mieszkańców gminy, natomiast wykształceniem wyższym jedynie ok. 3,86 %. Co prawda poziom wykształcenia ludności uległ poprawie w stosunku do lat poprzednich jednak nadal jest on niezadawalający. Problem ten stanowi poważną barierę, ograniczającą możliwości zatrudnienia, a także zawężającą ewentualne koncepcje wprowadzenia na rynek gminy firm, wymagających wyższych kwalifikacji. Charakterystykę struktury ludności gminy w wieku 15 lat i więcej wg. poziomu wykształcenia przedstawia poniższe zestawienie:

POZIOM WYKSZTAŁCENIA	Udział w ludności ogółem w %
Podstawowe nie ukończone i bez wykształcenia	4,69
podstawowe ukończone	39,41
zasadnicze zawodowe	30,33
średnie i policealne	21,71
wyższe	3,86
RAZEM	100,0

Analiza własna na podst. Informacji ze spisów powszechnych – Urząd Statystyczny w Łodzi

Zahamowanie tendencji spadkowych liczby ludności wystąpić może w przypadku intensywnego tworzenia nowych miejsc pracy na terenie gminy oraz w mieście Skierniewice. Dopóki recesja gospodarcza nie zostanie zahamowana, dopóki nie nastąpi rozwój gospodarczy gminy, dopóty nie nastąpi stabilizacja zarówno gospodarcza jak i ludnościowa. Ludzie migrują tam, gdzie rynek pracy jest chłonny i daje poczucie bezpieczeństwa socjalnego.

3.2 WARUNKI I JAKOŚĆ ŻYCIA MIESZKAŃCÓW

3.2.1 Stan zasobów mieszkaniowych.

Zasoby mieszkaniowe w gminie na dzień 30 czerwca 2008r. przedstawiają się następująco:

Lp	Adres	Ilość mieszkań (pow.)	Wyposażenie w inst.		c.o.	Stan techniczny
			Wod.	szambo		
1	Samice 94 96-106 Skierniewice	2 (76m ²)	X	X	-	średni
2	Miedniewice 98 96-100 Skierniewice	1 (70m ²)	-	-	-	zły
3	Miedniewice 208 96-106 Skierniewice	1 (60m ²)	-	-	-	zły
4	Sierakowice Prawe (dom nauczyciela) 96-100 Skierniewice.	2 (92,5m ²)	X	X	-	dobry
5	Strobów 18 96-100 Skierniewice	6 (202m ²)	-	-	-	zły
6	Strobów 19 96- 100 Skierniewice	5 (100m ²)	-	-	-	zły
7.	Mokra Prawa	4 (71,4m ²)	x	x	-	dobry

Reasumując powyższe można przyjąć, iż ponad 67% zasobów mieszkaniowych na terenie gminy to lokale substandardowe, w których warunki zamieszkania nie odpowiadają podstawowym normom.

Uchwałą Nr XI/59/03 Rady Gminy w Skierniewicach z dnia 30 października 2003r. przyjęto wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Skierniewice na lata 2003 – 2007.

Program obejmuje:

- a) prognozę dotyczącą wielkości oraz stanu technicznego budynków,
- b) analizę potrzeb oraz planów remontowych i modernizacyjnych,
- c) planowaną sprzedaż lokali,
- d) zasady polityki czynszowej,
- e) sposób zarządzania lokalami i budynkami,
- f) źródła finansowania gospodarki mieszkaniowej,
- g) określenie wysokości wydatków z podziałem na koszty eksploatacji i modernizacji budynków.

Większość budynków ze względu na ich wiek wymaga dokonania prac remontowych i modernizacyjnych.

Wiek zasobów mieszkaniowych rzutuje w sposób istotny na ich stopień dekapitalizacji i standard zamieszkania w nich.

Do podstawowych zadań remontowych i modernizacyjnych należą:

- 1) wymiana stolarki okiennej,
- 2) docieplenie obiektów,
- 3) modernizacja instalacji c.o. i instalacji elektrycznej,
- 4) wymiana pokryć dachowych,
- 5) wymiana instalacji elektrycznej,
- 6) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- 7) malowanie elewacji zewnętrznej,
- 8) naprawa ogrodzeń wokół obiektów.

Zakres prac uzależniony jest od możliwości finansowych gminy, czyli od uzyskanych dochodów z tytułu wpłat za czynsz mieszkaniowy przez najemców lokali lub ze sprzedaży lokali na rzecz najemców, czy pustostanów w drodze przetargu. W tym przedmiocie przed podjęciem procedury podjęta zostanie odrębna uchwała rady gminy.

Liczba budynków, w tym lokali będących w posiadaniu Gminy Skierniewice i ciążące na gminie obowiązki ustawowe z tytułu zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych rodzin powoduje, że do sprzedaży w okresie objętym programem planuje się przeznaczyć dwa lokale mieszkaniowe w budynku Domu Nauczyciela w Sierakowicach Prawych. Wykup odbywać się będzie w ruchu ciągłym na wniosek lokatora. W budynku tym brak jest pustostanów.

3.2.2 Bezpieczeństwo

Za bezpieczeństwo publiczne na terenie gminy odpowiada Komenda Miejska Policji w Skierniewicach, natomiast za bezpieczeństwo przeciwpożarowe odpowiadają dwie jednostki funkcjonujące w Krajowym Systemie Ratowniczo – Gaśniczym oraz 8 jednostek OSP.

3.3 OŚWIATA I EDUKACJA

Na terenie gminy Skierniewice funkcjonuje:

- 5 samorządowych (publicznych) szkół podstawowych, zlokalizowanych w miejscowościach: Dębowa Góra, Miedniewice, Mokra Lewa, Mokra Prawa, Sierakowice Prawe,
- publiczne Gimnazjum w Żelaznej.

Placówki publiczne finansowane są z budżetu gminy, a także z subwencji oświatowych.

Od 01 września 2008r., w ramach projektu współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, przy szkołach podstawowych w Miedniewicach, Sierakowicach Prawych oraz Dębowej Górze uruchomiono punkty przedszkolne pracujące przez pięć dni w tygodniu.

Edukacja w w/w placówkach przedszkolnych jest bezpłatna.

Ponadto zapewniamy nieodpłatnie:

- opiekę logopedy i psychologa,
- zajęcia umuzykalniające,

- zajęcia gimnastyki korekcyjnej,
- zajęcia języka angielskiego,
- zajęcia z religii,
- wyżywienie,
- wyprawkę i podręczniki dla każdego przedszkolaka.

Istniejąca obecnie baza lokalowa gminnych placówek oświatowych oraz warunki nauczania w poszczególnych placówkach przedstawiają się następująco:

Baza lokalowa placówek oświatowych w gminie Skierniewice:

Lp.	SZKOŁA / PRZEDSZKOLE	Rok budowy	Kubatura w m ³	Pow. użytkowana w m ²	Ilość sal lekcyjnych	Sala gimnast	Ogrzewanie
1.	SP w Dębowej Górze	1965	7126	1304,90	10	171 m ²	- olej opał. - 0,18 MW - modern. 2001 r.
2.	SP w Miedniewicach	1954	3759	1338	9	brak	- olej opał. - 0,14 MW
3.	SP w Mokrej Lewej	1992	3020	703,90	7	brak	- olej opał. - 0,08 MW - modern. 2001 r.
4.	SP w Mokrej Prawej	1950	2745,45	648,19	5	brak	- olej opał. - 0,08 MW - modern. 2001 r.
5.	SP w Sierakowicach Prawych	1966	3524,81	919,10	8	brak	- olej opał. - 0,16 MW - modern. 2001 r.
6.	Gimnazjum w Żelaznej	1928 modern. 2000	11013,8	2033,4	7	288 m ²	- olej opał. - 0,20 MW - modern. 2000 r.

Analiza własna na podstawie danych Urzędu Gminy

Z powyższego zestawienia wynika, że stan, pod względem jakości obiektów, jest zadawalający. Większość budynków jest odnowiona, posiada wymienioną instalację grzewczą. Niekorzystnym elementem jest brak sal gimnastycznych w większości szkół (Miedniewice, Mokra Lewa, Mokra Prawa, Sierakowice Prawe.).

Ilość uczniów i zatrudnienie oraz warunki nauczania w szkołach podstawowych gminy Skierniewice za rok szkolny 2007/2008:

Lp.	PRZEDSZKOLE / SZKOŁA	Ilość uczniów		Ilość oddziałów		Ilość uczniów/oddział Szk. „O”		Zatrudnienie			
		Szk. „O”		Szk. „O”		Szk. „O”		Nauczyciele		Obsługa	
		Etaty	Osoby	Etaty	Osoby	Etaty	Osoby	Etaty	Osoby		
1.	SP w Dębowej Górze	123	28	6	2	21,34	14	12,45	15	4,25	5
2.	SP w Miedniewicach	71	17	6	1	11,84	2,84	10,55	12	2	2
3.	SP w Mokrej Lewej	48	9	6	1	8,00	3,17	9,17	12	1	1
4.	SP w Mokrej Prawej	43	17	6	1	7,17	2,84	9,95	12	1,5	2
5.	SP w Sierakowicach Prawych	85	14	6	1	14,17	2,34	10,50	12	2	2
	RAZEM	370	85	30	6	62,52	25,19	52,62	63	10,75	12

Analiza własna na podstawie danych Urzędu Gminy.

Ilość uczniów i zatrudnienie oraz warunki nauczania w gimnazjum w Żelaznej za rok szkolny 2007/2008:

Lp.	SZKOŁA	Ilość uczniów	Ilość oddziałów	Ilość uczniów/oddział	Zatrudnienie			
					Nauczyciele		Obsługa	
					Etaty	Osoby	Etaty	Osoby
1.	Gimnazjum w Żelaznej	102	5	20,4	11,23	15	2	2
2.	RAZEM	102	5	20,4	11,23	15	2	2

Analiza własna na podstawie danych Urzędu Gminy.

Pokazane powyżej warunki nauczania w szkołach podstawowych i gimnazjum spełniają podstawowe standardy krajowe.

Władze samorządowe przejęły szkoły podstawowe od 1 stycznia 1994 roku. Od tego czasu ponoszą koszty ich utrzymania, czyli koszt bieżącej eksploatacji, wynagrodzenia nauczycieli, remontów, dowozu dzieci itp. Wszelkie środki na te wydatki pokrywane są z subwencji przekazywanej do budżetu gminy przez budżet państwa. W rzeczywistości jednak konieczne jest dofinansowywanie z dochodów własnych gminy, czy też z pozyskanych środków zewnętrznych części kosztów, związanych przede wszystkim z remontowaniem bądź modernizacją tych placówek.

Postępujący proces zmniejszania się przyrostu naturalnego jest podstawą do prognozowania spadku ilości dzieci, którym w ciągu najbliższych 10-12 lat konieczne będzie zapewnienie warunków nauczania. Sporządzona prognoza wskazuje, że ogólna liczba dzieci, uczęszczających na terenie gminy Skierniewice w roku szkolnym 2009/2010 spadnie w stosunku do roku szkolnego 2003/2004 o 20 %. W szkołach podstawowych spadek ten będzie wynosił ok. 23 % a w gimnazjach 9 %. Mimo takiego spadku dzieci, nie będzie potrzeby podejmowania przez władze samorządowe trudnych decyzji o istnieniu niektórych szkół. Przewidywana liczba uczniów w poszczególnych szkołach gminy w latach 2003-2010 przedstawia się następująco:

Lp.	SZKOŁA	ROK SZKOLNY						
		2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009	2009/ 2010
1.	SP w Dębowej Górze	150	156	144	137	140	125	126
2.	SP w Miedniewicach	78	76	73	74	73	76	74
3.	SP w Mokrej Lewej	67	66	62	58	53	47	45
4.	SP w Mokrej Prawej	56	55	56	50	45	50	45
5.	SP w Sierakowicach Prawych	113	100	104	99	88	72	69
6.	RAZEM SP	464	453	439	418	399	370	359
7.	RAZEM w SP w %	100	97	94	90	86	79	77
8.	Gimnazjum w Żelaznej	147	141	148	155	157	142	135
9.	RAZEM GIMNAZJA	147	141	148	155	157	142	135
10	RAZEM GIMNAZJA w %	100	96	100	105	106	96	91
11	OGÓŁEM	611	594	587	573	556	512	494
12	OGÓŁEM W %	100	97	96	93	90	83	80

Analiza własna na podstawie danych Urzędu Gminy.

Rozwój społeczny i gospodarczy pociągają za sobą konieczność kładzenia nacisku przez jednostki oświatowe na poszerzanie wiedzy dzieci z zakresu technologii informatycznej. Jednym z priorytetów Unii Europejskiej jest wzrost poziomu kształcenia dzieci i młodzieży, a także rozwój społeczeństwa informacyjnego. Dzięki takiej wiedzy dzieci będą mogły wykorzystywać w procesie nauczania najnowsze osiągnięcia nauki. Z kolei społeczność lokalna będzie mogła wykorzystywać podstawowe narzędzia informatyczne (komputer, Internet) w codziennym życiu. Dlatego ważnym jest fakt utworzenia w większości szkół pracowni internetowych (Gimnazjum w Żelaznej, Sierakowice Prawe, Miedniewice, Dębowa Góra, Mokra Lewa.). Koniecznym jest jednak zapewnienie stałego łącza internetowego, polepszenia wyposażenia sal dydaktycznych.

Istotnym zagadnieniem jest także kwestia stałego podnoszenia poziomu i unowocześniania procesu dydaktycznego poprzez wykorzystanie zróżnicowanych technik nauczania. Aby postulat ten zrealizować, niezbędne jest stałe doksztalcanie nauczycieli i podnoszenie ich kwalifikacji zawodowych.

W gminie Skierniewice działa Gminna Biblioteka Publiczna w Skierniewicach z siedzibą w Dębowej Górze. Posiada cztery filie (Miedniewice, Mokra Prawa, Sierakowice Prawe, Żelazna), które są usytuowane w budynkach placówek oświatowych. Biblioteka organizuje:

- spotkania autorskie z pisarzami,
- włączyła się w akcję czytania pt. „Cała Polska czyta dzieciom”,
- przeprowadza konkursy czytelnicze.

Aktywność bibliotek w uczestniczeniu w różnego rodzaju akcjach ogólnokrajowych zapewnia lokalnej społeczności, a w szczególności dzieciom z terenów wiejskich, stały dostęp do kultury.

Niestety na terenie gminy nie ma żadnego Gminnego Ośrodka Kultury i Sportu, ponieważ tereny gminy okalają Miasto Skierniewice, a siedziba gminy znajduje się w mieście - tam zlokalizowane są Domy Kultury.

3.4 OPIEKA ZDROWOTNA

Obowiązek zapewnienia podstawowej opieki zdrowotnej na terenie Gminy Skierniewice realizowany jest w budynku Ośrodka Zdrowia w Żelaznej. Obiekt ośrodka wzniesiony został w latach 80-tych XX wieku przy udziale czynu społecznego i miał on służyć zarówno mieszkańcom gminy jak i miejscowości sąsiednich. Od grudnia 2004 r. działalność w zakresie dostępu do bezpłatnych usług medycznych zapewnia NZOZ „JUDYTA” z siedzibą w Skierniewicach przy ul. Reymonta 16. W ramach wykonywanej działalności skorzystać można z porad i usług: internisty, pediatry i stomatologa (codziennie). Doraźnie organizowane są również dyżury specjalistów tj. laryngolog czy dermatolog. Poza tym obsługa mieszkańców gminy w zakresie specjalistycznej pomocy medycznej odbywa się również w siedzibie głównej NZOZ „Judyta” gdzie wachlarz pracujących lekarzy jest znacznie większy. Przy ośrodku w Żelaznej funkcjonuje również punkt apteczny.

W zakresie specjalizacji i leczenia zamkniętego mieszkańcy korzystają z usług świadczonych przez Wojewódzki Szpital Zespolony w Skierniewicach, w ramach, którego działają oddziały szpitalne, poradnie specjalistyczne i rehabilitacyjne, świadczące także pomoc doraźną.

3.5 OKREŚLENIE GRUP SPOŁECZNYCH WYMAGAJĄCYCH WSPARCIA

W Gminie Skierniewice zadania pomocy społecznej – własne i zlecone – wykonuje Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej (GOPS).

Ośrodek realizuje zadania z zakresu pomocy społecznej w ramach środków finansowych ustalonych na ten cel w budżecie gminy oraz zadania zlecone w ramach środków przekazanych na ten cel. Głównym celem GOPS jest zaspakajanie niezbędnych potrzeb życiowych osób i rodzin oraz przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom w środowisku lokalnym. Główne zadania w zakresie pomocy społecznej to:

- przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych, zasiłków okresowych, zasiłków celowych, celowych specjalnych,
- przyznawanie pomocy rzeczowej,
- przyznawanie świadczeń na dożywianie uczniów,
- świadczenie usług opiekuńczych,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków rodzinnych z dodatkami,
- opłacanie składek na ubezpieczenie zdrowotne osobom otrzymującym zasiłki stałe,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków pielęgnacyjnych i świadczeń pielęgnacyjnych,
- przyznawanie i wypłata dodatków mieszkaniowych,

- o praca socjalna, poradnictwo specjalistyczne,
- o opłacanie składek na ubezpieczenie społeczne osobom otrzymującym świadczenia pielęgnacyjne.

Z problemem zwiększania się poziomu ubóstwa - co za tym idzie, wielkości pomocy społecznej. Wiązane jest w dużej mierze bezrobocie.

Ilość osób objętych tą formą opieki na terenie gminy wynosiła w końcu 2003 r. 324 osoby i zmniejszyła się w stosunku do 2000 r. o 69%. Jak pokazuje analiza danych Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej z l. 2000 - 2003, zapotrzebowanie na pomoc społeczną stopniowo maleje.

Jeżeli uznać, że osoby objęte opieką społeczną stanowią najsłabszą ekonomicznie grupę ludności gminy, to zjawisko to dotyczy ok. 5% mieszkańców, którzy żyją w ubóstwie i wymagają wsparcia ze środków publicznych. Wielkość i rodzaj pomocy społecznej na terenie gminy Skierniewice w l. 2000-2003 przedstawia się następująco:

Lp	ROK	Ilość osób objętych opieką GOPS		Wartość pomocy		Liczba rodzin otrzymujących dodatki mieszkaniowe	
		w osobach	w%	w tyś zł	w %	Ilość rodzin	%
1.	2000	1053	100	527.170,00	100	14	100
2.	2001	988	94	466.553,00	86	15	107
3.	2002	1011	96	489.095,00	93	14	100
4.	2003	1200	114	484.636,00	92	8	57

Analiza własna na podstawie danych GOPS w Skierniewicach.

Lp	Powód trudnej sytuacji życiowej	Liczba osób objętych pomocą GOPS w latach ilość osób			
		2000	2001	2002	2003
1.	Bezrobocie	145	105	139	133
2.	Niepelnosprawność	90	91	67	76
3.	Wielodzietność	53	50	93	101
4.	Długotrwała choroba	95	58	45	51
5.	Rodziny niepełne	36	34	36	45
6.	Bezradność w sprawach opiekuńczo wychowawczych	92	191	152	121
7.	Ochrona macierzyństwa	11	20	12	23

Analiza własna na podstawie danych GOPS w Skierniewicach.

Od 1996 roku w Polsce obserwuje się stały trend ubożenia pewnych części populacji, mimo ogólnego wzrostu poziomu dochodów i wydatków. Corocznie coraz większy odsetek ludności znajduje się poniżej granicy ubóstwa. Wynika z tego, że coraz więcej rodzin nie jest w stanie zaspokoić swoich potrzeb oraz, że zwiększa się stopień zróżnicowania dochodowego w społeczeństwie. O niskim stopniu zamożności mieszkańców województwa łódzkiego świadczy wzrastająca liczba osób pobierających świadczenia pomocy społecznej.

3.6 INFORMACJE DOTYCZĄCE ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH DZIAŁAJĄCYCH NA TERENIE GMINY

Na terenie gminy Skierniewice działają następujące stowarzyszenia:

- Ochotnicza Straż Pożarna w Mokrej Lewej
- Ochotnicza Straż Pożarna w Mokrej Prawej
- Ochotnicza Straż Pożarna w Sierakowicach Prawych
- Ochotnicza Straż Pożarna w Sierakowicach Lewych
- Ochotnicza Straż Pożarna w Miedniewicach
- Ochotnicza Straż Pożarna W Samicach
- Ochotnicza Straż Pożarna w Żelaznej

Dwie jednostki OSP w Mokrej Lewej i OSP w Mokrej Prawej włączone są do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego. Wszystkie Jednostki prowadzą działania na terenie gminy i gmin ościennych. Wyposażone są w samochody ratownicze i sprzęt przeciwpożarowy. Cyklicznie co 2 lata w gminie odbywają się Sportowe Zawody Pożarnicze Drużyn OSP.

Ponadto na terenie gminy działają stowarzyszenia – kobiet wiejskich w następujących miejscowościach: Mokrej Lewej, Dębowej Górze, Mokrej Prawej, Sierakowicach Prawych i Sierakowicach Lewych.

Działające inne stowarzyszenia to:

- Stowarzyszenie „Sierakowianka” – Ludowe Zespoły Sportowe
- Stowarzyszenie Jutrzenka” – Ludowy Zespół Sportowy
- Stowarzyszenie - folklorystyczny Zespół Pieśni i Tańca „Sierakowice”.

Rysunek 5 Folklorystyczny Zespół Pieśni i Tańca "Sierakowice"

Gmina Skierniewice wraz z innymi gminami: Maków, Słupia, Lipce Reymontowskie, Nowy Kawęczyn, Godzianów i Głuchów należy do stowarzyszenia o nazwie Lokalna Grupa Działania "Gniazdo" które jest dobrowolnym, samorządnym, trwałym zrzeszeniem osób fizycznych, o celach nie zarobkowych, mającym na celu działanie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich.

Lokalna Grupa Działania zaprasza wszystkich chętnych zainteresowanych możliwościami pozyskiwania środków unijnych do tworzenia lub nadania osobowości prawnej istniejącym partnerstwom. Osobowość prawna jest niezbędna do korzystania z w/w środków finansowych.

Niektóre programy dopuszczają brak osobowości prawnej ale zdecydowanie zachęcamy do tworzenia partnerstw na terenie Gmin Lidera. W partnerstwie (stowarzyszeniu) mogą uczestniczyć Koła Gospodyń Wiejskich, OSP, LZS oraz inne stowarzyszenia i aktywna społeczność lokalna. Po uzyskaniu osobowości prawnej wspólnie z LGD GNIAZDO nowe stowarzyszenia mogą występować do ogłoszonych konkursów w ramach programów unijnych.

Celem Lokalnej Grupy Działania "Gniazdo" jest:

Wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturalnych, w tym potencjału obszarów należących do sieci Natura 2000 poprzez:

- Zachowanie różnorodności biologicznej, zapewnienie ciągłości istnienia gatunków roślin i zwierząt, edukację ekologiczną;
- Utrzymanie i promocję wielowiekowego dziedzictwa kulturowego i historycznego regionu;
- Tworzenie, w kraju i za granicą, wizerunku regionu przyjaznego i atrakcyjnego do zamieszkania, inwestowania i współpracy;

- Budowa społeczeństwa obywatelskiego opartego o wiedzę i edukację (wspomaganie różnych form edukacji regionalnej dzieci, młodzieży i dorosłych);
- Aktywizacja społeczności lokalnej w kierunku rozwoju obszarów wiejskich (integracja społeczności lokalnej, budowa wspólnej tożsamości);
- Budowa silnej marki gmin w celu wykorzystania ich potencjału.

3.7 RYNEK PRACY

Ważnym problemem społecznym i ekonomicznym gminy jest bezrobocie. Wśród najbardziej groźnych skutków bezrobocia należy wymienić: destabilizację rynku pracy, zmniejszenie wpływów budżetowych (zarówno do budżetu centralnego jak i lokalnego), emigrację kadr, zwłaszcza wysokokwalifikowanych, zmniejszenie atrakcyjności regionu i zniechęcenie inwestorów.

Bezrobocie jest niezmiernie uciążliwym problemem społecznym i gospodarczym w Polsce. Od wielu lat notuje się wysoką stopę bezrobocia. W województwie łódzkim w 2004 roku stopa bezrobocia przekraczała już 19,5%. W maju 2007 roku sytuacja uległa znacznej poprawie – stopa bezrobocia wynosiła 13,1%. Natomiast w styczniu 2008 roku stopa bezrobocia w województwie łódzkim wynosiła 11,8%. Bezrobocie to zjawisko które pociąga za sobą szereg problemów natury społecznej.

Na podstawie danych przedstawionych poniżej można dokonać analizy bezrobocia w gminie:

L.p.	ROK	Liczba bezrobotnych w osobach	%
1.	1993	331	9,1
2.	1994	306	8,5
3.	1995	287	8,0
4.	1996	260	7,3
5.	1997	182	5,0
6.	1998	193	5,3
8.	2000	318	4,71
9.	2001	365	5,41
10.	2002	378	5,60
11.	2003	366	5,4
12.	2004	346	5,12
13.	2005	308	4,56
14.	2006	243	3,65
15.	2007	229	3,33

Z posiadanych danych wynika, że procentowy udział bezrobotnych w stosunku do osób w wieku produkcyjnym znacznie zmalał. Widać także, że liczba osób bezrobotnych w latach 1997-1998 zmalała prawie o połowę w stosunku do roku bazowego i po krótkim okresie wzrostowym powróciła do poziomu z lat 90-tych.

Strukturę bezrobocia na dzień 31 marca 2008 r. na terenie gminy przedstawiają dane w poniższej tabeli:

Liczba bezrobotnych ogółem (31.03.2008)	205
Liczba bezrobotnych kobiet	109
Zwolnieni z przyczyn dotyczących zakładów pracy	3
Z prawem do zasiłku	36
W wieku mobilnym 18-44 lat	137
Pozostający bez pracy powyżej 12 miesięcy	73

Do najczęstszych spotykanych barier społecznych wejścia na rynek pracy tak w Gminie Skierniewice jak i w całym kraju jest:

- brak wyuczonego zawodu,
- niskie kwalifikacje,
- dezaktualizacja zawodu,
- niedopasowanie posiadanego wykształcenia i przygotowania zawodowego do potrzeb lokalnych pracodawców.

Na terenie gminy Skierniewice prócz rolnictwa rozwinęła się działalność gospodarcza. Strukturę tej działalności przedstawia tabela poniżej:

Lp.	RODZAJ FIRMY	ILOŚĆ PODMIOTÓW
I.	SEKTOR PRYWATNY	
1.	handel hurtowy	15
2.	handel obwoźny	61
3.	spożywczy	24
4.	Przemysł	14
5.	piekarnie cukiernie	6
6.	dział. usługowa gastronomiczna, turystyczna, rekreacja	11
7.	fryzjerstwo	4
8.	krawiectwo	11
9.	stolarstwo	9
10.	hydraulika	6

11.	ślusarstwo	12
12.	usługi dla leśnictwa, rolnictwa	24
13.	usł. Transportowe, dźwigowe	33
14.	rem-budowlane	57
15.	mechanika pojazdowa, lakiernictwo	27
16.	usł. Elektroenergetyczne i elektryczne	11
17.	kursy językowe, pośred. Finans., ubezpiecz., ochrona osób i mienia, dział art.	30
18.	usługi geodezyjne	1
19.	utylizacja, wywóz, odpadów, sprzątanie pomieszczeń	3
20.	usługi medyczne, apteki	1
21.	skup sprzedaż zwierząt, skup płodów rolnych przetwórstwo mięsne	9
IV.	RAZEM	369

Analiza własna na podst. danych Urzędu Gminy.

4. SFERA EKONOMICZNA

4.1 GOSPODARKA

Rolnictwo jest i pozostanie w najbliższych latach wiodącą funkcją gospodarczą gminy. Tym samym sektor ten wymaga daleko idących przekształceń i modernizacji związanych przede wszystkim z konkurencją na wspólnym rynku europejskim.

Duże znaczenie odgrywa rodzaj produkcji rolnej prowadzonej w gospodarstwach rolnych:

Lp.	Wyszczególnienie	Udział produkcji rolnej w gospodarstwach rolnych wg wielkości %
1.	Gospodarstwa zajmujące się uprawą polową	39
2.	Produkcja bydła i mleka	23
3.	Produkcja trzody chlewnej	38
4.	RAZEM	100

Analiza własna na podstawie danych Urzędu Statystycznego

Ciekawie prezentuje się struktura gospodarstw rolnych, pod względem rodzaju prowadzonej działalności:

Lp.	Wyszczególnienie	Ilość gospodarstw w %.
1.	Gospodarstwa prowadzące wyłącznie działalność rolniczą	64
2.	Gospodarstwa prowadzące wyłącznie działalność poza rolniczą	4
3.	Gospodarstwa prowadzące działalność rolniczą i poza rolniczą	10
4.	Gospodarstwa nie prowadzące działalności rolniczej i poza rolniczej	22
5.	RAZEM	100

Analiza własna na podstawie danych Urzędu Statystycznego

Na terenie gminy znajduje się 1551 gospodarstw, a ich struktura wielkości przedstawia się następująco:

Lp.	SOŁECTWO	UDZIAŁ GOSPOD. wg. wielkości w %							OGÓŁEM
		do 1 ha	1-2 ha	2-5 ha	5-7 ha	7-10 ha	10-15 ha	pow. 15	
1.	Balcerów	10	66	12	7	4	-	1	100
2.	Borowiny	24	41	18	6	6	3	2	100
3.	Brzozów		31	21	15	10	23	-	100
4.	Budy Grabskie	32	26	27	5	6	2	2	100
5.	Dębowa Góra	18	38	22	11	7	2	2	100
6.	Józefatów	12	7	24	19	21	10	7	100
7.	Ludwików	19	62	14	-	-	5	-	100
8.	Nowy Ludwików	4	35	19	15	4	8	15	100
9.	Miedniewice	24	37	26	7	5	-	1	100
10.	Mokra Lewa	15	40	33	8	-	3	1	100
11.	Mokra	14	39	25	11	7	4	-	100
12.	Mokra Prawa	24	44	25	5	2	-	-	100
13.	Pamiętna	16	23	19	14	9	9	10	100
14.	Pruszków	-	6	20	13	46	13	-	100
15.	Rowiska Nowe	11	26	18	16	11	8	10	100
16.	Stare Rowiska	14	17	14	21	10	17	7	100
17.	Ruda	53	26	12	2	5	2	-	100
18.	Rzeczków	18	12	12	18	18	11	11	100
19.	Rzymiec	9	22	30	9	7	13	13	100
20.	Samice	20	29	23	13	7	4	4	100
21.	Sierakowice Lewe	4	55	30	9	1	1	-	100
22.	Sierakowice Prawe	11	39	34	8	3	5	-	100
23.	Strobów	21	37	17	5	12	3	5	100
24.	Wola Wysoka	5	24	19	26	12	10	4	100
25.	Wólka Strobowska	4	4	22	17	31	9	13	100
26.	Zalesie	-	18	24	18	24	14	2	100
27.	Żelazna	16	13	22	25	9	12	3	100
28.	Miedniewice Topola	56	36	3	3	2	-	-	100
29.	Dąbrowice	38	46	8	-	-	-	8	100
30.	RAZEM	17	31	20	11	10	7	4	100
31.	RAZEM GOSPOD.	341	675	444	179	123	80	50	1892

Jak widać gospodarstwa rolne nastawione są na jeden rodzaj produkcji. Przeważa uprawa polowa, która bezpośrednio związana jest z produkcją trzody chlewnej. Stanowiące 77 % całości produkcji w gospodarstwach. Przedstawiona powyżej struktura wielkości gospodarstw rolnych wskazuje na konieczność tworzenia dużych specjalistycznych gospodarstw (hodowla trzody chlewnej i upraw polowych), a także zawiązywanie przez rolników grup producenckich. Z kolei mniejsze gospodarstwa powinny ukierunkować się na produkcję żywności ekologicznej i wspierać się dodatkowo działalnością agroturystyczną. Również ważnym zadaniem dla samorządu lokalnego jest wspieranie działań na rzecz podnoszenia kwalifikacji rolników i przekazywanie im jak najszerszej wiedzy z zakresu opłacalnego wykorzystania szansy modernizacji gospodarstw, w szczególności z wykorzystaniem środków Unii Europejskiej. Rola władz samorządowych powinna sprowadzać się do:

- podejmowania prób ściągnięcia na tereny wiejskie inwestorów, którzy byliby zainteresowani rozwijaniem swojej działalności w zakresie przetwarzania żywności, bądź pochodzących z innych sektorów gospodarki, dając zatrudnienie ludziom zamieszkałym na terenie gminy,
- kontynuowania współpracy z instytucjami i organizacjami (Oddział Agencji i Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Oddział Doradztwa Rolnego, Izba Rolna) w procesie podnoszenia kwalifikacji rolników oraz przekazywania informacji i pomocy w wykorzystaniu środków finansowych Unii Europejskiej.
- wspieranie agroturystyki jako formy uzyskiwania dodatkowych dochodów przez rolników.

Omawiając rolnictwo w gminie Skierniewice należy wymienić 2 spółdzielnie i 1 instytut działające w sferze rolnictwa i głównie zajmujące się produkcją roślinną i owocową. Są to:

- Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna Balcerów 135,0 ha
- Rolniczy Zakład Doświadczalny – Żelazna 423,0 ha
- Instytut Warzywnictwa 26,0 ha.

Na terenie gminy Skierniewice prócz rolnictwa rozwinęła się działalność gospodarcza.

W miejscowościach, które znajdują się w bezpośrednim sąsiedztwie miasta Skierniewice rozwinęła się sfera usług handlowych, budowlanych, transportowych. Do najważniejszych zakładów działających na terenie gminy Skierniewice można zaliczyć:

- firmę budowlaną „FAMBUD” w Sierakowicach Prawych,
- „SKIERGAZ” w Mokrej Lewej,
- Rolniczy Zakład Doświadczalny - Żelazna,
- Przedsiębiorstwo Handlowo-Produkcyjne „HORTMASZ” Sp. Z o.o.,
- Piekarnia w Dębowej Górze,
- M-PIS – Zakład Produkcji Polimerobetonów w Dębowej Górze.

Jak widać bardzo duża liczba podmiotów gospodarczych wskazuje na szerokie zainteresowanie wśród mieszkańców i inwestorów z zewnątrz do otwierania swojej działalności na terenie gminy Skierniewice. Przemawia za tym bliskie sąsiedztwo gminy z miastem Skierniewice. Poza tym gmina położona jest między dwoma zasadniczymi aglomeracjami miejskimi jakimi są Warszawa i Łódź. Sprzyja to rozwojowi działalności handlowej i remontowo - budowlanej. Usytuowanie niektórych miejscowości wiejskich przy największych szlakach komunikacyjnych przyczynia się do ich rozwoju. W takich miejscowościach jak: Miedniewice (43 firmy), Mokra Prawa (42 firmy), Dębowa Góra (41 firm), Mokra Lewa i Sierakowice Prawe (31 firm), Sierakowice Lewe (22 firmy), Strobów (21 firm). Jak widać są to miejscowości cieszące się największym zainteresowaniem.

Przy tak rozwijającej się działalności gospodarczej zadaniem władz samorządowych powinno być stwarzanie warunków do rozwoju lokalnego sektora prywatnego, a także zachęcanie inwestorów zewnętrznych do lokowania tu swoich firm. Dlatego szczególnie istotne jest z jednej strony przygotowanie oferty inwestycyjnej gminy oraz wypracowanie polityki inwestycyjnej, obejmującej m.in. określenie jakiego rodzaju firmy są pożądane na tym terenie i na jakiego typu ulgi mogą liczyć, tworząc stałe miejsca pracy do mieszkańców gminy (np. przy stworzeniu 3 stałych miejsc pracy zwolnienie z lokalnych podatków w 1 roku działalności i obniżenie ich w kolejnych dwóch latach odpowiednio o 50 i 25%). Konieczne jest także określenie potrzeb lokalnego sektora prywatnego na pracowników o określonych kwalifikacjach i dostosowanie programów szkoleniowych do tych potrzeb.

4.2 TURYSTYKA

Ze względu na walory krajobrazowe, malowniczą przyrodę, zespoły dworsko-parkowe, a także bazę turystyczną, dobre usytuowanie i dogodny dojazd - Gmina Skierniewice stanowi interesujący rejon wycieczek turystyczno-krajoznawczych.

Szczególnym powodzeniem cieszy się Bolimowski Park Krajobrazowy z rezerwatami:

- q „Ruda-Chlebacz” - pow. ok. 12 ha, las olchowy z rzadkim widłakiem wrońcem; ostoja ptaków i zwierzyny;
- q „Kopanicha” - pow. ok. 42 ha, torfowisko przejściowe z rzadkimi i chronionymi roślinami; ostoja zwierzyny i miejsce gniazdowania bociana czarnego;
- q „Polana Siwica” - pow. ok. 70 ha, występuje tam zbiorowisko roślin bagiennych, ostoja zwierzyny oraz miejsca lęgowe licznych gatunków ptaków;
- q „Rawka” - obejmuje koryto rzeki Rawki od źródeł do ujścia wraz z dolnymi odcinkami niektórych prawobrzeżnych dopływów, posiada wybitne walory przyrodniczo-krajobrazowe.

Na terenie gminy położone są ponad 4 tysiące ha Parku, liczącego ogółem ponad 23 tysiące ha. Składają się nań obszary leśne (prawie 3 tysiące ha) będące w gestii Nadleśnictwa Skierniewice i wieś o charakterze letniskowym : Borowiny, Ruda oraz Budy Grabskie.

Najwartościowsze przyrodniczo i najbardziej interesujące pod względem turystyczno-rekreacyjnym tereny Parku położone są wzdłuż Rawki i jej dopływów. Dolinę rzeki o wyraźnych zboczach wypełniają rozległe, bogate łąki i pastwiska oraz gęste zarośla, zapusty i bagniste olsy. Całość uzupełniona dziesiątkami oczek wodnych i starorzeczy stanowi doskonały korytarz ekologiczny, w którym można spotkać niemal wszystkich przedstawicieli fauny i flory Parku.

Bolimowski Park Krajobrazowy to najwartościowszy przyrodniczo i turystycznie teren pomiędzy Warszawą a Łodzią, stanowiący jednocześnie węzłowo usytuowany element przyrodniczy Polski Centralnej.

Amatorzy jazdy konnej mogą doskonalić umiejętności w ośrodkach jeździeckich „Tarant” w Budach Grabskich i „Cwał” w Rudzie.

Na terenie Parku działa Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej w Budach Grabskich, które oferuje jedno- lub wielodniowe pobyty w ramach „Zielonej Szkoły” lub inne formy ekologicznego kształcenia wg własnych programów autorskich.

Średnio, w ciągu roku gminę odwiedza ok. 2000 osób, z czego przeważająca większość to letnicy wypoczywający na działkach rekreacyjnych skupionych w obrębie Bolimowskiego Parku Krajobrazowego.

Do najważniejszych walorów turystycznych gminy i jej najbliższych okolic należą:

- q położenie gminy pomiędzy dwoma aglomeracjami miejskimi;
- q dobry dojazd;
- q zwarty kompleks leśny – Bolimowski Park Krajobrazowy z rzeką „Rawką”;
- q ciekawe zabytki architektury, takie jak m.in.:
- wieś Dębowa Góra – park krajobrazowy z 1850r., przekomponowany w 1908r. z dworem oraz aleją kasztanową;
- wieś Pamiętna – dwór murowany z końca XIX wieku, pozostałości parku z 1907r.;
- wieś Ruda – grodzisko stożkowe;
- wieś Strobów – dwór murowany z 1907r.;
- wieś Rzeczków – grodzisko wczesnośredniowieczne;
- wieś Żelazna – dzwonnica kościelna murowana z 1800r.; dwór murowany z 1900r.; park krajobrazowy z 1850r., przekomponowany w 1912r.

Na terenie Gminy Skierniewice funkcjonują następujące ośrodki wypoczynkowe:

- q „Sosenka” – Budy Grabskie, 60 miejsc noclegowych, stołówka, czynne od 01 maja – 30 września;
- q „Rawka” – Budy Grabskie, 60 miejsc noclegowych, stołówka, czynne od 01 maja – 30 września;

oraz ok. 23 miejsc w kwaterach agroturystycznych:

- q Beata Grabowska - Budy Grabskie 13; 17 miejsc noclegowych;
- q Grzegorz Szaniecki – Strobów 12; 6 miejsc noclegowych;

Z uwagi na walory środowiska naturalnego (przyrodniczego i kulturowego), bliskość aglomeracji warszawskiej i łódzkiej oraz dominującą funkcję rolniczą, gmina Skierniewice ma szansę stać się istotnym regionem turystycznym. Powinien on być nastawionym przede wszystkim na świadczenie usług agroturystycznych, połączonych z aktywnym wypoczynkiem (spływy kajakowe, jeździectwo, turystyka rowerowa) i tzw. turystyką przyrodniczą. Podejmowane w tym kierunku działania muszą być wsparte poprzez odpowiednią promocję gminy, skierowaną do zdefiniowanego rynku, a także skutecznym marketingiem, mającym na celu wykreowanie wizerunku gminy, jako miejsca atrakcyjnego, „ekologicznego” wypoczynku.

5. IDENTYFIKACJA NAJWAŻNIEJSZYCH PROBLEMÓW WYSTĘPUJĄCYCH NA TERENIE GMINY

Wychodząc z przedstawionej charakterystyki stanu istniejącego gminy Skierniewice, odniesionej do niemal wszystkich sfer życia społeczno - gospodarczego, stanu środowiska czy problemu zarządzania, podjęto próbę identyfikacji najważniejszych problemów występujących na terenie gminy. W tym celu posłużono się ANALIZĄ SWOT, pozwalającą z jednej strony na podsumowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, a z drugiej na określenie uwarunkowań tego rozwoju, poprzez ocenę wartościującą. Ocena taka pozwala na krytyczne spojrzenie na gminę w kontekście jej siły i słabości.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Istniejące, ważne zakłady pracy, wykorzystujące tradycyjne funkcje tego terenu (rolnictwo), 2. Narastająca specjalizacja w produkcji rolnej (produkcja roślinna i trzody chlewnej). 3. Tendencje do powiększania części gospodarstw rolnych. 4. Znaczne inwestycje infrastrukturalne na terenie gminy w ostatnich 2-3 latach (wodociągi, kanalizacja), podnoszące poziom życia mieszkańców gminy. 5. Naturalne warunki rozwoju produkcji żywności metodami ekologicznymi. 6. Wykształcone, silne więzi społeczne. 7. Dobry poziom nauczania i wyposażenia szkół w nowoczesne pomoce dydaktyczne i narzędzia komunikacji (Internet). 8. Silne i sprawne przywództwo w samorządzie lokalnym. 9. Rozwinięta i dostępna sieć usług podstawowych (handel, opieka zdrowotna, szkolnictwo). 10. Doświadczenia samorządu w pozyskiwaniu zewnętrznych źródeł dofinansowania inwestycji infrastrukturalnych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brak nowoczesnego składowiska odpadów i liczne „dzikie” wysypiska śmieci. 2. Zła jakość nawierzchni większości dróg gminnych na terenie gminy. 3. Duże braki w infrastrukturze technicznej, (kanalizacja, oczyszczanie ścieków). 4. Niski poziom świadomości ekologicznej dużej części mieszkańców gminy. 5. Upadek części małych i średnich gosp. rolnych, nie potrafiących spełnić wymaganych standardów jakości produkcji. 6. Słabo skonkretyzowana oferta terenów inwestycyjnych gminy. 7. Bezrobocie, w tym także tzw. „ukryte” na terenach wiejskich. 8. Znaczny poziom ubóstwa dużej części mieszkańców – narastający odsetek klientów pomocy społecznej. 9. Nie rozwijający się lokalny rynek pracy. 10. Niski poziom przyrostu naturalnego i migracje młodzieży lepiej wykształconej do dużych ośrodków miejskich. 11. Zbyt niski poziom wykształcenia i kwalifikacji zawodowych mieszkańców gminy, a także ich niska aktywność społeczna i zawodowa.

	<p>12. Brak atrakcyjnej oferty spędzania wolnego czasu dla młodzieży.</p> <p>13. Brak lokalnego kapitału.</p> <p>14. Brak systemu stypendialnego, umożliwiającego dalsze kształcenie się zdolnej młodzieży.</p> <p>15. Niski poziom świadomości dużej części rolników dot. nowoczesnych i efektywnych metod produkcji. Brak wiedzy rolników dot. integracji tego środowiska oraz tworzenia grup producenckich, mogących konkurować na rynku rolnym.</p> <p>16. Brak samoorganizacji rolników oraz sprawnych instytucji (organizacji), mogących zapewnić podnoszenie kwalifikacji i poziomu wiedzy rolników w zakresie nowoczesnych metod produkcji i zarządzania gospodarstwami oraz świadczących fachową pomoc w ubieganiu się o środki finansowe w ramach funduszy strukturalnych UE .</p> <p>17. Brak bazy agroturystycznej (noclegi, usługi, informacja turystyczna, trasy rowerowe i piesze). Nie zdefiniowany rynek turystyczny, na którym gmina może odnieść sukces.</p> <p>18. Brak produktów, jednoznacznie kojarzących się z gminą.</p> <p>19. Brak profesjonalnych materiałów promocyjnych i informacyjnych dla gości odwiedzających gminę. Brak rozeznania opinii o gminie i jej walorach oraz potrzeb potencjalnych gości.</p>
<p>SZANSE</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Czyste środowisko naturalne. 2. Duże kompleksy leśnie i otwarte przestrzenie (łąki, pastwiska). 3. Integracja Polski z UE – możliwość wykorzystania środków finansowych z funduszy strukturalnych oraz rynek zbytu na wartościowe ekologicznie produkty lokalnego rynku rolnego (mleko i jego przetwory). 4. Możliwość realizacji projektów, podnoszących lub zmieniających kwalifikacje zawodowe osób bezrobotnych, a finansowanych z Funduszy Strukturalnych. 5. Dopłaty do produkcji rolnej – możliwość podniesienia standardów życia na wsi. 6. Nowa ustawa o finansach gmin. 7. Współpraca regionalna (powiat, gminy regionu) w zakresie rozwiązania problemu utylizacji odpadów stałych i modernizacji sieci drogowej. 8. Budowanie klimatu, sprzyjającego rozwojowi lokalnej przedsiębiorczości – uruchomienie funduszu poręczeń 	<p>ZAGROŻENIA</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ograniczone środki w budżecie gminy na współfinansowanie i prefinansowanie projektów w ramach funduszy strukturalnych. 2. Opóźnione uregulowania prawne dot. finansów publicznych, partnerstwa publiczno – prywatnego wg. standardów unijnych. 3. Niż demograficzny i starzenie się społeczności lokalnej. 4. Brak chęci podejmowania wspólnych działań na szczeblu regionalnym w zakresie rozbudowy infrastruktury (zakład utylizacji odpadów, sieć drogowa). 5. Wysokie koszty pracy. 6. Upadek części gospodarstw rolnych - Konieczność sprostania standardom unijnym w zakresie np. wymagań sanitarnych.

<p>kredytowych i funduszu lokalnego oraz przygotowanie oferty inwestycyjnej gminy.</p> <p>9. Moda, zwłaszcza w dużych aglomeracjach, na produkty rolne z terenów o czystym, nie zdegradowanym środowisku naturalnym.</p> <p>10. Rozwój turystyki (krajowej i zagranicznej), nastawionej na wypoczynek z dala od tradycyjnych ośrodków rekreacyjnych, w czystym, naturalnym środowisku i w kontakcie ze społecznością lokalną.</p>	
---	--

IV. CELE OGÓLNE I SZCZEGÓŁOWE ROZWOJU GMINY SKIERNIEWICE

Wychodząc z powyższych założeń, CELE OGÓLNE rozwoju Gminy Skierniewice, przedstawiają się w sposób następujący:

<p>I. TRWAŁA POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW GMINY.</p> <p>II. POPRAWA JAKOŚCI ŚRODOWISKA NATURALNEGO CELEM POLEPSZENIA KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARSTW ROLNYCH I AGROTURYSTYCZNYCH NA RYNKU.</p> <p>III. MODERNIZACJA SEKTORA ROLNEGO I DOSTOSOWANIE GO DO ZMIENIAJĄCYCH SIĘ WARUNKÓW ZEWNĘTRZNYCH I KONKURENCJI NA WSPÓLNYM RYNKU EUROPEJSKIM.</p>

Określone wyżej ogólne cele rozwoju Gminy Skierniewice to trzy drogowskazy, wyznaczające kierunki podejmowanych działań. Są one jednak na tyle ogólne, iż na ich podstawie trudno byłoby określić niezbędne do podjęcia zadania. Z tego względu konieczne staje się uszczegółowienie celów ogólnych poprzez przypisanie im tzw. celów szczegółowych (operacyjnych), wyrażających często już pewien poziom ilościowy i jakościowy, pożądanego do osiągnięcia. W odniesieniu do w/w OGÓLNYCH CELÓW rozwoju Gminy Skierniewice CELE SZCZEGÓŁOWE zostały przedstawione w poniższych zestawieniach:

<p>CEL OGÓLNY I: TRWAŁA POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW GMINY SKIERNIEWICE</p>
<p>CELE SZCZEGÓŁOWE:</p>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Ograniczenie bezrobocia i sfery wykluczenia społecznego poprzez tworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorstw lokalnych i zewnętrznych w sektorze usług i przemysłu rolno-spożywczego, z zachowaniem zasad ochrony środowiska naturalnego gminy. 2. Poprawa warunków nauczania i wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci z terenu gminy oraz tworzenie warunków do rozwoju alternatywnych form spędzania czasu wolnego dzieci i młodzieży. 3. Budowanie podstaw społeczeństwa informatycznego.

4. Zwiększanie poziomu dostępności do oferty kulturalnej .
5. Stworzenie ofert sportowo-rekreacyjnych dla mieszkańców gminy.
6. Poprawa dostępności komunikacyjnej gminy, poprzez modernizację dróg.
7. Poprawa warunków funkcjonowania infrastruktury społecznej oraz zwiększenie poziomu bezpieczeństwa mieszkańców.

**CEL OGÓLNY II:
POPRAWA JAKOŚCI ŚRODOWISKA NATURALNEGO CELEM POLEPSZENIA
KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARSTW ROLNYCH I AGROTURYSTYKI NA
RYNKU**

CELE SZCZEGÓŁOWE:

1. Rozwiązanie problemu gospodarki ściekowej na terenie gminy poprzez budowę systemu kanalizacji, opartego na Miejskiej Oczyszczalni Ścieków w Mokrej Prawej, a także sukcesywnie tworzonym systemie przydomowych oczyszczalni ścieków, przede wszystkim w wiejskiej zabudowie rozproszonej – w perspektywie 10 lat włączenie.
2. Rozbudowa systemu wodociągowego i podłączenie do niego – w perspektywie 10 lat – 100% gospodarstw domowych na terenie gminy.
3. Uporządkowanie systemu gospodarki odpadami stałymi.
4. Likwidacja dzikich wysypisk śmieci oraz rozwiązanie problemu utylizacji padłych zwierząt gospodarskich.
5. Rozszerzenie zakresu edukacji ekologicznej poprzez opracowanie i wdrożenie systemu tego typu edukacji, skierowanego zarówno do dzieci i młodzieży, jak i rolników.
6. Zwiększenie szans na rozwój funkcji turystycznej gminy.
7. Rozbudowa infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej.
8. Podniesienie poziomu wiedzy rolników, jako potencjalnych gestorów bazy agroturystycznej.
9. Integracja środowiska lokalnych przedsiębiorców tak, aby stało się ono partnerem samorządu w działaniach na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

**CEL OGÓLNY III:
MODERNIZACJA SEKTORA ROLNEGO I DOSTOSOWANIE GO DO
ZMIENIAJĄCYCH SIĘ WARUNKÓW ZEWNĘTRZNYCH I KONKURENCJI NA
WSPÓLNYM RYNKU EUROPEJSKIM.**

CELE SZCZEGÓŁOWE:

1. Podnoszenie świadomości rolników, co do zmieniających się zasad i warunków gospodarowania.
2. Unowocześnienie rolnictwa na terenie gminy, przy wykorzystaniu lokalnych warunków produkcji oraz tradycji regionu w tym zakresie.
3. Jak najszersze wykorzystanie pomocy finansowej Unii Europejskiej skierowanej do sektora rolnego.

V. ZADANIA ZMIERZAJĄCE DO REALIZACJI CELÓW

Aby przełożyć cele operacyjne na konkretne działania, służące ich realizacji, niezbędne jest zdefiniowanie zadań, odniesionych do każdego z tych celów. Zadania te, to już wymiennie określony zakres czynności, stanowiący podstawę do sporządzania zarówno średniookresowych jak i rocznych programów operacyjnych, mających swoje bezpośrednie umocowanie w budżecie zadaniowym gminy.

CEL OGÓLNY I - TRWAŁA POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW GMINY SKIERNIEWICE

CEL SZCZEGÓŁOWY 1 - Ograniczenie bezrobocia i sfery wykluczenia społecznego, poprzez tworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorstw lokalnych i zewnętrznych w sektorze usług i przemysłu rolno-spożywczego oraz przetwórstwa żywności, z zachowaniem zasad ochrony środowiska naturalnego.

1. Współpraca przy wspieraniu (ulgi i zwolnienia podatk.) firm, tworzących nowe miejsca pracy
2. Opracowanie oferty inwestycyjnej gminy – broszura, CD, strona www gminy (we własnym zakresie)

CEL SZCZEGÓŁOWY 2 – Poprawa warunków nauczania i wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci z terenu gminy oraz tworzenie alternatywnych form spędzania wolnego czasu dzieci i młodzieży.

1. Modernizacja i remonty szkół gminnych
2. Uzupełnianie wyposażenia szkół gminnych w pomoce i pracownie specjalistyczne
3. Organizowanie kół zainteresowań w szkołach oraz wdrażanie programów edukacyjno-wychowawczych

CEL SZCZEGÓŁOWY 3 – Budowanie podstaw społeczeństwa informatycznego.

1. Umożliwienie dostępu do stałych łącz internetowych wszystkim mieszkańcom gminy

CEL SZCZEGÓŁOWY 4 – Zwiększenie poziomu dostępności do oferty kulturalnej

1. Urządzenie kawiarenek internetowych w Filiach Gminnej Biblioteki Publicznej z/s w Dębowej Górze (czytelni internetowych)
2. Budowa domów kultury

CEL SZCZEGÓŁOWY 5 – Stworzenie ofert sportowo-rekreacyjnych dla mieszkańców gminy.

1. Budowa i urządzenie boisk sportowych na terenie gminy

CEL SZCZEGÓŁOWY 6 - Poprawa dostępności komunikacyjnej gminy, poprzez modernizację dróg.

1. Przebudowa dróg gminnych – wykonanie przebudów, ułożenie asfaltowych nawierzchni
2. Budowa chodników, ścieżek rowerowych i ciągów pieszo-jezdnych

CEL SZCZEGÓŁOWY 7 - Poprawa warunków funkcjonowania infrastruktury społecznej oraz zwiększenie poziomu bezpieczeństwa mieszkańców gminy.

1. Rozbudowy i modernizacje Strażnic OSP
2. Dopuszczenie ochotniczych straży pożarnych gminy w sprzęt ratowniczy
3. Budowa oświetlenia ulicznego

CEL OGÓLNY II - POPRAWA JAKOŚCI ŚRODOWISKA NATURALNEGO CELEM POLEPSZENIA KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARSTW ROLNYCH I AGROTURYSTYKI NA RYNKU

CEL SZCZEGÓŁOWY 1 - Rozwiązanie problemu gospodarki ściekowej na terenie gminy poprzez budowę systemu kanalizacji, opartego na Miejskiej Oczyszczalni Ścieków w Mokrej Prawej, a także sukcesywnie tworzoną systemie przydomowych oczyszczalni ścieków, przede wszystkim w wiejskiej zabudowie rozproszonej – w perspektywie 10 lat włączenie.

1. Opracowanie programu uporządkowania gospodarki ściekowej Gminy Skierniewice
2. Budowa sieci kanalizacyjnej
3. Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków

CEL SZCZEGÓŁOWY 2 - Rozbudowa systemu wodociągowego i podłączenie do niego – 100% gospodarstw domowych na terenie gminy.

1. Uzupełnianie sieci wodociągowych
2. Modernizacja (przebudowa) stacji uzdatniania wody w Józefatowie oraz budowa sieci wodociągowej w Józefatowie
3. Uzupełnienie przyłączy wodociągowych na terenie gminy (na koszt inwestora)

CEL SZCZEGÓŁOWY 3 - Uporządkowanie systemu gospodarki odpadami stałymi

1. Wspomaganie selektywnej zbiórki odpadów komunalnych
2. Wspomaganie przy likwidacji materiałów zawierających azbest

CEL SZCZEGÓŁOWY 4 - Likwidacja dzikich wysypisk śmieci oraz rozwiązanie problemu utylizacji padłych zwierząt gospodarskich.

1. Likwidacja dzikich wysypisk (we własnym zakresie)
2. Przedłużenie i rozszerzenie umowy na odbiór zwłok zwierzęcych

CEL SZCZEGÓŁOWY 5 - Rozszerzenie zakresu edukacji ekologicznej poprzez opracowanie i wdrożenie systemu tego typu edukacji, skierowanego zarówno do dzieci i młodzieży, jak i rolników.

1. Włączenie dzieci i młodzieży do konkursów i zajęć o charakterze edukacyjnym na poziomie gminnym i regionalnym

2. Angażowanie rolników do udziału w programach szkoleniowych z zakresu ekologii i upraw rolnych metodami ekologicznymi

CEL SZCZEGÓŁOWY 6 - Zwiększenie szans na rozwój funkcji turystycznej gminy.

1. Opracowanie i wydanie (w formie folderu , CD i strony www) „Przewodnika po Gminie Skierniewice” oraz mapy, podkreślającej walory środowiska naturalnego (w jęz. angielskim, niemieckim i polskim).
2. Przygotowanie oferty turystycznej gminy (w jęz. angielskim, niemieckim i polskim), skierowanej do biur podróży zajmujących się turystyką pieszą, rowerową, przyrodniczą, jeździecką etc.- broszura, CD oraz strona www.

CEL SZCZEGÓŁOWY 7 - Podniesienie poziomu wiedzy rolników, jako potencjalnych gestorów bazy agroturystycznych

1. Wspomaganie działań środowiska rolników oraz WODR w zakresie podnoszenia poziomu wiedzy rolników dot. zasad prowadzenia działalności agroturystycznej
2. Promocja kwater agroturystycznych (w materiałach promocyjnych gminy i na stronie www)

CEL OGÓLNY III - MODERNIZACJA SEKTORA ROLNEGO I DOSTOSOWANIE GO DO ZMIENIAJĄCYCH SIĘ WARUNKÓW ZEWNĘTRZNYCH I KONKURENCJI NA WSPÓLNYM RYNKU EUROPEJSKIM

CEL SZCZEGÓŁOWY 1 - Podnoszenie świadomości rolników, co do zmieniających się zasad i warunków gospodarowania

1. Pomoc samorządu przy organizowaniu kursów i szkoleń
2. Pomoc w organizowaniu rolniczych imprez plenerowych
3. Organizowanie i dofinansowanie programów szkoleniowych dla rolników, w tym także wyjazdów studyjnych.

CEL SZCZEGÓŁOWY 2 - Unowocześnienie rolnictwa na terenie gminy, przy wykorzystaniu lokalnych warunków produkcji oraz tradycji regionu w tym zakresie

1. Promocja nowoczesnej produkcji mleka
2. Wspieranie i promowanie idei tworzenia grup producenckich
3. Upowszechnianie i wspieranie modelu rolnictwa zrównoważonego i produkującego żywność metodami ekologicznymi

CEL SZCZEGÓŁOWY 3 - Jak najszersze wykorzystanie pomocy finansowej Unii Europejskiej skierowanej do sektora rolnego

1. Pomoc przy opracowywaniu projektów i wypełnianiu wniosków do programów z funduszy strukturalnych

VI. REALIZACJA ZADAŃ I PLAN FINANSOWY

Planowane zadania inwestycyjne w okresie 2008 – 2013 oraz projekty długoterminowe po roku 2013.

Wszystkie zadania planowane do realizacji są zgodnie z obowiązującym miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego gminy Skierniewice zatwierdzonym Uchwałą nr XIX/126/04 Rady Gminy w Skierniewicach z dnia 27 października 2004. (Dz. Urz. woj. łódzkiego z dnia 13.01.2005 Nr 7, poz. 96) oraz zmianą zatwierdzoną Uchwałą Nr VI/29/07 Rady Gminy w Skierniewicach z dnia 30 marca 2007 r. (Dz.Urz. woj. łódzkiego z dnia 14.05.2007 Nr 137, poz. 1239).

Lp	Zadanie / projekt	Okres realizacji	Koszty w tys. zł / zł	Źródła finansowania					Odpowiedzialność	Oczekiwane rezultaty
				JST	Budżet państwa	UE	Sektor prywat.	Inne		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. INFRASTRUKTURA DROGOWA										
1.1	Przebudowa dróg gminnych Budy Grabskie - droga nr 18 dług. 3.224,80m - droga nr 20 dług. 1.681,40m	2008-2010	3.090,0	463,5	-	2.626,5	-	-	UG	Na poziomie produktu: - Długość zmodernizowanych dróg Na poziomie rezultatów: - Wskaźnik powierzchni dróg objętych modernizacją - Liczba wypadków drogowych Na poziomie oddziaływania: - Wskaźnik poprawy jakości dróg w wyniku przeprowadzonej modernizacji - Poprawa bezpieczeństwa
1.2	Przebudowa drogi gminnej nr 9 relacji Mokra - Mokra Prawa - etap I dług. 804,03m	2008-2009	308,0	308,0	-	-	-	-	UG	Na poziomie produktu: - Długość zmodernizowanych dróg Na poziomie rezultatów: - Wskaźnik powierzchni dróg objętych modernizacją - Liczba wypadków drogowych Na poziomie oddziaływania: - Wskaźnik poprawy jakości dróg w wyniku przeprowadzonej modernizacji - Poprawa bezpieczeństwa
1.3	Poprawa dostępności komunikacyjnej między gminami Powiatu Skierniewickiego wraz z infrastrukturą towarzyszącą	2007-2011	3.351.613,03 zł	837.903,26 zł 25%	-	2.513.709,77 zł 75%	-	-	Powiat Skierniewicki, Gmina Skierniewice	Na poziomie produktu: - Długość zmodernizowanych dróg, ścieżek, chodników Na poziomie rezultatów: - Wskaźnik powierzchni dróg objętych modernizacją - Liczba wypadków drogowych Na poziomie oddziaływania:

										<ul style="list-style-type: none"> - Wskaźnik poprawy jakości dróg w wyniku przeprowadzonej ich modernizacji - Poprawa bezpieczeństwa
1.4	Przebudowa drogi gminnej nr 29 we wsi Rzymiec dług. 1.156,0m	2009-2011	600,0	90,0	-	510,0	-	-	UG	<p>Na poziomie produktu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Długość zmodernizowanych dróg <p>Na poziomie rezultatów:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wskaźnik powierzchni dróg objętych modernizacją - Liczba wypadków drogowych <p>Na poziomie oddziaływania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wskaźnik poprawy jakości dróg w wyniku przeprowadzonej ich modernizacji - Poprawa bezpieczeństwa
1.5	Przebudowa drogi gminnej nr 31 we wsi Józefatów dług. 2.536,30m	2008-2010	984,0	492,0	492	-	-	-	UG	<p>Na poziomie produktu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Długość zmodernizowanych dróg <p>Na poziomie rezultatów:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wskaźnik powierzchni dróg objętych modernizacją - Liczba wypadków drogowych <p>Na poziomie oddziaływania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wskaźnik poprawy jakości dróg w wyniku przeprowadzonej ich modernizacji - Poprawa bezpieczeństwa
1.6	Przebudowa drogi gminnej nr 12 we wsi Miedniewice (Topola) dług. 1.728,0m	2008-2010	484,0	484,0	-	-	-	-	UG	<p>Na poziomie produktu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Długość zmodernizowanych dróg <p>Na poziomie rezultatów:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wskaźnik powierzchni dróg objętych modernizacją - Liczba wypadków drogowych <p>Na poziomie oddziaływania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wskaźnik poprawy jakości dróg w wyniku przeprowadzonej ich modernizacji - Poprawa bezpieczeństwa

1.7	Przebudowa drogi gminnej relacji Rzymiec-Pruszków-Rzeczków dług. 3.355,0m	2008-2011	1.124,0	168,6	-	955,4	-	-	UG	Na poziomie produktu: - Długość zmodernizowanych dróg Na poziomie rezultatów: - Wskaźnik powierzchni dróg objętych modernizacją - Liczba wypadków drogowych Na poziomie oddziaływania: - Wskaźnik poprawy jakości dróg w wyniku przeprowadzonej ich modernizacji - Poprawa bezpieczeństwa
1.8	Przebudowa dróg gminnych we wsi Sierakowice Lewe - nr 115253E dług. 470m - nr 115252E dług. 950m	2008-2010	940,0	141,0	-	799,0	-	-	UG	Na poziomie produktu: - Długość zmodernizowanych dróg Na poziomie rezultatów: - Wskaźnik powierzchni dróg objętych modernizacją - Liczba wypadków drogowych Na poziomie oddziaływania: - Wskaźnik poprawy jakości dróg w wyniku przeprowadzonej ich modernizacji - Poprawa bezpieczeństwa
1.9	Przebudowa drogi gminnej we wsi Borowiny	2012-2015	2.000,0	2.000,0	-	-	-	-	UG	Na poziomie produktu: - Długość zmodernizowanych dróg Na poziomie rezultatów: - Wskaźnik powierzchni dróg objętych modernizacją - Liczba wypadków drogowych Na poziomie oddziaływania: - Wskaźnik poprawy jakości dróg w wyniku przeprowadzonej ich modernizacji - Poprawa bezpieczeństwa

2.	GOSPODARKA WODNO - ŚCIEKOWA									
2.1	Budowa sieci wodociągowej wraz z przyłączami we wsi Mokra Lewa (odcinek 1,0km do toru)	2008-2009	230,0	230,0	-	-	-	-	UG	<p>Na poziomie produktu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Długość wybudowanej sieci wodociągowej - Liczba wybudowanych przyłączy sieci wodociągowej - Liczba gospodarstw domowych podłączonych do sieci wodociągowej <p>Na poziomie rezultatów:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Przepustowość sieci wodociągowej - Liczba osób korzystających z wodociągu <p>Na poziomie oddziaływania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - jakość wody pitnej
2.2	Modernizacja (przebudowa) stacji uzdatniania wody w Józefatowie oraz budowa sieci wodociągowej w Józefatowie	2007-2011	900,0	300,0	-	600,0	-	-	UG	<p>Na poziomie produktu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Długość wybudowanej sieci wodociągowej - Liczba wybudowanych przyłączy sieci wodociągowej - Liczba gospodarstw domowych podłączonych do sieci wodociągowej <p>Na poziomie rezultatów:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Przepustowość stacji i sieci wodociągowej - Liczba osób korzystających z wodociągu <p>Na poziomie oddziaływania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ilość dostarczanej wody pitnej
2.3	Studium Wykonalności Kanalizacji Gminy Skierniewice	2008-2010	120,0	120,0	-	-	-	-	UG	-----
2.4	Renowacja zbiornika wodnego w Dębowej Górze w ramach odnowy centrum wsi	2009	75,0	75,0	-	-	-	-	UG	<p>Na poziomie produktu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Liczba zbiorników po renowacji <p>Na poziomie rezultatów:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Liczba osób korzystających <p>Na poziomie oddziaływania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zmiana wizerunku wsi

2.5	Budowa sieci kanalizacji sanitarnej we wsi Balcerów i Dębowa Góra	2013-2017	2.900,0	2.900,0	-	-	-	-	UG	<p>Na poziomie produktu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Długość wybudowanej sieci sanitarnej - Liczba wybudowanych przykanalików sieci kanalizacji sanitarnej - Liczba wybudowanych przepompowni ścieków - Liczba gospodarstw domowych podłączonych do kanalizacji sanitarnej <p>Na poziomie rezultatów:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Przepustowość sieci kanalizacyjnej - Liczba osób korzystających z kanalizacji <p>Na poziomie oddziaływania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ilość ścieków odprowadzonych i oczyszczonych (w okresie 1 roku) - Poziom wskaźników fizykochemicznych ścieków w punkcie pomiarowym (po roku)
3.	OŚWIATA									
3.1	Przebudowa budynku Szkoły Podstawowej w Miedniewicach wraz z zakupem urządzeń przeznaczonych do nowoczesnych form edukacji	2008-2009	664.353,76	105.615,81	-	558.737,95	-	-	UG	<p>Na poziomie produktu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Powierzchnia zmodernizowanych budynków i obiektów infrastruktury społecznej <p>Na poziomie rezultatów:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Liczba osób korzystających z obiektów infrastruktury społecznej <p>Na poziomie oddziaływania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Liczba uczniów
3.2	Przebudowa budynku Szkoły Podstawowej w Dębowej Górze wraz z zakupem urządzeń przeznaczonych do nowoczesnych form edukacji	2008-2010	827.366,40	127.008,56	-	700.357,84	-	-	UG	<p>Na poziomie produktu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Powierzchnia zmodernizowanych budynków i obiektów infrastruktury społecznej <p>Na poziomie rezultatów:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Liczba osób korzystających z

										<p>obiektów infrastruktury społecznej</p> <ul style="list-style-type: none"> - Na poziomie oddziaływania: - Liczba uczniów
3.3	Budowa boiska szkolnego przy Szkole Podstawowej w Mokrej Lewej	2009-2010	95,9	95,9	-	-	-	-	UG	<p>Na poziomie produktu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Liczba wybudowanych i przebudowanych obiektów sportowych <p>Na poziomie rezultatów:</p> <ul style="list-style-type: none"> -- Liczba osób korzystających z obiektów sportowych <p>Na poziomie oddziaływania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Liczba osób tygodniowo korzystających z obiektów sportowych (po 2 latach) - Liczba uczestników imprez sportowych
4.	OŚWIETLENIE ULICZNE									
4.1	Budowa oświetlenia ulicznego: Miedniewice, Dąbrowice, Ludwików, Mokra Lewa, Brzozów, Zalesie,	2008 - 2011	154,0	154,0	-	-	-	-	UG	<p>Na poziomie produktu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Długość wybudowanych linii oświetlenia ulicznego <p>Na poziomie rezultatów:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wskaźnik powierzchni dróg posiadających oświetlenie uliczne <p>Na poziomie oddziaływania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poprawa bezpieczeństwa
5.	POZOSTAŁE INWESTYCJE									
5.1	Budynek OSP w Miedniewicach – termomodernizacja	2008-2010	273,0	273,0	-	-	-	-	UG	<p>Na poziomie produktu:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Liczba zmodernizowanych strażnic OSP <p>Na poziomie rezultatów:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nowe oferty kulturalne <p>Na poziomie oddziaływania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Migracja - Poprawa bezpieczeństwa pożarowego

5.2	Budowa budynku wielofunkcyjnego w Żelaznej	2008-2011	1.800	450,0	-	1.350,0	-	-	UG	<p>Na poziomie produktu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ilość ośrodków kultury <p>Na poziomie rezultatów:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nowe oferty kulturalne - Liczba ofert kulturalnych na terenie gminy <p>Na poziomie oddziaływania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wzrost poziomu wykształcenia - Migracja
5.3	KUŹNIA KULTURY - rozbudowa budynku wielofunkcyjnego w Dębowej Górze	2007-2011	2.900.170,27 zł	2.400.170,27 zł	-	500.000,00 zł	-	-	UG	<p>Na poziomie produktu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ilość ośrodków kultury <p>Na poziomie rezultatów:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nowe oferty kulturalne - Liczba ofert kulturalnych na terenie gminy <p>Na poziomie oddziaływania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wzrost poziomu wykształcenia - Migracja

VII. POWIĄZANIE ZADAŃ REALIZOWANYCH W RAMACH PLANU ROZWOJU LOKALNEGO Z INNYMI DZIAŁANAMI

Niniejszy PLAN ROZWOJU LOKALNEGO to dokument programowy, który w swoich ustaleniach jest komplementarny do dokumentów planistycznych, będących podstawą polityki regionalnej zarówno na poziomie wojewódzkim, krajowym jak i europejskim. Zgodność Planu Rozwoju Lokalnego ze strategicznymi dokumentami planistycznymi wyższego rzędu jest bowiem warunkiem koniecznym jego skutecznej realizacji.

1. Zgodność z Narodowym Planem Rozwoju na lata 2007 – 2013

Podstawą opracowania PLANU ROZWOJU LOKALNEGO GMINY SKIERNIEWICE w zakresie metodycznym jest Narodowy Plan Rozwoju na lata 2007 – 2013. Diagnoza stanu gminy, prognozy trendów demograficznych i gospodarczych oraz sformułowane na ich podstawie cele są spójne z założeniami i celami NPR. Należy podkreślić, iż diagnoza aktualnego stanu gminy w dziedzinie gospodarczej i społecznej ujawniła oraz potwierdziła występowanie na terenie gminy problemów i negatywnych tendencji opisywanych także w analizie stanu kraju zawartej w NPR. Chodzi tu m.in. o:

- słabe wykorzystanie szans wynikających z rozwoju turystyki w Polsce,
- zły stan infrastruktury technicznej, w tym kanalizacyjnej,
- duże zróżnicowanie między dochodami gospodarstw domowych,
- zbyt niską aktywność społeczną Polaków.

2. Powiązanie z Narodową Strategią Spójności

Zapisy Narodowej Strategii Spójności w zakresie identyfikacji problemów na obszarze Polski oraz zamierzonych do osiągnięcia celów są tożsame z celami stawianymi przed władzami oraz społecznością Gminy Skierniewice. Dotyczy to przede wszystkim następujących celów horyzontalnych:

a/ Poprawa jakości kapitału ludzkiego i zwiększenie spójności społecznej,

- Wzrost poziomu edukacji oraz poprawa jakości kształcenia,
- Tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi przedsiębiorczości,
- Przeciwdziałanie ubóstwu i zapobieganie wykluczeniu społecznemu,
- Wzmocnienie potencjału zdrowotnego kapitału ludzkiego.

b/ Budowa i modernizacja infrastruktury technicznej, mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski i jej regionów, m. in. poprzez:

- Zapewnienie i rozwój infrastruktury ochrony środowiska,
- Wsparcie podstawowej infrastruktury społecznej.

c/ Podniesienie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, w tym szczególnie sektora wytwórczego o wysokiej wartości dodanej oraz rozwój sektora usług,

- Wspieranie działalności wytwórczej przynoszącej wysoką wartość dodaną,
- Rozwój sektora usług,
- Poprawa otoczenia funkcjonowania przedsiębiorstw i ich dostępu do zewnętrznego finansowania,
- Społeczeństwo informacyjne,
- Zwiększenie inwestycji w badania i rozwój i tworzenie rozwiązań innowacyjnych.

d/ Wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich.

- Wyrównywanie szans rozwojowych na obszarach wiejskich.

Założenia Planu Rozwoju Lokalnego odnoszą się także do celu głównego NSS: *tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz wzrost poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej.*

3. Powiązanie z Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Łódzkiego na lata 2007-2013

Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego przewiduje działania mające służyć rozwiązywaniu zdiagnozowanych problemów regionu oraz wyznacza kierunki rozwoju. PLAN ROZWOJU LOKALNEGO pełni taką samą rolę, jednak działania w nim przewidziane mają charakter lokalny. Realizacja działań zapisanych w obu dokumentach sprawi, że będą na siebie oddziaływać. Dla uzyskania większych efektów działania te muszą być ze sobą spójne.

4. Powiązanie ze Strategią Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO ze swoimi celami nadrzędnymi oraz celami cząstkowymi wpisuje się w cele Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego. Głównymi celami rozwoju województwa, zgodnymi z założeniami PRL są bowiem:

1. Wzrost poziomu cywilizacyjnego województwa

- Podniesienie poziomu wykształcenia i rozwój kulturowy mieszkańców,
- Podniesienie jakości życia i stanu zdrowotności mieszkańców,
- Uporządkowanie gospodarki przestrzennej.

2. Stworzenie rzeczywistego regionu społeczno - ekonomicznego posiadającego własną podmiotowość kulturową i gospodarczą

- Wspomaganie i promowanie różnych form edukacji regionalnej dzieci, młodzieży i dorosłych,
- Inicjowanie i wspomaganie różnych form i przejawów kultury regionalnej.

Śmiało można stwierdzić, iż PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY SKIERNIEWICE jest zgodny z celami określonymi w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego i przyczyni się do rozwoju cywilizacyjnego oraz kulturalno – turystycznego.

5. Powiązanie ze Strategią Rozwoju Powiatu Skierniewickiego na lata 2007-2015

Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Skierniewickiego na lata 2007-2015 jest dokumentem, w którym zostały zapisane kierunki działań władz powiatu w celu osiągnięcia zrównoważonego rozwoju powiatu w aspektach społecznym, gospodarczym, infrastrukturalnym, energetycznym. Jest zgodny z celami Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Skierniewice.

Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Skierniewickiego na lata 2007 – 2015 w założeniach uwzględnia w swej treści cel nadrzędny, czyli cyt: „Podnoszenie konkurencyjności Powiatu Ziemskiego Skierniewickiego oraz tworzenie warunków dla stabilnego i dynamicznego rozwoju społeczno – gospodarczego” oraz cele strategiczne tj.:

- I. Rozwój infrastruktury technicznej;
- II. Pozyskiwanie inwestorów zewnętrznych przy wykorzystaniu walorów położenia oraz mobilizacji kapitału lokalnego;
- III. Wykorzystanie czystego i atrakcyjnego środowiska naturalnego oraz lokalizacji w paśmie Łódź – Warszawa dla rozwoju gospodarczego powiatu;
- IV. Działania na rzecz restrukturyzacji i modernizacji rolnictwa;
- V. Poprawa ładu przestrzennego, funkcjonalności oraz stopnia zintegrowania wewnętrznego i zewnętrznego powiatu;
- VI. Podnoszenie jakości kapitału ludzkiego powiatu;
- VII. Poprawa warunków życia mieszkańców powiatu;
- VIII. Tworzenie pozytywnego wizerunku władz powiatu wśród społeczeństwa i na zewnątrz oraz budowa integracji i samoidentyfikacji ludności władz samorządowych i ludności gmin z powiatem.

VIII. OCZEKIWANE WSKAŹNIKI EFEKTÓW REALIZACJI PLANU ROZWOJU LOKALNEGO

Ścisły monitoring projektów finansowanych ze środków Unii Europejskiej jest jednym z podstawowych warunków ich właściwej i efektywnej realizacji. W Planie Rozwoju Lokalnego znaczny nacisk kładzie się na ocenę przewidywanych efektów realizacji działań proponowanych w tym Planie. Podstawą takiej oceny będzie szacunek przewidywanych efektów realizacji proponowanych działań.

Zasadnicze znaczenie wśród metod oceny przewidywanych efektów, obok standardowych raportów i opisów poszczególnych projektów, mają ilościowe

metody oceny. Stanowią one standardowe narzędzie stosowane w UE, pozwalające na usystematyzowane oceny i porównywanie realizacji działań. W ostatnich latach europejski system ocen ilościowych podlegał dynamicznemu rozwojowi, zmierzając w stronę zwiększenia przejrzystości procesu oceny. W związku z powyższym, obecnie mniejszy nacisk kładzie się na dane finansowe. Zamiast tego większą uwagę przywiązuje się do korzyści dla konsumentów mierzone w jednostkach naturalnych.

Najważniejszym elementem jest dostęp pracowników gminy, radnych i mieszkańców do miar wskaźników, co umożliwi skuteczną realizację Planu. Istotną rolą wskaźników monitoringu i ewaluacji jest wskazywanie odstępstw w realizacji programu od zakładanej sytuacji modelowej, a przez to - identyfikowanie jego słabych i mocnych punktów, co umożliwi podejmowanie działań zaradczych. Wskaźniki monitoringu i ewaluacji, poprzez swój wymiar statystyczny, mają równocześnie za zadanie wskazanie stopnia skuteczności władz zarządzających programem w rozwiązywaniu problemów rozwoju danego obszaru.

Realizacja Planu Rozwoju Lokalnego będzie poddawana sprawdzeniu na poszczególnych etapach oraz na koniec okresu programowania (rok 2013). Zaleca się również kontrolę wskaźników co 2 lata. Kontrolą będzie stopień realizacji poszczególnych celów, monitorowanie postępu wdrażania zaplanowanych działań, ich zgodności z harmonogramem, sposób finansowania oraz rezultaty.

W wyniku wdrożenia działań zaplanowanych w Planie Rozwoju Lokalnego na lata 2008 – 2013 przewiduje się osiągnięcie następujących wskaźników ogólnych:

- wzrost ilości terenów zurbanizowanych i wyposażonych w infrastrukturę techniczną,
- wzrost poziomu zwodociagowania i skanalizowania gminy,
- polepszenie stanu dróg gminnych,
- zwiększenie długości dróg o nawierzchni ulepszonej,
- poprawa dostępności i jakości obiektów oświatowo – kulturalnych,
- liczba utworzonych nowych miejsc pracy,
- poprawa stanu środowiska przyrodniczego.

Każde działanie będzie podlegać kontroli i ocenie. Stopień realizacji poszczególnych działań zostanie określony przy pomocy wskaźników produktu, rezultatu i oddziaływania. Dodatkowo zaleca się aby każdy projekt był oceniany wg. dodatkowego wskaźnika jakim jest wskaźnik wkładu.

W poniższej tabeli zestawiono proponowane rodzaje wskaźników dla różnych rodzajów zadań oraz sposób ich pomiaru. Wskaźniki oddziaływania możemy podzielić na rozproszone i odroczone w czasie. Rozproszone to oddziaływanie na sfery nie objęte bezpośrednio projektem.

Odroczone w czasie to te, które będą mierzalne za kilka lub kilkanaście lat. Zaleca się szczegółowy pomiar zarówno wskaźników oddziaływania, choć są one trudno mierzalne. To wskaźnik oddziaływania mierzony po kilku latach określa skuteczność projektu dla rozwoju lokalnego. Szczegółowe wskaźniki mogą być określane dopiero na poziomie poszczególnych projektów. Na poziomie planu możemy podać jedynie listę przewidzianych wskaźników spośród których będą wybierane konkretne wskaźniki dla każdego projektu.

Produkt to bezpośredni, materialny efekt realizacji przedsięwzięcia mierzony konkretnymi wielkościami.

Produkty		
Wskaźnik	Jednostka miary	Źródło
Liczba wspartych przedsiębiorstw	Szt.	Urząd Gminy
Liczba powstałych publicznych produktów dostępu do Internetu	Szt.	Urząd Gminy
Liczba stworzonych portali umożliwiających kontakt obywatela z instytucją publiczną	Szt.	Urząd Gminy
Liczba obiektów, które uzyskały nowe funkcje w wyniku odnowy wsi	Szt.	Urząd Gminy
Wartość nakładów na odnowę wsi	PLN	Urząd Gminy
Długość sieci wodociągowej	km	Urząd Gminy
Długość sieci kanalizacyjnej	km	Urząd Gminy
Odnowienia i zalesienia	ha	Urząd Gminy
Efekty rzeczowe inwestycji gospodarki wodnej - zbiorniki wodne - obiekty	Szt.	Urząd Gminy
Nowe miejsca noclegowe	Szt.	Urząd Gminy
Nowe placówki kultury	Szt.	Urząd Gminy
Liczba przedsiębiorstw z branży turystyczno-kulturalnej	Szt.	Urząd Gminy
Długość dróg gminnych	km	Urząd Gminy
Długość wybudowanych/ przebudowanych /wyremontowanych dróg	km	Urząd Gminy
Długość wybudowanych ścieżek rowerowych	km	Urząd Gminy, Starostwo Powiatowe
Długość sieci energetycznej wybudowanej i zmodernizowanej	km	Zakład Energetyczny
Ilość stacji transformatorowych	Szt.	Zakład Energetyczny
Liczba zakupionego wyposażenia dydaktycznego	Szt.	Urząd Gminy
Liczba zmodernizowanych obiektów dydaktycznych	Szt.	Urząd Gminy

Rezultat można zdefiniować jako korzyści, jakie wynikną dla beneficjenta bezpośrednio po zakończeniu projektu w związku ze zrealizowanymi działaniami, tj. dostarczonymi mu usługami/dostawami materialnymi/inwestycjami.

Wskaźnik	Rezultaty	
	Jednostka miary	Źródło
Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON	Szt.	GUS
Udział szkół wyposażonych w komputery z dostępem do Internetu - szkoły podstawowe - gimnazja	%	GUS
Liczba miejsc pracy, które zostały utworzone w wyniku realizacji projektów odnowy wsi	Szt.	Urząd Gminy
Odsetek mieszkań wyposażonych w instalację kanalizacyjną	%	GUS
Ścieki odprowadzane siecią kanalizacyjną oczyszczane i nieoczyszczane	hm ³	GUS
Ścieki komunalne z miast i wsi oczyszczane	dm ³	GUS
Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona	%	GUS
Odpady komunalne stałe wyselekcjonowane z odpadów zebranych	tys. ton	GUS
Lesistość	%	GUS
Odnowienia i zalesienia	ha	GUS
Objętość retencjonowanej wody	m ³	
Powierzchnia terenu zabezpieczona przed powodzią	ha	
Liczba pożarów lasów	Szt.	GUS
Liczba wdrożonych systemów monitorowania stanu środowiska	Szt.	
Korzystający z noclegów ogółem	Os.	GUS
Liczba ofiar śmiertelnych wypadków drogowych	Os.	Powiatowa Komenda Policji
Wykształcenie ludności w wieku 15 lat i więcej (%): - średnie (łącznie z zasadniczym zawodowym i policealnym) - wyższe	%	GUS
Kształcenie ustawiczne dorosłych (% udział osób w wieku 25-64 lata uczących się i doksztalających w ludności wieku 25-64 lata)	%	GUS

Oddziaływanie to konsekwencje wynikające z realizacji projektu, które wystąpią jakiś czas po zakończeniu projektu (mogą być obserwowane lub zmierzone). Efekty te mogą dotyczyć nie tylko beneficjenta, ale również innych podmiotów, które odniosły jakieś korzyści lub poniosły straty w wyniku realizacji projektu.

Oddziaływania		
Wskaźnik	Jednostka miary	Źródło
1. Ilość osób korzystających z sieci wodociągowej, kanalizacyjnej, deszczowej i gazowej	szt.	Statystyka gminna
2. Polepszenie stanu środowiska naturalnego (ilość odprowadzanych i oczyszczanych ścieków, zmniejszenie emisji zanieczyszczeń do powietrza atmosferycznego)	%	Statystyka gminna
3. Wielkość migracji	szt.	Statystyka gminna,
4. Wzrost poziomu życia mieszkańców	%	Badania ankietowe
5. Zmniejszenie zachorowalności dzieci w placówkach oświatowych w wyniku poprawy warunków nauczania	%	Statystyka szkolna i gminna
6. Zwiększenie aktywności pozalekcyjnej uczniów w postaci ilości kółek zainteresowań	%	Statystyka szkolna
7. Zwiększenie aktywności rekreacyjnej mieszkańców	%	Statystyka gminna
8. Wskaźnik poprawy jakości dróg w wyniku przeprowadzonej ich modernizacji i ulepszenia nawierzchni	%	Badanie ankietowe (kierowców zgłaszających się do Powiatowego Wydziału Komunikacji)
9. Spadek emisji niebezpiecznych związków - CO ₂ , SO ₂ , NO ₂	mg/m ³	Badania
10. Wzrost zdrowotności mieszkańców	%	Statystyka gminna
11. Polepszenie stanu środowiska naturalnego	%	Badania

IX. SYSTEM WDRAŻANIA PLANU ROZWOJU LOKALNEGO

System wdrażania PLANU ROZWOJU LOKALNEGO GMINY SKIERNIEWICE jest realizowany w oparciu o system wdrażania pomocy strukturalnej Unii Europejskiej. Unia Europejska nakłada na państwa członkowskie – beneficjentów korzystających ze środków finansowych funduszy strukturalnych obowiązek przestrzegania zasad i procedur wspólnotowych, które zostały określone w Rozporządzeniu Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r.

Poszczególne projekty będą wdrażane w oparciu o zasady wydatkowania środków według źródeł ich pochodzenia. Korzystanie ze środków własnych, jak i środków unijnych wymusza konieczność sprostania wielu wymogom formalnym, głównie za sprawą odmiennych zasad wykorzystania danych środków finansowych.

1. Instytucja Zarządzająca Planem Rozwoju Lokalnego

Funkcję Instytucji Zarządzającej i koordynującej realizację Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Skierniewice będzie pełnił specjalnie powołany zespół pracowników Urzędu Gminy Czerwonak.

Zakres zadań Instytucji Zarządzającej obejmuje między innymi:

- Ustalenie szczegółowych zasad i kryteriów realizacji Planu,
- Zapewnienie zgodności realizacji Planu z poszczególnymi dokumentami programowymi wyższego rzędu, w tym w szczególności w zakresie zamówień publicznych, zasad konkurencji, ochrony środowiska, jak też zagwarantowanie przestrzegania zasad zawierania kontraktów publicznych,
- Zbieranie danych statystycznych i finansowych na temat postępów wdrażania oraz przebiegu realizacji projektów w ramach Planu,
- Zapewnienie przygotowania i wdrożenia planu działań w zakresie informacji i promocji Planu,
- Przygotowanie rocznych raportów na temat wdrażania Planu, zbieranie informacji do rocznego raportu o nieprawidłowościach,
- Dokonanie oceny po zakończeniu realizacji Planu.

Do właściwej oceny Planu Instytucja Zarządzająca może tworzyć grupy robocze, korzystać z opinii niezależnych ekspertów lub usług innych instytucji.

2. Instytucja wdrażająca Plan Rozwoju Lokalnego

Urząd Gminy w Skierniewicach jako instytucja wdrażająca Plan Rozwoju Lokalnego jest odpowiedzialny za:

- Kreowanie, przyjmowanie i składanie wniosków aplikacyjnych od instytucji podległych – beneficjentów pomocy,
- Kontrolę formalną składanych wniosków, ich zgodności z procedurami i z zapisami w Planie,
- Ewentualne monitorowanie wdrażania poszczególnych projektów,
- Zapewnienie informowania o współfinansowaniu przez UE realizowanych projektów.

X. SPOSOBY MONITOROWANIA, OCENY I KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ PLANU ROZWOLU LOKALNEGO

1. System monitorowania Planu Rozwoju Lokalnego

Kluczowe znaczenie w monitorowaniu i stymulowaniu realizacji Planu Rozwoju Lokalnego posiada Rada Gminy. Instytucja Zarządzająca współpracuje z Wójtem, zastępcą Wójta, Sekretarzem i Skarbnikiem, których główną rolą będzie monitorowanie przebiegu realizacji zadań zawartych w Planie oraz ewentualne interweniowanie w przypadku stwierdzenia spóźnień lub nieuzasadnionej rezygnacji z realizacji zadania.

2. Sposoby oceny Planu Rozwoju Lokalnego

Skuteczność Planu Rozwoju Lokalnego będzie poddawana bieżącej ocenie. Sprawowana ona będzie przez Wójta Gminy oraz Radę Gminy przy pomocy wskaźników postępu realizacji i oceny skuteczności wdrażanych projektów określonych w poszczególnych programach operacyjnych i w wytycznych opracowanych przez Ministerstwo Gospodarki.

3. Działania informacyjne i promocja Planu Rozwoju Lokalnego

Zadaniem działań informacyjnych i promocyjnych jest:

- Zapewnienie powszechnego dostępu do informacji o możliwościach ubiegania się o wsparcie ze środków funduszy strukturalnych na realizację projektów służących rozwojowi regionalnemu dla wszystkich grup docelowych z terenu Gminy Czerwonak,
- Zapewnienie czytelnej informacji o kryteriach oceny i wyboru projektów oraz obowiązujących w tym zakresie procedurach,
- Zapewnienie bieżącej informacji dla opinii publicznej o zakresie i wymiarze pomocy wspólnotowej dla poszczególnych projektów i rezultatach działań na poziomie Gminy,
- Inicjowanie dodatkowych działań promocyjnych o zasięgu lokalnym,
- Zapewnienie współpracy z instytucjami zaangażowanymi w monitorowanie i realizowanie Planu Rozwoju Lokalnego w zakresie działań informacyjnych i promocyjnych poprzez wymianę informacji i wspólne przedsięwzięcia,
- Wykorzystanie nowoczesnych źródeł przekazu i nowoczesnych technologii, m.in. takich jak: internet, poczta elektroniczna, elektroniczna archiwizacja dokumentów, w celu usprawnienia komunikacji pomiędzy podmiotami uczestniczącymi w realizacji Planu Rozwoju Lokalnego.

Wszelkie działania podejmowane w ramach Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Skierniewice będą uwzględniały specyficzne potrzeby grup docelowych w kwestii informacji oraz użytych instrumentów w celu osiągnięcia maksymalnej skuteczności. Grupami docelowymi Planu są:

- Społeczeństwo – to bezpośredni beneficjent – kształtowanie i informowanie opinii publicznej poprzez przekazywanie powszechnej wiedzy o działaniach Unii Europejskiej, o wdrażaniu i wykorzystaniu środków wspólnotowych, o korzyściach płynących z członkostwa, o budowaniu pozytywnego wizerunku podmiotów zaangażowanych w proces wdrażania pomocy, co przyczyni się do poparcia dla inwestycji,
- Beneficjenci to osoby, instytucje lub grupy społeczne bezpośrednio korzystające z wdrażanej pomocy:
  - Jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego,
  - Podmioty będące jednostkami podległymi samorządowi gminnemu bądź realizujące zadania jednostki samorządu terytorialnego,
  - Podmioty gospodarcze,
  - Organizacje zrzeszające przedsiębiorców,
  - Organizacje pozarządowe,

- Inne organizacje społeczne,
- Media.

Szczególnie istotną jest potrzeba kształtowania pozytywnego wizerunku Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Skierniewice. Za jego pośrednictwem należy kształtować świadomość w zakresie istnienia oraz możliwości pozyskania środków dla jednostek samorządu terytorialnego, a od tego uzależnione jest wykorzystanie pomocy w ramach funduszy strukturalnych płynących z Unii Europejskiej.

Aby osiągnąć cele związane z informacją i promocją Planu Rozwoju Lokalnego będą stosowane m.in. następujące środki i instrumenty:

- Konferencje, seminaria, wykłady, warsztaty, prezentacje – propagujące informacje o możliwościach wykorzystania środków unijnych, o rezultatach wsparcia UE oraz upowszechniające wiedzę na ten temat,
- Wizytacje projektów, ekspozycje projektów – mogą stanowić skuteczne metody prezentacji osiągnięć w zakresie inicjatyw z wykorzystaniem środków unijnych,
- Informowanie o projektach i ich promocja przez beneficjentów – dbanie o przekazywanie odpowiedniej wiedzy beneficjentom z terenu Gminy Czerwonak – odpowiedzialnych za spełnienie wymogów w tym zakresie,
- Serwisy internetowe – to szybkie i ogólnodostępne źródło informacji na temat możliwości pozyskania pomocy unijnej, zaś dla opinii publicznej będzie to kompleksowe źródło informacji o osiągnięciach Planu Rozwoju Lokalnego i wsparciu ze środków Unii Europejskiej dla Gminy,
- Publikacje, broszury informacyjne, plakaty, reklamy, materiały audio – wizualne, ulotki – pozwalają w łatwy, przystępny i atrakcyjny sposób przekazywać wiedzę o Unii Europejskiej i dostępnej pomocy, a także o roli instytucji samorządowych w zarządzaniu tą pomocą,
- Współpraca z mediami – publikacje prasowe, artykuły, relacje, wiadomości w lokalnej i regionalnej telewizji oraz rozgłoszeniach radiowych, audycje, reklamy czy ogłoszenia to kluczowe źródła przekazu wszelkich informacji o realizacji Planu Rozwoju Lokalnego w szczególności w odniesieniu do opinii publicznej.